

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Historie – Obecné dějiny

Diplomová práce

Bc. Karolína Snellgrove

Role vznešené ženy v Anglii za války růží

**The Role of a Noblewoman in England during the Wars of the
Roses**

Praha 2021

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Václav Drška Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce, panu doc. Václavu Drškovi, za odborné vedení a množství podnětných připomínek. Děkuji také svému manželovi Adamovi Snellgrove za neutuchající podporu, konzultace a pomoc při překladu náročných staroanglických textů. A děkuji také svým rodičům a prarodičům Salovým, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného či stejného titulu.

V Praze dne 5. srpna 2021

.....
Karolína Snellgrove

Abstrakt

Práce se zaměří na emancipaci urozených žen v Anglii v druhé polovině 15. století a jejich roli mecenášek, válečnic, ale i domnělých čarodějnic. Jako příklady nám poslouží Margaret Beaufort a královny Margaret z Anjou a Elizabeth Woodville. Pokusíme se také zhodnotit vliv osobnosti Johanky z Arku na středověkou emancipaci žen v Anglii a zjistit, za jakých okolností a do jaké míry mohly být vysoce postavené ženy v této době nezávislé.

Abstract

This work will focus on the emancipation of noble women in England in the second half of the 15th century and their role as patrons, warriors, but also alleged witches. For our purposes we'll concentrate on Margaret Beaufort and Queens Margaret of Anjou and Elizabeth Woodville. We will also try to evaluate the influence of Joan of Arc on the medieval emancipation of women in England and find out under what circumstances and to what extent high-ranking women could have been independent at this time.

Klíčová slova:

Středověk, Britské ostrovy, Anglie, Válka růží, Johanka z Arku, emancipace, mecenáška, válečnice, čarodějnictví

Key words:

Middle Ages, British Isles, England, War of the Roses, Joan of Arc, emancipation, patroness, warrior, witchcraft

Obsah

ÚVOD	8
PRAMENY	11
Narativní prameny	11
Prameny správní a úřední povahy	17
Prameny osobní povahy.....	18
LITERATURA	20
1. JOHANKA Z ARKU V ANGLICKÝCH PRAMENECH	23
1.1 JANA JAKO ČARODĚJNICE	23
1.2 MLČÍCÍ DÍLA.....	26
1.3 JANA JAKO HRDINKA	31
1.4 OTÁZKA JANINA DOMNĚLÉHO TĚHOTENSTVÍ A MUŽSKÉHO ODÍVÁNÍ ...	35
2. VÁLEČNICE A POLITIČKA: MARGARET Z ANJOU	38
2.1 SILNÉ ŽENSKÉ VZORY	38
2.2 MÍROTVŮRKYNĚ.....	40
2.3 PRVNÍ NÁZNAKY POLITICKÉ ANGAŽOVANOSTI	42
2.4 SILNÁ KRÁLOVNA, SLABÝ KRÁL?	45
2.5 VÉVODA Z YORKU A MARGARETIN VEŘEJNÝ OBRAZ.....	50
2.6 KRÁLOVNA VE VÍRU VÁLKY	58
2.7 OPĚTOVNÉ POKUSY O ZÍSKÁNÍ KORUNY	67
2.8 MARGARET Z ANJOU JAKO VELITELKA VOJSK?.....	72
3. ČARODĚJNICE: ELIZABETH WOODVILLE	77
3.1 ČARODĚJNICE V POZDNĚ STŘEDOVĚKÉ ANGLII	77
3.2 PŘEDEHRA: JANA NAVARRSKÁ A ELEANOR COBHAM.....	78
3.3 NEPOPULÁRNÍ MANŽELSTVÍ A MOCNÍ NEPŘÁTELÉ	82
3.4 OBVINĚNÍ JACQUETTY, VÉVODKYNĚ Z BEDFORDU.....	88
3.5 KRÁLOVNA-ČARODĚJNICE?	90
4. MECENÁŠKA: MARGARET BEAUFORT	99
4.1 MANŽELKA, MATKA A VDOVA.....	99
4.2 PODPORA CÍRKEVNÍCH INSTITUCÍ A CHUDINY	104
4.3 PATRONKA VZDĚLÁVÁNÍ	108
4.4 PROPAGÁTORKA TISKU	114
4.5 POSLEDNÍ VŮLE	117
ZÁVĚR	121
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	125

a) prameny	125
b) literatura	128
c) webové zdroje.....	132

ÚVOD

Diplomovou prací věnovanou ženám za války růží začnu poněkud netradičně, a to na místě, které mě velmi ovlivnilo ve výběru takto čistě ženského tématu: v Bayeaux, kde je odedávna přechovávána textilie známá jako tapisérie z Bayeaux. Když se pozorovatel zaměří na jednotlivé výjevy tohoto nejdůležitějšího dobového hmotného pramene k normanské invazi Anglie z roku 1066, nemůže mu uniknout fakt, že celá takto vypodobená událost byla mužskou záležitostí. Vyšity jsou zde stovky mužských figur, na lodích, na koních, při vyjednávání i při boji... Ženské postavy jsou při důkladném průzkumu k nalezení pouze tři. Mohlo by se tak zdát, anglosaská a raně normanská Anglie byla čistě mužským světem, případně že jedinou aktivní složkou obyvatelstva byla mužská část populace.

Pravda se však, jak je tomu v dějinách často, nachází někde na půli cesty. V anglosaské Anglii požívaly alespoň urozené ženy rozsáhlých svobod a měly i širokou škálu práv: mohly vlastnit, dědit a svobodně nakládat s půdou, jak dokládají mnohé případy ženských závětí.¹ Vznesené Anglosasky si mohly manžela vybrat, případně se nevdat vůbec, volbou dotyčné bylo také mateřství.²

Normanská invaze v tomto smyslu znamenala opravdovou revoluci, nutno dodat, že pro ženy ne příliš příznivou. V tzv. Domesday Book, záznamu majetkových poměrů v Anglii, dokončeném roku 1086, je uvedena pouhá hrstka žen - majitelek půdy. Tento fakt sice sám o sobě nemusí vypovídat o skutečném počtu majitelek půdy,³ je však jisté, že práva žen se s příchodem Normanů a jejich zvyklostí znatelně zúžila.

Držba půdy byla nyní totiž neodmyslitelně spjata s vojenskou povinností a žena nebyla uznána jako vhodný vojenský velitel.⁴ Pomalu se také ustavovala primogenitura v mužské linii jako dědický systém. Ženy tak mohly dědit pouze v případě, že chyběl mužský potomek.⁵ Dále se anglo-normanské ženy nemohly vdávat podle své vlastní vůle, alespoň vdovy se však z uzavření dalšího sňatku mohly vykoupit určitou peněžní částkou.⁶ Bylo by však chybou si

---

¹ CLARK, Christine G., *Women's Rights in Early England*, in: *BYU Law Review*, Brigham 1995, str. 213.

² Tamtéž, str. 215.

³ Lokální soupisy majetku jich totiž uvádí znatelně více, než samotná Domesday Book. Viz STAFFORD, Pauline, *Women in Domesday*, dostupné online: https://www.reading.ac.uk/web/files/GCMS/RMS-1989-04_P_Stafford_Women_in_Domesday.pdf cit. [2021-06-24], str. 79.

⁴ Clark, *Women's Rights...*, str. 226.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž, str. 227.

myslet, že za zredukováním práv žen stojí pouze normanská invaze, tento trend můžeme totiž vysledovat už před ní. Velký vliv měla v tomto ohledu církev: žena a její zkaženost či dokonce ďábelskost se staly častým předmětem útoků kněžích.⁷

Nastíněné poměry se za celý středověk výrazně nezměnily. Mezi statisíci bezejmenných žen, které v první polovině minulého tisíciletí obývaly zelené pláně Albionu, se samozřejmě našly i výjimky, které se ve světě ovládaném muži dokázaly významněji prosadit. Zmiňme Matyldu, dceru krále Jindřicha I., která neváhala soupeřit o trůn se svým bratrancem Štěpánem, královnu Eleonoru Akvitánskou, obratně tahající po mnoho let za provázky anglické i francouzské politiky, či královnu Isabelu Francouzskou, vedoucí armádu proti svému manželovi Edwardovi II.

Ne všechny ženy, které zanechaly nerasmazatelnou stopu ve středověkých dějinách, musely být nutně královského, či alespoň urozeného původu. Přesuňme se na chvíli přes Doverskou úžinu na kontinent: Francie 15. století dala světu rolnickou dívku, která velkou měrou přispěla k porážce Angličanů ve stoleté válce, a zároveň jednu z nejvýraznějších ženských figur v historii. Tato práce by nemohla být kompletní bez části věnované Johance z Arku. Protože je však mou primární oblastí zájmu Anglie, budu se v ní zabývat obrazem Johanky v anglických pramenech. Dle mé teorie totiž není vyloučeno, že ačkoli velké, oficiální kroniky o osudech francouzské hrdinky mlčí, zvěst o jejích činech se mohla k Angličanům dostat přes jiné kanály, možná až k uším tří primárních postav mé práce: Margaret z Anjou, Elizabeth Woodville a Margaret Beaufort, a v lecčems je ovlivnit.

Osud Johanky je alespoň v jistých aspektech podobný životní cestě minimálně prvních dvou zmíněných žen. Margaret z Anjou se jako choť krále Jindřicha VI. chopila otěží politiky a neváhala ani vést vojsko, aby ubránila nástupnictví lancasterské větve rodu Plantagenetů. K Johance ji přitom přirovnávali už její současníci, v Anglii se však možná právě z tohoto důvodu dočkala značné neoblíby. Elizabeth Woodville se pak svým nepřátelům znelíbila natolik, že ji nařkli – podobně jako Pannu Orleánskou – z čarodějnictví. Naštěstí pro ni se však politická situace brzy obrátila a ona se tak vyhnula jakémukoliv trestu. Až Margaret Beaufort, schopná politička a mecenáška, vyšla z konfliktu války růží vítězně. Jak politicky, tak i symbolicky: stala se skutečně nezávislou ženou, a to jak po společenské, tak i finanční a sexuální stránce. Je to role, kterou Johanka z Arku pro svou předčasnou smrt naplnit nemohla.

---

⁷ LEYSER, Henrietta, *Medieval Women. A Social History of Women in England 450–1500*, London 2002, str. 83.

Role političky a vojenské velitelky, čarodějnice a mecenášky budu zkoumat primárně v období války růží, tradičně ohraničené letopočty 1455 a 1487. Pro začátek je však třeba poznamenat, že se tohoto časového vymezení nebudu držet příliš striktně, neboť některé aspekty budou vyžadovat hlubší sondu, a to do 40. let 15. století v případě Margaret z Anjou, a do období let 1487 až 1509 u Margaret Beaufort. V době, kdy se první jmenovaná stala anglickou královnou, můžeme totiž vysledovat první známky její budoucí politické angažovanosti, která bude pro mou práci zásadní. Margaret Beaufort se naproti tomu jako mecenáška profilovala už před rokem 1485, teprve politické vítězství ve válce růží jí však dovolilo plně rozvinout širokou škálu dobročinné činnosti. Konflikt byl totiž nepřímou i přímou příčinou politické diskreditace, potažmo smrti jejích prvních tří manželů, díky čemuž se Margaret podařilo získat tituly, značný majetek i mocné příbuzné. A předně, její syn Jindřich usedl na trůn jako první panovník z dynastie Tudorů. Svou matku pak v její činnosti velkoryse podporoval a umožnil jí jednat zcela svobodně.

Také pro další dvě ženy byla role jejich blízkých mužů, a to jak manželů-králů, tak i synů – následníků trůnu, klíčová. Jindřich VI. dával Margaret z Anjou dlouhou dobu potřebnou ochranu a zakotvení v zákonech země: dokud seděl na trůně, byla nedotknutelná. Zatímco tak jeho dva nejbližší rádci našli násilnou smrt rukou politických odpůrců, jedinou zbraní proti Margaret z Anjou byly po dlouhou dobu pouze záměrně šířené pomluvy. Problém nastal až v době, kdy si vůdce zneprátelené frakce začal dělat nároky na korunu a politický spor se dostal na pole Martovo. Manžel a jediný syn byli pro královnu také hlavní (a dost dobře jedinou) motivací k jejím politickým a vojenským akcím. Poté, co v roce 1471 oba přišli o život, neměla již za co bojovat a zbytek života prožila v ústraní.

Elizabeth Woodville pocházela jako první královna v anglických dějinách po roce 1066 z řad domácí šlechty. Tento fakt společně se začleňováním její rodiny mezi nejvlivnější aristokraty jejím manželem Edwardem IV. proti ní popudil mocného hraběte z Warwicku, který obvinil ji a její matku z čarodějnictví. Případ byl opět vytažen na světlo o pár let později, v době uzurpace trůnu Richardem III. Ten i v oficiálních dokumentech přiřkl Elizabeth znalost temných čar, kterými údajně svedla anglického krále, aby si tím pojistil trůn uzmutý Elizabethinu synu Edwardovi V.

Jak vidno, role urozených žen v pozdně středověké Anglii byly značně proměnlivé. Některé je hrály dobrovolně, jiné semi-dobrovolně, další pod nátlakem. Všechny tři – válečnice, čarodějnice a mecenáška – však byly výsledkem velké moci a vlivu, které se mým třem hrdinkám nakumulovaly v rukou. Většinou překvapivě a pod vlivem nestandardních poměrů války růží.

PRAMENY

Narativní prameny

Na narativní prameny se historici zabývající se válkou růží vždy spoléhali ve velké míře, častokrát bez potřebného kritického přístupu. Nejedná se přitom pouze o historiky 19. a raného 20. století, ale i některé současné autory.⁸ Při bližším čtení je však nabíledni, že málokteré kroniky jsou méně důvěryhodné, nežli díla psaná v době tohoto konfliktu. Mnohé z nich jsou pouze krátkými spisky, často anonymními, tudíž nemáme přehled, z jakého prostředí pocházel a jakými faktory byl pisatel ovlivněn. Ba co víc, velmi často odrážejí politickou agendu jedné ze znesvářených stran, téměř zpravidla rodu Yorků, neboť většina z nich byla napsána po sesazení Jindřicha VI. v roce 1461. Na druhou stranu jsou dobové kroniky neocenitelným zdrojem detailních informací, které bychom z oficiálních dokumentů neměli šanci se dozvědět. Také já proto na ně budu se své práci spoléhat, pokusím se je však interpretovat s potřebnou obezřetností. S jejich pomocí budu rekonstruovat poměry dané doby, ale zejména mapovat dobovou politickou agendu a přiblížím, jak jednotliví autoři na činnost Margaret s Anjou, Elisabeth Woodville a Margaret Beaufort nahlíželi.

Naprostá většina zde zmíněných kronik byla zeditována a vyšla v průběhu 19. století. I českému badateli jsou velice dobře dostupné v elektronické podobě. Všechny kroniky jejich editoři opatřili předmluvami, které jsou vyčerpávajícím zdrojem informací o místu, čase a motivu jejich sepsání i o známých a anonymních autorech a původních manuskriptech.

Při své práci využiji více než dvě desítky narativních pramenů. Ty by se daly rozčlenit do několika kategorií. V první řadě na velké kroniky, které pokrývají škálu mnoha desetiletí, ba i staletí, a psalo je větší množství různých autorů. Za druhé na menší díla, často anonymní či jediného autora, v nejednom případě pouze fragmenty. Třetí kategorií budou tudorovské kroniky, které využiji ve všech čtyřech částech práce pouze okrajově. Podobná situace nastane i v případě několika děl jiné než anglické provenience. Většina z uvedených pramenů je psána střední angličtinou, na latinsky či francouzsky psané výjimky v následujícím přehledu upozorním.

Do první kategorie patří především městské, konkrétně londýnské kroniky. V našem případě bude tou nejhojněji využívanou Londýnská kronika let 1089 až 1483 (*A Chronicle of*

---

⁸ Typickým případem je Robin Neillands a jeho kniha *Válka růží*, která prezentuje mnoho zaznamenaných událostí jako fakt, ačkoliv se zcela zjevně jedná o výplod politické agendy. NEILLANDS, Robin, *Válka růží*, Praha 2011.

London from 1089 to 1483).⁹ Ačkoli je v jejím názvu uvedeno, že začíná rokem 1089, ve skutečnosti je tímto datem rok 1189. S největší pravděpodobností byla napsána dvěma anonymními autory v pozdním 15. století. Zaznamenává události nejen z anglické metropole, ale také obecně z Britských ostrovů a Francie. Její dvě dochované kopie uchovává Britská národní knihovna. Využijí ji jak při hodnocení Johanky z Arku, tak při nastínění politických událostí války růží ve druhé části o Margaret z Anjou. Londýnské kroniky (*Chronicles of London*)¹⁰ se skládají ze tří částí, které dohromady pokrývají roky 1189 až 1516. Nejspíš vycházejí ze stejného latinského textu, byť jsou všechny psány střední angličtinou. I ony budou zdrojem politicky orientovaných informací v kapitolách o Margaret z Anjou a Elizabeth Woodville. Velká londýnská kronika (*The Great Chronicle of London*)¹¹ poskytuje relativně detailní informace o dění v anglické metropoli i obecně o situaci v království, avšak zejména až po roce 1485, proto ji ve své práci využijí jen velmi zřídka.

Druhou kronikou spadající mezi velká díla je Anglická kronika (*An English Chronicle of the Reigns of Richard II., Henry IV., Henry V., and Henry VI. Written before the Year 1471*).¹² Její základ pochází z kroniky Brut, o níž zde ještě bude řeč, pro nás podstatná část týkající se vlády Jindřicha VI. je však originální. O pisateli toho, nicméně, mnoho nevíme. Balada na stranách 91–94, týkající se bran canterburských, však podle editora Johna Silvestera Daviese naznačuje, že se mohlo jednat o obyvatele Canterbury. Badateli poskytuje mimořádně verbálně bohatou yorkistickou agendu, tudíž poslouží jako skvělý příklad politického boje proti aktivitám Margaret z Anjou.

Dále se v této kategorii nachází dílo pro mou práci naprosto stěžejní: Kroniky Anglie (*The Chronicles of England*), známé spíše jako kronika Brut (*Brut Chronicle*).¹³ Jedná se spis rozváděný mnoha autory v různých dobách, avšak vždy postavený na stejném základě. Z tohoto důvodu budu v citacích vždy uvádět, o které pokračování se jedná. V 15. století byl Brut velmi oblíben a rozšířen, jak podrobně přiblížím v samostatné kapitole v části o Johance z Arku.

Následující dvě díla pocházejí z církevního prostředí. Croylandská kronika (*Ingulph's chronicle of the Abbey of Croyland*) je velmi vlivným, obsáhlým a relativně spolehlivým dílem zejména pro druhou polovinu 15. století. Vznikla v benediktinském opatství Croyland

---

⁹ NICOLAS, Harris N. – TYRRELL, Edward (eds.), *A Chronicle of London from 1089 to 1483*, London 1827.

¹⁰ KINGSFORD, Charles L. (ed.), *Chronicles of London*, London 1905.

¹¹ THOMAS, A. H. – THORNLEY, Isobel D. (eds.), *The Great Chronicle of London*, London 1938.

¹² DAVIES, John S. (ed.), *An English Chronicle of the Reigns of Richard II., Henry IV., Henry V., and Henry VI. Written before the Year 1471*, Oxford 1856.

¹³ BRIE, Friedrich W. D. (ed.), *The Brut, or the Chronicles of England*, London 1908.

v Lincolnshire. Zatímco původní část, mapující dějiny Anglie a samotného opatství, datovaná před rok 1117 je nejspíše pozdějším falzifikátem, tři anonymní pokračování (1144–1469, 1459–1468 a 1485–1486) jsou již dobová. Pro mou práci bude klíčové druhé pokračování, které využiji v částech o Margaret z Anjou, Elizabeth Woodville i Margaret Beaufort.

Druhé – mnohem méně známé – dílo z církevního prostředí pochází z taktéž vlivného opatství v St. Albans. Je psáno latinsky, jak naznačuje už samotný název *Registrum Abbatiae Johannis Whethamstede, Abbatis Monasterii Sancti Albani*,¹⁴ obvykle se však užívá zkráceného názvu Whethamstedův registr (*Whethamstede's Register*). Ačkoli nese jméno opata Johna Whethamsteda, ve skutečnosti je kronika záznamem o událostech opatova druhého období v úřadu (1451–1465), sestaveným krátce po jeho smrti neznámým autorem. Prozradí nám více o době první vlády Jindřicha VI.

Užitečná budou i menší dobová díla. V případě části o Johance z Arku využiji latinsky psané anály Williama z Worcesteru, též známé jako *Annales rerum Anglicarum*.¹⁵ Poslouží nám jako ukázka díla, které o ní mlčí, ačkoli by víc než kterékoliv jiné nemělo. Naopak vůbec nejstarší anglická kronika, která se o Johance z Arku vyjadřuje do jisté míry pozitivně, je malé, anonymní, latinsky psané dílko zvané Kronika Lancasterských králů (*Incerti Scriptoris Chronicon Angliae de Regnis trium Regum Lancastrensiū*).¹⁶ Byla napsána více autory a jedná se o pouhé útržky, nejspíše kompilaci několika dnes již ztracených děl.

Část věnovaná Margaret z Anjou si žádá použití velkého počtu menších, „neoficiálních“ děl, ty velké jsou totiž velmi zřetelně proyorkistické. Gregoryho kronika¹⁷ byla sepsána nejspíše dvěma Londýňany, z nichž první bývá identifikován jako starosta a kožešník William Gregory. Toho s královským dvorem Jindřicha VI. pojily obchodnické vztahy, a z tohoto důvodu mohl být ke svému panovníkovi a jeho manželce relativně shovívavý. Skutečné autorství je nicméně již téměř nemožné určit.

---

¹⁴ RILEY, Thomas (ed.), *Registrum Abbatiae Johannis Wheathamstede, Abbatis Monasterii Sancti Albani*, London 1872.

¹⁵ Pasáže týkající se Johanky jsou součástí kompilace dobových zdrojů francouzského historika Julese Quicherata. QUICHERAT, Jules (ed.), *Procès de condamnation et de réhabilitation de Jeanne d'Arc, dite la Pucelle*, Vol. I, Paris 1841–49.

¹⁶ GILES, J. A. (ed.), *Incerti Scriptoris Chronicon Angliae de Regis trium Regum Lancastrensiū, Henrici IV, Henrici V, et Henrici VI*, London 1848.

¹⁷ GAIRNER, James (ed.), *The Historical Collections of a Citizen of London in the Fifteenth Century*, London 1876. V originále *Chronicle of London*, pro lepší přehlednost však tyto menší kroniky budu zvat podle anglické tradice, tedy jménem tradičně uváděného autora.

Další výjimkou v řadě proyorkistických děl je Kronika prvních třinácti let vlády krále Edwarda IV. Johna Warkwortha (*A chronicle of the first thirteen years of the reign of King Edward the Fourth*, známá spíše jako *Warkworth Chronicle*),¹⁸ avšak ani ta není naladěna přátelsky k lancasterské straně, nýbrž spíš jen poukazuje na některé chyby Richarda Plantageneta a jeho syna Edwarda IV. v začátcích jeho vlády.

Pozitivnější náhled na lancasterskou větev rodu Plantagenetů nabízí veršovaná kronika Johna Hardynga.¹⁹ Její užití je však poněkud ošemetné, neboť má dvě verze. První, dokončená roku 1457, uznává, že Jindřich VI. vládne docela dobře, ale vytýká mu zanedbávání některých povinností. Druhá, na které Hardyng pracoval ještě v roce 1464, je věnovaná Richardu Plantagenetovi a jeho synu Edwardovi IV. a představuje tedy velmi vyostřený obrat směrem k yorkistické agendě. V práci využijí obě verze, ačkoliv důraz bude kladen zejména na tu první.

Poněkud problematický je i jediné mnou užití dílo biografické, historiky hojně využívaný životopis *Collectarium mansuetudinum et bonorum morum Regis Henrici VI* z pera Johna Blacmana,²⁰ kaplana Jindřicha VI. Ten byl napsán latinsky v 70. letech 15. století a zaměřuje se především na královu osobnost a zbožnost, které přibližuje na historkách z jeho života. Veškeré jeho neúspěchy omlouvá a vysvětluje tím, že jeho život byl v duchovní rovině příkladný, a že jako světec byl povznesen nad pozemské záležitosti. Tyto historky se však mnohdy pohybují na hranici legend a mohlo se tak jednat o výplod rané jindřichovské hagiografie.

Následující dvě díla už jsou k Lancasterům spíše nepřátelská, obsahují však pro nás cennou řadu povídek, které kolovaly mezi lidem, a mnohdy velmi podrobné záznamy událostí války růží. V prvé řadě je to Baleova kronika (*Bale's Chronicle*).²¹ Její domnělý autor, Robert Bale, zůstává poněkud záhadnou osobou. Nejspíše byl narozen v Londýně a stal se soudcem. Datum narození ani smrti není známo, víme jen, že byl naživu v roce 1461. Zřejmě se často pohyboval ve společnosti, neboť jeho dílko obsahuje množství dobových klevet.

---

¹⁸ HALLIWELL, James O. (ed.), *Warkworth's Chronicle of the first thirteen years of the reign of King Edward the Fourth*, Cambridge 1839.

¹⁹ První verze: SIMPSON, James – PEVERLEY, Sarah (eds.), *John Hardyng Chronicle. Edited from British Library MS Lansdowne 204*, Kalamazoo 2015. Druhá verze: ELLIS, Henry (ed.), *The Chronicle of John Hardyng*, London 1812.

²⁰ LITT, James (ed.), *Henry the Sixth. A reprint of John Blacman's Memoir*. Dostupné online: <https://www.gutenberg.org/files/29689/29689-h/29689-h.htm> [cit. 25-2-2021].

²¹ FLENLEY, Ralph (ed.), *Bales's Chronicle*, in: *Six Town Chronicles of England*, Oxford 1886.

Latinsky psaná kronika Johna Beneta (*Benet's Chronicle*)²² pokrývá roky 1399 až 1462 a její základ – neboť originální svazek obsahuje také mnoho volných listů mladšího data – skutečně sepsal John Benet, vikář v Harlingtonu v Bedfordshire, jak svědčí nadpis „*Iste liber est Domini Johannis Benet de harlyngdon*“ a autorův podpis. Krátká kronika poskytuje především velice podrobný zápis, z něhož plyne, že královna Margaret svým chováním přímo zavinila válku růží. Ten samozřejmě podrobně rozeberu v jí věnované části.

Do extrému dovádí vilifikaci lancasterské strany anonymní spis Historie návratu Edwarda IV. (*Historie of the Arrivall of Edward IV, in England and the Finall Recouerye of His Kingdomes from Henry VI*),²³ popisující opětovné dobytí trůnu Edwardem IV. roku 1471. Ani ten však nelze v mé práci zcela opominout, neboť poskytuje množství detailních informací zejména o bitvách, které byly v té době svedeny, a o kterých se v krátkosti taktéž zmíním.

Předkládaný text poté doplním ještě několika informacemi obsaženými v Krátké anglické kronice (*Short English Chronicle*),²⁴ která sice popisuje události už od roku 1189, do hloubky však zasahuje až v letech 1422 až 1464. Zřejmě vznikla na něčí objednávku a je napsána jedním úhledným rukopisem. I ona obsahuje některé cenné informace k vládě Jindřicha VI. a tedy i k politické aktivitě Margaret z Anjou.

Jak již bylo řečeno několikrát, narativní prameny 15. století jsou až na několik výše popsaných výjimek zaměřené proyorkisticky. Obránce svých zájmů získali lancasterští až s Polydorem Vergilem²⁵ na začátku 16. století, to ovšem byla válka růží již dávno definitivně u konce. Vergila a dílo Thomase Morea Historie krále Richarda III. (*History of King Richard III*)²⁶ však využiji ve třetí části zaměřené na Elisabeth Woodville. Oba se totiž podrobně zabývají nařčeními Elisabeth jejím švagrem Richardem III.

Kromě Vergila a Morea se zmíním ještě o několika jiných tudorovských kronikářích, a to především v první části, věnované Johance z Arku. Řeč přijde na kroniky Edwarda Halla (*The Union of the Two Noble and Illustre Families of Lancastre and Yorke*),²⁷ Richarda Graftona (*A Chronicle at Large and Meere History of the Affayres of Englande and Kinges of*

---

²² HANHAM, Alison (ed.), *John Benet's Chronicle, 1399-1462. An English Translation with New Introduction*, London 2016.

²³ BRUCE, John (ed.), *Historie of the Arrivall of Edward IV, in England and the Finall Recouerye of His Kingdomes from Henry VI*, London 1838.

²⁴ GAIRDNER, James (ed.), *A Short English Chronicle*, London 1880.

²⁵ ELLIS, Henry (ed.), *Polydore Vergil's English History*, London 1846. Ten se však staví spíše nepřátelsky k Margaret z Anjou, jak ještě uvidíme.

²⁶ MORE, Thomas, *History of King Richard III*, London 1557.

²⁷ HALL, Edward, *Hall's Chronicle*, (ed.) London 1809.

the Same...)²⁸ a tzv. Holinshedovy kroniky (*The Chronicles of England, Scotlande, and Irelande*).²⁹ Všechna tři díla se k Johance z Arku staví velmi nepřátelsky. Mimo to neposkytují příliš mnoho užitečných vodítek, neboť jsou ve velké míře odrazem tudorovských snah vytvořit z Jindřicha VI. světce, o Margaret z Anjou i Elizabeth Woodville se vyjadřují zavádějícím způsobem a nejsou pro mou práci tedy příliš hodnotným pramenem. Výjimkou je raně tudorovská kronika Roberta Fabyana (*The New Chronicle of England and France in Two Parts by Robert Fabyan*).³⁰ Dílo je jedním ze shovívavějších zdrojů, co se týče Johanky z Arku: mezi kritiku Janiných temných čar vkládá Fabyan i některá pochvalná vyjádření. Neocenitelným pomocníkem však bude zejména v části třetí, dedikované „čarodějnicí“ Elizabeth Woodville. Jako jediný dobový kronikář se zmiňuje o Elizabethiných domnělých čárách, přičemž váha jeho informací narůstá s faktem, že v době její svatby s králem Edwardem IV. již byl na světě a mohl tedy vyslechnout řeči, které tehdy mezi lidem kolovaly.

Ve třetí části padne řeč také na krátké narativní dílo, resp. pouze jeho dochovaný útržek, a to relativně málo známý, anonymní Hearnův fragment (*Hearne's Fragment*).³¹ Ten je pojmenovaný po historikovi raného 18. století Thomasi Hearnovi, má charakter memoáru a je často nespolehlivý, co se týče uváděných dat. Na druhou stranu však jako jeden z mála poskytuje konkrétní informace týkající se tajné svatby Edwarda IV. a Elizabeth Woodville. Podle historika Davida A. L. Morgana může pocházet z pera Thomase Howarda, druhého vévody z Norfolk, který byl věrným yorkistou a od roku 1473 sloužil jako tělesný strážce Edwarda IV.³² Informace o sňatku tedy mohl dost dobře mít z první ruky.

V krátkosti se zmíním také o dvou dílech francouzské provenience: anonymním a silně proburgundském Deníku pařížského měšťana (*Le journal d'un bourgeois de Paris*)³³ a díle Guillauma Cousinota *Chronique de la Pucelle*,³⁴ zdroji klíčovým pro kratičké období vojenského působení Johanky z Arku. Obě mi pomohou zhodnotit otázku Johančina mužského oděvu. Italské provenience je autobiografické dílo, o které se opřu v části o Margaret z Anjou:

---

²⁸ GRAFTON, Richard, *A Chronicle at Large and Meere History of the Affayres of Englande and Kinges of the Same...*, London 1569.

²⁹ FLEMING, Abraham (ed.), *Chronicles of Englande, Scotlande, and Irelande*, London 1586–1587.

³⁰ ELLIS, Henry (ed.), *The New Chronicle of England and France in Two Parts by Robert Fabyan*, London 1811.

³¹ *Hearne's Fragment*, in: GILES, John A. (ed.), *The Chronicles of White Rose of York. A Series of Historical Fragments*, London 1845.

³² MORGAN, David A. L., *Hearne's 'Fragment' and the Long Prehistory of English Memoirs*, in: *The English Historical Review*, Vol CXXIV, č. 509 (2009), str. 811–832.

³³ TUETÉY, Alexandre (ed.), *Journal d'un bourgeois de Paris*, Paris 1881.

³⁴ DE VIRIVILLE, Vallet (ed.), *Chronique de la Pucelle, Ou Chronique de Cousinot*, Paris 2018.

Komentáře papeže Pia II. (*Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt*).³⁵ Důležité bude zejména jako důkaz toho, že anglickou královnu už její současníci spojovali s Johankou z Arku.

Specifické postavení mezi prameny narativní povahy má memoriální dílo Smuteční upamatování (*A Mornynge Remembraunce*)³⁶ z roku 1509. Autor John Fischer v něm vzpomíná na svou dobrotitelku Margaret Beaufort a přikládá množství velice cenných informací o jejím životě i dobročinných aktivitách. Pro poslední část diplomové práce bude právě toto dílo klíčové.³⁷

Prameny správní a úřední povahy

Informace získané z děl narativních je třeba doplnit záznamy obsaženými v pramenech správní a úřední povahy. Pro všechny části pojednávající o anglických šlechtických bude zcela klíčovým zdrojem *Rotuli Parliamentorum* neboli také *Rolls of Parliament*.³⁸ Jedná se o oficiální záznamy z jednání parlamentu. Esenciální pro nás budou svazky V. pro Margaret z Anjou, IV. a především VI. pro Elizabeth Woodville a konečně VI. pro Margaret Beaufort. Svitky z let 1272 až 1503, ze kterých budu převážně čerpat, byly zeditovány Johnem Stracheyem a vydány v letech 1767–1777.

Širokou sbírkou chronologicky seřazených dokumentů, listin a smluv převážně anglické provenience je edice *Foedera, conventiones literae et cujuscunque...*, známá spíše jen jako *Foedera*.³⁹ Celkem existuje dvacet svazků, z nichž šestnáct zkompletoval a zeditoval anglický historik Thomas Rymer na začátku 18. století. Důležitý pro tuto práci bude desátý svazek, který obsahuje listiny vztahující se k Johance z Arku i Jindřichovi VI. Nutno však podotknout, že edice má jisté nedostatky, které značně komplikují práci s ní, a to chybějící jmenný rejstřík, ale především zavádějící názvy jednotlivých listin, jak ještě bude řeč.

---

³⁵ *Pii Secundi Pontificis Max. Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt*, Roma 1584.

³⁶ HYMERS, John (ed.), *The Funeral Sermon of Margaret Countess of Richmond and Derby*, Cambridge 1940.

³⁷ Více k anglickým narativním pramenům viz KENNEDY, Edward D., *A Manual of the Writings in Middle English 1050-1500. XII. Chronicles and Other Writing*, Hamden 1989. Informace poskytují také editoři jednotlivých děl ve svých předmluvách.

³⁸ *Rotuli Parliamentorum*, Vol. IV–VI, London 1767–77.

³⁹ RYMER, Thomas, *Foedera, conventiones literae et cujuscunque generis acta publica, inter reges angliae et alios quosuis imperatores, reges, pontifices, principes, vel communitates*, London 1745.

Relevantním zdrojem bude také *Calendar of the Patent Rolls*,⁴⁰ záznamy královské kanceláře, a to zejména z let 1494–1509, které obsahují doklady o štedrých donacích Margaret Beaufort. Ty jsou obecně historiky hojně využívaným zdrojem, pokrývají totiž široké období od roku 1201 až do současnosti a poskytují ucelený obraz o královských patentech, pardonech, privilegiích a grantech. Pro poslední část práce, zabývající se Margaret Beaufort, budou naprosto neocenitelným pramenem také její dochované účty,⁴¹ které schraňuje ve svém archivu St. John's College v Cambridge.

V menší míře využiji také právní spis z přelomu 12. a 13. století *Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Angliae* (O právech a zvycích anglického království) z pera Ranulfa Glanvilla, který bývá po svém autorovi označována jako *Glanville*.⁴² Nápomocný bude anglický překlad tohoto původně latinského díla z roku 1812, jehož autorem je John Beames. Ten mi společně s dobře známým právním dokumentem z roku 1215 *Magna charta libertatum* (Velkou listinou práv a svobod)⁴³ pomůže zmapovat právní zvyklosti týkající se vdov a vdovství pro část o Margaret Beaufort.

Prameny osobní povahy

Poslední kategorií pramenů jsou díla osobní povahy, tedy především nejrůznější dopisy. V části o Johance z Arku zmíním listy vévody z Bedfordu zaslané evropským vladařům, ve kterých komentuje skutky i osobu Panny orleánské.⁴⁴ Dopisy významných osob na sklonku stoleté války a úsvitu války růží, včetně Jindřicha VI. a Margaret z Anjou, obsahuje rovnou

---

⁴⁰ *Calendar of Patent Rolls preserved in the Public Record Office*, London 1906.

⁴¹ *The Records of Lady Margaret Beaufort*, in: *St John's College Cambridge Institutional Archives*, dostupné online: <https://www.sjcarchives.org.uk/institutional/index.php/the-records-of-lady-margaret-beaufort> [cit. 27-06-2021].

⁴² BEAMES, John (ed.), *A Translation of Glanville. A Treatise on the Laws and Customs of the Kingdom of England*, London 1900.

⁴³ *English Translation of Magna Carta*, dostupné online: <https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-english-translation> cit. [2020-06-23].

⁴⁴ Cituje je QUICHERAT, Jules (ed.), *Procès de condamnation et de réhabilitation de Jeanne d'Arc, dite la Pucelle*, Vol. I, Paris 1841.

několik edic.⁴⁵ Edice Josepha Stevenson⁴⁶ ukrývá navíc i velice cenný záznam francouzského vyslance ze 40. let 15. století, který čtenáři nabízí neobyčejný náhled na anglický dvůr Jindřicha VI. i na osobu samotného panovníka. Druhou a třetí částí o Margaret z Anjou a Elizabeth Woodville nás bude provázet početná sbírka dopisů milánských vyslanců, která je uznávána především pro svou relativní nestrannost a cenné komentáře k dění u dvora.⁴⁷ Do dnešních dní se dochovaly stovky listů z let 1385–1618. Komentáře příslušníků nižší šlechty k dění v Anglii za války růží pak obsahuje proslulá sbírka Pastonových dopisů (*Paston Letters*).⁴⁸ I ta bude důležitým zdrojem zejména pro části o Margaret z Anjou a Elizabeth Woodville.

Pro část o čarodějnici Elizabeth Woodville bude zásadní dílo Uzurpace Richarda III. z pera italského klerika Dominica Manciniho.⁴⁹ Ten navštívil Anglii v letech 1482–1483 a směřoval informace o událostech, jimž byl sám přítomen, Angelu Catovi, arcibiskupovi z Vienne. Jeho report *De Occupatione Regni Anglie per Riccardum Tercium*, ač je původně soukromé povahy, se stal základním dílem k nástupu krále Richarda III. na trůn. Poskytuje i specifické informace týkající se královny Elizabeth Woodville, o jejím sňatku i sporu s Richardem III.

Posledním pramenem soukromé povahy, relevantním pro závěrečnou část, je dochovaná korespondence Margaret Beaufort s univerzitou v Oxfordu.⁵⁰ Ta je mimořádným ukazatelem toho, jak role mecenášky zajistila hraběnce nebývalý vliv na půdě univerzit, a jak si ji jejich zástupci předcházeli.

---

⁴⁵ MONRO, Cecil (ed.), *Letters of Margaret of Anjou and Bishop Beckington and Others. Written in the Reigns of Henry V. and Henry VI.*, London 1863. STEVENSON, Joseph (ed.), *Letters and Papers Illustrative of the Wars of the English in France During the Reign of Henry the Sixth*, London 1861. FENN, John (ed.), *Original Letters written during the Reigns of Henry VI., Edward IV. and Richard III. by Various Persons of Rank or Consequence*, London 1787.

⁴⁶ *Journal of the Embassy Sent into England to Treat With Henry the Sixth for a Peace with France*, in: STEVENSON, Joseph (ed.), *Letters and Papers Illustrative of the Wars of the English in France During the Reign of Henry the Sixth*, London 1861.

⁴⁷ HINDS, Allen B. (ed.), *Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618*, London 1912.

⁴⁸ DAVI, Norman – BEADLE, Richard – RICHMOND, Colin (eds.), *Paston Letters and Papers of the Fifteenth Century*, Oxford 2004.

⁴⁹ ARMSTRONG, A. Jones (ed.), *The Usurpation of Richard the Third*, New York 1936.

⁵⁰ ANSTEY, Henry (ed.), *Epistolae Academicae Oxon*, Vol. II, Oxford 1898, str. 614.

LITERATURA

Válka růží je tradičně velmi oblíbeným tématem historiků, především z anglosaského prostředí. Výběr studií a monografií je proto v tomto ohledu skutečně široký. Líčení politických pletich a majestátních bitev však až donedávna dalo jen málo prostoru otázce, jakou roli v konfliktu hrály ženy, jak se mohly v této turbulentní době prosadit, čemu se věnovaly. Ucelená odborná monografie pokrývající takové téma chybí dodnes.

Při psaní práce se proto budu spoléhat zejména na biografie jednotlivých šlechticů.⁵¹ A to pokud možno novějšího data, neboť náhledy na všechny aspekty války růží procházejí neustálým vývojem. V případě Margaret z Anjou mezi nimi vyniká velice kvalitní dílo historičky Helen Maurer.⁵² Ta se v chronologickém sledu událostí snaží představit známou královnu ve zcela novém světle, jako ženu nesmírně schopnou a dohnanou do krajnosti. Činí tak v kontrastu ke starším dílům, která si ve svém přístupu mnohé vypůjčila z proyorkistických pramenů, o kterých tu již byla řeč, a vylíčila Margaret jako ambiciózní a arogantní cizinku.⁵³ V tom všem jí pomáhá její očividně velmi hluboká znalost a orientace v pramenech. Je ovšem důležité zmínit, že kniha je poněkud úzce zaměřená na politickou aktivitu a např. královnin osobní a náboženský život zde téměř zcela chybí. To ovšem pro potřeby diplomové práce nebylo zcela na škodu. Na místě je zmínit také studii Patricii Ann Lee,⁵⁴ s jejímiž názory se velmi ztotožňuji, byť dílo patří k těm starším mnou použitým. V případě Margaret z Anjou jsem se rozhodla využít také dvě základní biografie jejího manžela Jindřicha IV., které pro svůj úctyhodný rozsah věnují poměrně značné místo i samotné královně. Řeč je o knihách Ralpa Griffithse⁵⁵ a Bertrama Wolffa.⁵⁶ První jmenované je základním dílem pro postavu krále i obecně k politické situaci v Anglii prvních tří čtvrtin 15. století a bývá pravidelně revidováno, naposledy roku 2020. Griffiths, toho času vyučující na univerzitě ve Swansea, využil

---

⁵¹ Johanku z Arku v tomto výčtu pominu, neboť část věnovaná jí se opírá především o studium pramenů a moderní odbornou literaturu využiji jen minimálně.

⁵² MAURER, Helen E., *Margaret of Anjou. Queenship and Power in Late Medieval England*, Woodbridge 2003.

⁵³ Na myslí mám především vlivné dílo Paula Murrayho Kendalla, ze kterého však taktéž budu čerpat některé základní informace k vojenské stránce konfliktu. KENDALL, Paul Murray, *Richard the Third*, New York 2002. Dalším příkladem je již zmíněné, jediné v Česku dostupné dílo k válce růží Robina Neillandse.

⁵⁴ LEE, Patricia-Ann, *Reflections of Power. Margaret of Anjou and the Dark Side of Queenship*, in: *Renaissance Quarterly*, Vol. 39, č. 2 (1986).

⁵⁵ GRIFFITHS, Ralph A., *The Reign of King Henry VI. The Exercise of Royal Authority 1422–1461*, Los Angeles 1981.

⁵⁶ WOLFFE, Bertram, *Henry VI*, London 1983.

neuvěřitelné množství pramenů narativních i osobní a právní povahy. Wolffe naproti tomu poskytuje hloubkovou sondu do života královského páru, plnou neocenitelných a detailních informací, jeho dílo se také vyznačuje velmi pokročilou kritikou pramenů.

V případě „čarodějnice“ Elizabeth Woodville je výběr literatury podstatně užší. Dílo tématem nejbližší tomu mému je *Royal Witches* Gemmy Hollman.⁵⁷ Nejedná se bohužel o příspěvek příliš kvalitní, neboť chybí hlubší analýza pramenů a původní záměr se v přehršli kapitol poněkud ztrácí. Z původně zamýšlené monografie na téma urozených žen nařknutých z čarodějnictví se tak spíše stala sbírka několika krátkých biografií s pouze jednotlivými kapitolami věnovanými čarodějnictví. Nicméně i přesto kniha poskytla pár zajímavých informací, které jsem se rozhodla do textu zařadit. Obecné informace týkající se královny budu čerpat z biografie Davida Baldwina.⁵⁸ Dále bude třeba se spolehnout na odborné články autorů Williama T. Jonese,⁵⁹ Williama Hamptona,⁶⁰ Anne Sutton a Livie Visser-Fuchs⁶¹ a Lindy Pidgeon.⁶² Poslední tři jsou dostupné v rámci online edice magazínu *Ricardian Bulletin*, který vydává Společnost Richarda III. (*Richard III Society*).

Co se týče „mecenášky“ Margaret Beaufort, v současnosti neexistuje úzce zaměřená studie, která by se zabývala pouze tímto aspektem hraběnčina života. Na druhou stranu jsou však dostupné tři relativně nové a nápomocné biografie autorů Michaela Jonese a Malcolma Underwooda,⁶³ Elizabeth Norton⁶⁴ a Nicolý Tallis.⁶⁵ Druhá zmíněná je čtivě napsaná a využívá velké množství pramenů, avšak disponuje poněkud chaotickým poznámkovým aparátem, ve kterém se dá orientovat jen s obtížemi. Práce s ní tedy může být poněkud zdlouhavá. Dílo Nicolý Tallis je spíše zaměřeno na Margaretinu roli matky a političky, tudíž relevantních

---

⁵⁷ HOLLMAN, Gemma, *Royal Witches. From Joan of Navarre to Elizabeth Woodville*, London 2019.

⁵⁸ BALDWIN, David, *Elizabeth Woodville. The Mother of the Princes of the Tower*, Stroud 2010.

⁵⁹ JONES, William T., *Political Uses of Sorcery in Medieval Europe*, in: *The Historian*, Vol. 4 (1972).

⁶⁰ HAMPTON, William E., *Witchcraft and the Sons of York*, in: *The Ricardian Bulletin*, dostupné online: <http://www.thericardian.online/downloads/Ricardian/10-129/03.pdf> cit. [2021-22-04].

⁶¹ SUTTON, Anne F. – VISSER-FUCHS, Livia, *A Most Benevolent Queen. Queen Elizabeth Woodville's Reputation, her Piety and her Books*, in: *The Ricardian Bulletin*, dostupné online: <http://www.thericardian.online/downloads/Ricardian/10-129/03.pdf> cit. [2021-21-06].

⁶² PIDGEON, Linda, *Richard and the Wydeviles*, in: *The Ricardian Bulletin*, dostupné online: http://www.richardiii.net/downloads/bulletin/2008_12_winter_bulletin.pdf cit. [2021-21-06].

⁶³ JONES, Michael K. – UNDERWOOD, Malcolm G., *The King's Mother. Lady Margaret Beaufort, Countess of Richmond and Derby*, Cambridge 1992.

⁶⁴ NORTON, Elizabeth, *Margaret Beaufort. Mother of the Tudor Dynasty*, Stroud 2011.

⁶⁵ TALLIS, Nicola, *Uncrowned Queen. The Fateful Life of Margaret Beaufort Tudor Matriarch*, London 2019.

informací k jejímu mecenášství se zde nachází jen poskrovnu a jsou rozházené po celé – chronologicky řazené – knize. Nejlépe tak ze srovnání vychází dílo historiků Jonese a Underwooda. Jedná se o vyčerpávající biografii, která klade velký důraz především na hraběčninu podporu univerzit. Na rozdíl od ostatních dvou autorek využívají oba historici ve velké míře Margaretiných dochovaných účtů.

Literatura dostupná i mnou v práci užitá je samozřejmě mnohem širší, v předloženém přehledu jde však o reprezentativní vzorek děl nejzásadnějších, na která se budu odvolávat nejčastěji. Co se týče české historiografické scény, ta čtenáři nepředkládá žádné relevantní dílo, a to ani jako překlad některého z výše zmíněných.

1. JOHANKA Z ARKU V ANGLICKÝCH PRAMENECH

Čarodějnice, hrdinka, světice. Obraz Johanky z Arku se v průběhu let v anglických pramenech razantně posouval. Zatímco raná díla se pohybují v rozhraní čarodějnice-hrdinka, tudorovští autoři Janu až na vzácné výjimky bez výčitek odsoudili jako deformovanou pekelnici. Až na konci 18. století se začíná obraz otáčet ve prospěch světice. V této části diplomové práce se budu zabývat díly, jež mohla neúmyslně na příkladu této francouzské hrdinky formovat roli ženy v Anglii druhé poloviny 15. století.

V období těsně následujícím poslední léta stoleté války nalezneme jen málo zmínek o Janě z Arku. Je to fakt mimořádně zarážející, porovnáme-li tuto malou četnost s množstvím zmínek jiné proveniencce a zkazky vracejících se vojáků, které jistě musely kolovat ve společnosti. Dle mého názoru tomu však není z důvodu, že by krátký život a smrt francouzské panny anglickou společnost neoslovovaly, ba právě naopak. Kroniky spíše mlčí ze strachu a ponížení, jak se ve své práci pokusím dokázat. Výrazný podíl mohla mít také královská, potažmo lojalisticky anglická propaganda. Z pečlivého studia dobových textů lze však usuzovat, že i přesto se vyprávění o Janiných skutcích k uším veřejnosti přeci jen dostalo.

1.1 JANA JAKO ČARODĚJNICE

Přístup Angličanů k Johance z Arku byl alespoň mezi odborníky dlouho vnímán v kontextu díla *Foedera* anglického historika Thomase Rymera (1643–1713). V desátém svazku série nalezneme i oficiální písemnosti, které se týkají francouzské panny. Dne 3. května 1430, tedy asi tři týdny před Janiným zajetím, vydala anglická vláda nařízení, jímž hodlala lépe kontrolovat dezerce z armády ve Francii. Rymer ho nazývá „*De Proclamationibus contra Capitaneos et Soldarios tergiversantes, Incantationibz Puellae terrificatos*“,⁶⁶ tedy „Vyhláška proti velitelům a vojákům dezertujícím před čarami strašlivé panny“. Pojmenování je to však zavádějící, skutečný název dokumentu totiž zní „*De Proclamationibus faciendis*“, tedy „Vyhláška o výkonech“. Ve stejném duchu nám autor předkládá nařízení z 12. prosince 1430, jež nazývá „*De Fugitivis ab Exercitu, quos terriculamenta Puellae animaverant, arestandis*“ jejíž originální název zněl „*De certis personis arestandis*“.⁶⁷ Průchod Rymerovy fantazie nám dává představu, jak se Angličané k Johaně stavěli ještě na přelomu 17. a 18. století. Ačkoli je

---

⁶⁶ *Foedera*, Vol. X, str. 459.

⁶⁷ Tamtéž, str. 472. Více k tomu viz WAUGH, William T., *Joan of Arc in English sources of the fifteenth century*, in: J. G. EDWARDS – V. H. GALBRAITH – E. F. JACOB (eds.), *Historical Essays in Honour of James Tait*, Manchester 1953, str. 387–388.

možné, že někteří angličtí vojáci skutečně měli z Johanky posvátnou hrůzu, prapůvod těchto představ můžeme spíše hledat v některých anglických literárních dílech 15. století.

Z dobových děl, která Janu odsuzují jako čarodějnici, zmiňme především Londýnskou kroniku let 1089 až 1483 (*A Chronicle of London from 1089 to 1483*). Do jisté míry by mohla být zahrnuta do podkapitoly „Mlčící díla“. Relativně podrobně popisuje, jak vévoda Karel I. Bourbonský společně s „bastardem Orleánským“ (Jean, pozdější hrabě z Dunois) odehnali Angličany roku 1429 od Orléans, o Johaně zde však nepadne ani slovo. Autor dále nezmínil žádný z jejích pozdějších vojenských úspěchů a ani tak podstatnou událost, jakou je korunovace dauphina Karla v Remeši. Velký prostor k roku 1429 si paradoxně vyžádala vražda jakési vdovy a následné ubití vraha.

Poprvé je tak Johana zmíněna až v souvislosti se svým zajetím, a to jako nebezpečná čarodějnice, které se Angličané úspěšně zbavili především díky autoritě krále Jindřicha VI.: „*Před městem Compiègne byla s mnoha dalšími veliteli zajata ozbrojená žena zvaná Boží Panna (La Pucelle de Dieu), klamavá čarodějnice, neboť skrze její moc dauphin a všichni naši protivníci svatě věřili, že dobydou celou Francii. A nikdy nikde nebylo hůře, než když tam byla ona, proto ji mezi sebou vydržovali jako prorokyni a cennou bohyni [prophetesse and a worthy goddess].*“⁶⁸ Povšimněme si slov „prorokyně a bohyně“, která evokují v čtenáři představu, že se francouzské království přiklonilo k pohanství. Naopak slovy „s mnoha dalšími veliteli,“ autor zřejmě nevědomky uznává, že tato žena naprosto legitimně spolupracovala s francouzským vedením.

Jen o pár řádků výše kronika popisuje, jak byl ve Westminsteru korunován „sotva osmiletý“ Jindřich VI. na svátek sv. Linharta – franského poustevníka a misionáře. Na den sv. Jiří (nejuctívanějšího anglického světce) pak Jindřich podle Londýnské kroniky vyrazil do Calais.⁶⁹

Kombinaci zmínek o korunování Bohem vybraného dítěte v den svátku významného francouzského světce a jeho cesta (v den a tedy pod ochranou sv. Jiří) do Calais, následovaná zmínkou o zajetí čarodějnice, falešné prorokyně a bohyně Jany, považuji za ukázkou velmi silného anglického loajalistického smýšlení, možná i propagandy. Jana byla pro oficiální směr politiky nebezpečným nepřítelem, který nejenže ohrožoval državy na kontinentě, ale také podryval královu suverenitu a schopnosti. Proto bylo třeba ji co nejvíce pohanit a znelidštit a naopak vyzdvihnout povolanost mladičkého anglického panovníka.

---

⁶⁸ *A Chronicle of London from 1089 to 1483*, str. 118.

⁶⁹ Tamtéž.

Dalším dobovým zdrojem, který nám poodhalí, jak se Angličané stavěli ke své nepřítelkyni, je kritický dopis vévody z Bedfordu francouzskému králi Karlu VII. ze 7. srpna 1429: „...nyní pokračuješ v klamání a zneužívání neznalých lidí, především s pomocí pověřčivých a zvrácených osob, jako je ona neuspořádaná a deformovaná nápodoba ženy, oblečená jako muž, jejíž život je zhýralý.“⁷⁰ Zde Jana není líčena jako čarodějnice, nýbrž jako deformovaná osoba, něco mezi mužem a ženou, která navíc vede zhýralý život. Zejména během soudu bylo pro žalobce důležité vytvořit obecné mínění, že je její tělo nečisté a „zkažené“, tedy fyzicky zdeformované, aby zbořili ideu její svatosti. Jak podrobněji rozeberu v kapitole věnované sporu Elizabeth Woodville s Richardem III., deformované tělo bylo podle dobových měřítek odrazem zkažené duše.

Krátce po Janině upálení poslal Bedford jménem Jindřicha VI. latinsky psané dopisy evropským vládcům, datované 8. června 1431 v Rouenu. V nich ospravedlňoval Johančinu smrt tím, že byla „pověřčivá čarodějka a ďábelská rouhačka Bohu a svatým a osoba schizmatická a špatná v zákonech Ježíše Krista.“⁷¹ Bedford těmito slovy navazuje na obžalobu: domnělým čarodějnictvím se zabývalo hned několik jejích článků, jmenovitě první, druhý, čtvrtý, pátý, šestý, padesátý devátý a šedesátý. I na základě těchto obvinění byla Johana upálena.

Bedfordova představa Johanky jakožto ohyzdné čarodějnice v Angličanech zakořenila převážně díky pozdějším dílům. Nejzářnějším příkladem je populární kronika tudorovského autora Edwarda Halla, či o něco mladšího Richarda Graftona: oba hodnotili Janin vzhled jako „foule“.⁷² Hall navíc dodává, že by po ní „nezatoužil žádný muž.“⁷³ Jejím čarodějnictvím se zabývá hned na několika stranách.

Dalším vlivným tudorovským dílem, které Johanku zmiňuje, jsou tzv. Holinshedovy kroniky (*Holinshed's Chronicles* neboli *The Chronicles of England, Scotlande, and Irelande*). Jedná se o velkou kompilaci starších děl. Autoři zde nejprve Janu popisují až překvapivě přátelsky. S mladou Johankou bylo podle nich nakládáno stejně jako s bojovníky mužského pohlaví, protože byla „silně stavěná a mužná s velkou kuráží, pevná a statečná.“ Navíc rozuměla tomu, co se řeší na vojenských poradách, ačkoliv se jich sama neúčastnila. Budila

---

⁷⁰ Samotný dopis se nedochoval, citují ho ale dva (pro)burgundští kronikáři, – Jehan de Wavrin a Enguerrand de Monstrelet. Text se v obou případech poněkud liší. Mnou přeloženou verzi cituje WARNER, Marina, *Joan of Arc: The Image of Female Heroism*, Oxford 2013, str. 90.

⁷¹ Quicherat (ed.), *Procès...*, Vol. I, str. 485. Anglický překlad viz *Hall's Chronicle*, str. 157.

⁷² Warner, str. 89.

⁷³ *Hall's Chronicle*, str. 148.

také zdání čistoty ducha i těla atd.⁷⁴ V části zabývající se zjetím a následným soudem však o ní autoři mluví jako o falešné a zlé děvce.⁷⁵

Nabízí se otázka, proč byli tudorovští autoři tak dychtívi ukázat Janu v tom nejhorším možném světle. Vysvětlení je nabíledni: první panovník z rodu Tudorů Jindřich VII. si oficiálně nárokoval trůn na základě příbuzenského svazku s Jindřichem VI., který začal být už krátce po své smrti roku 1471 oslavován jako světec. Po nástupu Tudora v roce 1485 se „zbožšťování“ krále dostalo oficiálnějšího charakteru a zároveň byl vyvíjen tlak na papeže, aby začal s kanonizačním procesem. Tento záměr se pak odrazil i v dobových dílech. Vylíčit Johanku jako čarodějnici, odstraněnou zásahem „svatého“ Jindřicha VI. perfektně zapadlo do záměru tudorovských hagiografů.

Z Hallovy a především Hollinshedovy kroniky čerpal dramatik William Shakespeare při psaní hry Jindřich VI. Jana v ní ztělesňuje vše, co Angličané na reálné osobnosti nenáviděli. Svou falešnou zbožnost využívá k manipulaci (jak to ostatně nastínil ve svých dopisech Bedford), nečestně jedná také na poli politickém, kde je podle Shakespeara málem aktivnější než na poli válečném. Kromě toho je dramatikova Johanka promiskuitní lhářka. Tento negativní obraz nejspíše odráží pohled, jímž se obyvatelé tudorovské Anglie na Pannu skutečně dívali. Autoři Holinshedovy kroniky, Hall, Grafton i Shakespeare jej s pomocí svých děl ve svých krajezech dále utužovali, než přišel osvícenecký zlom na konci 18. století.

1.2 MLČÍCÍ DÍLA

Je hned několik kronikářů, kteří se k Janě vyjadřují jen vágně, ačkoliv prokazatelně udržovali styky s lidmi, kteří proti ní bojovali. Jiná dobová anglická díla se pak o francouzské hrdince nezmiňují vůbec. Mlčení některých významných děl by mohlo být vysvětleno jednoduše tím, že věhlas Jany bývá v současné době přeceňován a k uším obyčejných lidí se příběhy o panně-bojovnici v 15. století nedostaly. Jak však ve své básni píše burgundský (a tedy k Janě nepřátelsky naladěný) kronikář Georges Chastellain, jméno Panny bylo v roce 1429 už tak slavné, že „*se jí každý obával jako něčeho, co nedokáže posoudit ani v dobrém, ani ve zlém.*“⁷⁶ I vévoda z Bedfordu ve svých dopisech evropským vládcům z roku 1431, o nichž už byla řeč výše, píše, že „*téměř celý rok klamala lid široko daleko, takže mnoho z nich dávalo*

---

⁷⁴ *Chronicles of Englande, Scotlande, and Irelande*, str. 600. Také DARMESTETER, James, *English Studies*, London 1896, str. 22.

⁷⁵ *Chronicles of Englande, Scotlande, and Irelande*, str. 605.

⁷⁶ Výrok originálně pochází z Chastellainova díla *Recollection de merveilleuses avenues en nostre temps*. Quicherat, J. (ed.), *Procès...*, Vol. V, str. 90.

váhu příběhům o jejich činech, a lidová pověst je roznesla do celého světa.“⁷⁷ Dle názoru historičky Ann W. Astell navíc Francouzi i Angličané v Janě viděli naplnění Merlinova proroctví o panně-bojovnici, zaznamenaného v díle *Historia Regum Britanniae* autora Geoffreyho z Monmouthu: „Poté, co ukáže všechna svá umění, jejím dechem vysuší se fontány bolesti. Poté, co se osvěží svou léčivou vodou, v pravé ruce ponese les kaledonský a v levé bašty londýnské hradby. Kamkoliv vkročí, její stopy budou doutnat sírou, která bude planout dvojitým plamenem, a jejíž kouř probudí Vlány.“⁷⁸ Právě díky zmínce o baštách londýnských a o Vláměch (tedy anglických spojencích) si lidé začali spojovat Janu s proslulou věštbou. Ona sama u soudu v Rouenu vypověděla, že se jí mnohokrát lidé ptali, zdali se v jejím rodišti nenachází „dubový les“, ze kterého měla Panna zmíněná v proroctví pocházet. Podle Astell proroctví už před rokem 1429 kolovalo v Anglii, Francii i Svaté říši římské a dauphin se ho rozhodl využít: nechal sepsat krátkou latinskou báseň začínající slovy *Virgo puellares*, která odkazovala jak na proroctví, tak i na osobu Johanky z Arku. Zatímco Merlin v Monmouthově díle hovořil o panně, která potáhne na Anglii, hrdinka básně statečně bojuje proti Angličanům. Četné dochované kopie dílka svědčí o jeho hojném rozšíření po Britských ostrovech, Francii i německých zemích.⁷⁹ Z těchto informací můžeme soudit, že Johanka byla postavou dobře známou na kontinentě i za Kanálem.

Ačkoli by se „mlčící díla“ mohla na první pohled zdát pro mou práci naprosto neužitečná, opak je pravdou. Jejich mlčení dle mého názoru leccos vypovídá. Je možné, že mnoho Angličanů si nebylo tak úplně jistých, zda byla Johančina smrt oprávněná. Za mlčením pramenů by tak mohla stát kombinace strachu (kdyby pochybnosti vyjádřili veřejně, mohl by je přeci potkat stejný osud) a možná i zahanbení.

Špatné svědomí dle výpovědí svědků sužovalo některé Angličany už během, případně krátce po Janině popravě. Vzpomeňme, že podle známé legendy i samotný kardinál Henry Beaufort plakal, když ji viděl hořet. Podle výpovědi zedníka Pierra Cusquela (který byl u popravy osobně přítomen) během rehabilitačního procesu tajemník Jindřicha VI. John Tressart pronesl krátce po popravě větu: „*Jsmе všichni ztraceni, neboť to byla dobrá a svatá osoba, která byla upálena.*“ Dále prý Tressart řekl, že „*zemřela jako křesťanka a věří, že její duše bude*

---

⁷⁷ Quicherat, J. (ed.), *Procès...*, Vol. I, str. 485.

⁷⁸ GRISCOM, Acton – JONES, Robert E. (eds.), *The Historia Regum Britanniae of Geoffrey of Monmouth*, Geneve 1977, str. 390–91.

⁷⁹ ASTELL, Anne W., *Political Allegory in Late Medieval England*, Ithaca 1999, str. 154–55.

v rukou Božích.“⁸⁰ Další svědkové hovoří o tom, že takřka všichni přítomní plakali, když byla Jana upalována.⁸¹ Jeden Angličan prý Janě rychle zhotovil prostý kříž: „s velkou zbožností prosila, aby mohla mít kříž. Když to uslyšel jeden Angličan, který tam byl přítomen, z konce hole zhotovil malý dřevěný kříž, který jí podal.“⁸² Soudní vykonavatel a kněz Jean Massieu během rehabilitačního procesu dosvědčil, že „přítomní soudci a dokonce i několik Angličanů bylo pohnuto k velkému nářku a slzám, a také několik těchto Angličanů rozpoznalo Boží dílo a vyznalo svou víru, když ji viděli, jak mimořádně skončila svůj život. Byli pyšní, že ji viděli a říkali, že to byla dobrá žena.“⁸³ Jiný kněz jménem Isambard de la Pierre, vyprávěl příhodu s jistým anglickým vojákem: „Jeden z Angličanů, voják, který Janu obzvláště nenáviděl [...], byl zasažen strnulostí nebo jakousi extází, když ji slyšel křičet Ježíšovo jméno v jejích posledních okamžicích. Byl převezen do hospody poblíž Vieux Marche a byl mu dán silný nápoj, který měl obnovit jeho smysly. A zatímco jedl s mnichem dominikánského řádu, tento Angličan přiznal mnichovi, který byl také Angličanem, že spáchal těžký hřích, a že lituje toho, co se stalo Johaně, kterou nyní považoval za svatou. Neboť tomuto Angličanovi se zdálo, že v okamžiku, kdy se vzdala svého ducha, objevila se bílá holubice, která letěla směrem k Francii.“⁸⁴ To je pouze několik příhod, které ukazují, že někteří Angličané mohli Johaniny smrti (a svého podílu na ní) litovat už krátce po popravě. Janiny ostatky pak byly zřejmě vyhozeny do Seiny, aby bylo zabráněno vzniku a rozmachu jejího kultu.

Mlčení kronik by však také mohlo být vykládáno jako další ukázka proanglického citění či dokonce středověké propagandy. Cílem mohlo být navození pocitu, že Jana z Arku byla pouze epizodickou postavičkou, se kterou bylo po právu naloženo, a není tedy třeba se o ní vyjadřovat. Případně se mohlo jednat o snahu vymazat ji z anglických dějin úplně. Zatímco W. T. Waugh, autor článku na téma Jana z Arku v dobových anglických zdrojích, zpochybňuje existenci jakékoliv propagandy v době rané vlády Jindřicha VI.,⁸⁵ dnes už považujeme tento názor za zastaralý. Právě v době vojenského střetu tak velkého rozsahu, jakým stoletá válka

---

⁸⁰ DUPARC Pierre (ed.), *Procès en nullité de la condamnation de Jeanne d'Arc, 1455-1456*, Vol. II, Paris 1979, str. 347.

⁸¹ Např. dominikánský kněz Martin Ladvenu, či Maugier Leparmentier, zaměstnanec arcibiskupského soudu v Rouenu. Viz Quicherat, J. (ed.), *Procès...*, Vol. III., str. 168–169 a 186.

⁸² Quicherat, J. (ed.), *Procès...*, Vol. III., str. 159.

⁸³ Duparc P. (ed.), *Procès...*, Vol. II, str. 329.

⁸⁴ Quicherat, J. (ed.), *Procès...*, Vol. II., str. 352.

⁸⁵ WAUGH, W. T., *Joan of Arc in English sources of the fifteenth century*, in: J. G. Edwards – V. H. Galbraith – E. F. Jacob (eds.), *Historical Essays in Honour of James Tait*, Manchester, 1953, str. 397.

bezpochyby je, byla propaganda nezbytná, a to obzvlášť v době, kdy se Angličanům příliš nedařilo. Po smrti krále Jindřicha V. v roce 1422 se k moci dostali jako nejvýznačnější postavy regentské rady Jindřichovi mladší bratři John, vévoda z Bedfordu a Humphrey, vévoda z Gloucesteru. Oba byli štědrými patrony učenců, básníků a spisovatelů a mohli tak mít přehled nad obsahem dobových děl. Právě v této době se Anglie vyrovnávala jiným evropským dvorům, co se využití raných propagandistických praktik týče.⁸⁶ Patřilo mezi ně například veřejné pohrdání nepřítelem, které bylo, vezmeme-li v úvahu stále se zvyšující gramotnost obyvatel, úspěšnější než kdykoliv předtím. Otevřené dopisy, vyhlášky a královské proklamace byly lidu zpřístupněny na veřejných místech – v centru trhů, či u vstupu do církevních svatostánků, a to jak v ostrovní, tak i kontinentální části země. K oznamování novinek sloužily i tzv. bull rings.⁸⁷ Není ani zdaleka vyloučeno, že mezi praktiky královské propagandy mohlo patřit i účelné *nezmiňování* informací, ačkoliv se tato teorie dokazuje jen velice obtížně. Samozřejmě mnoho děl také odráží politické sympatie svých autorů, jak v této práci ještě uvidíme mnohokrát.

K nejvýraznějším počínům proanglického cítění může patřit i zdánlivě nevinné mlčení anonymní kroniky *An English Chronicle 1377–1461*. I zde jsou zmíněny obě korunovace Jindřicha VI., jakákoli zmínka o Johaně, jejích vojenských úspěších, zajetích a následné popravě však chybí.⁸⁸ Autor či autoři se o ní nezmiňují ani jako o čarodějnicí, ačkoliv v daných letech popisují potření čarodějnických praktik jistého tkalce Williama Mandeville, vystupujícího pod jménem Jacke Sharpe, a Eleanor Cobham, vévodkyně z Gloucesteru, k jejímuž případu se vrátíme v jedné z následujících kapitol.⁸⁹ Historička Meredith Clermond-Ferrand, která se (ne)přítomností Johany v anglických problémech zabývá (s jejímiž závěry ale, nutno podotknout, většinou nesouhlasím), je toho názoru, že domácí události, jako zamrznutí Temže, zatmění, či ostrovní čarodějnické procesy, byly pro kronikáře jednoduše zajímavější a důležitější než upálení jakési ženy ve vzdáleném Rouenu.⁹⁰ Nepříjemná kapitola totiž pro obyčejného Angličana skončila Johaniným zajetím o rok dříve. Dle mého názoru je ale nepravděpodobné, že by se kolektivní paměť Angličanů tak rychle dokázala zbavit vzpomínky na jev tak málo pravděpodobný, jako je sotva odrostlé dítě v mužských šatech, úspěšně velící nepřítelově armádě.

---

⁸⁶ Griffiths, *The Reign...*, str. 217.

⁸⁷ Tamtéž, str. 218.

⁸⁸ CLERMONT-FERRAND, Meredith, *Joan of Arc and the English Chroniclers*, in: DRESVINA, Juliana – SPARKS, Nicholas (eds.), *The Medieval Chronicle VII.*, Amsterdam 2011, str. 162.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž, str. 163.

Následující dílo jsem se rozhodla zařadit mezi mlčící kroniky, ačkoliv v něm Jana zmíněna je. Jedná se však o zmínku překvapivě skromnou a nicneříkající. Řeč je o kronice anglického učenice Williama z Worcesteru (1415–1482?), zvané též *Annales rerum Anglicarum*. O životě Williama z Worcesteru toho není mnoho známo, pro nás však bude klíčová informace, že do roku 1459 pracoval jako tajemník sira Johna Fastolfa (1380–1459).

Fastolf bojoval ve stoleté válce pod Jindřichem V. a později vévodou z Bedfordu, jistou dobu byl také správce Bedfordovy domácnosti. Minimálně při jedné příležitosti bojoval i proti samotné Janě, a to 18. června 1429 u Patay. Bitva skončila bolestivou porážkou pro Angličany, Fastolfovi se však podařilo uniknout. O čtyři měsíce dříve porazil Fastolf poblíž obleženého Orléans přesilu Francouzů a Skotů, kteří napadli anglický zásobovací konvoj, kterému velel Šarvátka vešla ve známost jako „bitva o slanečky“. Krátce poté se chystal pomoci svým krajanům u obleženého Orléans. Francouzi se tu ocitli v obtížné situaci, nutně potřebovali dobýt Angličany bráněnou fortifikaci u zbořeného augustiniánského kláštera, taková akce by si však nevyhnutelně vyžádala spoustu mrtvých. Ve stejnou chvíli se k Francouzům donesla zpráva, že se blíží silný oddíl vedený obávaným Johnem Fastolfem. Bastard Orleánský se chystal od dobývání Augustines upustit, přičemž své plány předem nekonzultoval s Janou. Když se tuto skutečnost dozvěděla, zpražila prý panna bastarda slovy: „*Bastarde, bastarde, ve jménu Božím ti poroučím, abys mi sdělil, že se Fastolf blíží, jakmile se to dozvíš. Neboť jestli se sem dostane, aniž bych o tom věděla, přísahám, že ti nechám useknout hlavu.*“. Alespoň takto její slova citoval Jean d’Aulon, Johanin panoš.⁹¹ O pár dní později, 8. května 1429, bylo obléhání Orléans silou ukončeno a Angličané se museli vypoklonkovat.⁹²

Z výše zmíněných informací je zřejmé, že sir John Fastolf byl jednou z klíčových anglických osobností v této fázi stoleté války. Zdálo by se proto logické, že dílo jeho sekretáře Williama z Worcesteru, moderními historiky mimořádně ceněného, plodného a věrohodného autora, by mělo obsahovat víc než jen obyčejná data a stručné popisy událostí. Opak je ale pravdou: „*1430. Tohoto roku, na den sv. mučedníka Jiří, král Jindřich VI. opustil Anglii z Calais, s velkou silou (magno apparatu), na svou očekávanou korunovaci v Paříži. A tohoto roku, 23. dne května, nějaká (quaedam) žena, zvaná Boží Panna, byla zajata Angličany u vesnice Compiègne.*“⁹³

---

⁹¹ DEVIRES, Kelly, *Joan of Arc*, in: *Military History*, Vol. 24, č. 10 (2010), str. 32–33.

⁹² K životu Johna Fastolfa viz SMITH, Anthony R., *Aspects of the Career of Sir John Fastolf (1389–1459)*, Oxford 1982.

⁹³ Quicherat, J. (ed.), *Procès...*, Vol. IV, str. 475.

Zarážející jsou na tomto úryvku dvě věci. Zaprvé, Worcester připisuje veškeré zásluhy na chycení Jany Angličanům, ačkoliv, jak je známo, byla zajata Burgundy. Pro mou práci relevantnější je slovo „nějaká“ (quaedam). Zajisté nemohl Worcester považovat Johanku za „nějakou“ ženu, jeho chlebdárce proti ní přeci osobně bojoval a podílel se i na obléhání Orléans, které francouzské vojsko s Janou v čele nakonec osvobodilo.

Za těchto okolností lze pouze uvést výčet možností, proč tomu tak bylo. Je samozřejmě možné, že Fastolfova uražená pýcha mu po prohře u Patay (potažmo po celé prohrané válce) zabránila o Panně Orleánské mluvit, a Worcester se z jeho úst nedozvěděl zhora nic. Mně však přijde pravděpodobnější druhá možnost, tedy že autor kroniky Janu (téměř) zamlčel za jistým účelem. Svědčí o tom volba slov i struktura textu. Stejně jako autor/autoři Londýnské kroniky, i Worcester jedním dechem spojuje Jindřicha VI. v Calais (a zde i jeho následnou korunovaci na francouzského krále) se zajetím Jany. I jeho text má na čtenáře působit, že za pádem Jany stojí Jindřich VI., právoplatný a Bohem vyvolený král Anglie a Francie, jeho autorita a také vojenská síla anglického „magno apparatusu“.

1.3 JANA JAKO HRDINKA

Pro můj výzkum bude však zdaleka nejdůležitější dílo, jež Janu střízlivě, avšak naprosto přelomově popisuje jako hrdinku. Jedná se o Kroniku Anglie (*The Chronicles of England*), známou spíše jako kronika Brut (*Brut Chronicle*). Svou „přezdívku“ získalo toto anonymní dílo po praprávnukovi legendárního hrdiny Aenea, Brutovi Trójském, kterému bývá ve starých textech⁹⁴ prisuzováno založení prvního království na Britských ostrovech. Abychom plně pochopili dosah tohoto díla, je třeba si přiblížit jeho strukturu, obsah i účel vzniku.

Nazývat ho „kronikou“ je poněkud zavádějící, neboť se ve skutečnosti jedná o kompilaci několika děl. První z nich (a tedy i základ, na který navazovali další autoři) je napsáno v anglo-normanštině a jeho vznik bývá datován do období vlády Edwarda I. (1272–1307). Originální kronika končí smrtí Jindřicha III. v roce 1272. V následujících letech ji další autoři rozšiřovali. Zprvu byla prodloužena k roku 1307, následně 1333. Tato verze kroniky bývá nazývána *Common Version* a je výchozím textem všech dalších pokračování kroniky.

Během 14. století vznikly dvě verze, z nichž ta rozšířenější končila smrtí Edwarda III. v roce 1377 a následně obléháním Rouenu roku 1419. Další exempláře jsou dále dovedeny k rokům 1422 (smrt Jindřicha V.), 1430 a 1437. Ostrovanům již tou dobou velice dobře známého díla se ve druhé polovině 15. století chopil William Caxton, který jej i s rozšířením

---

⁹⁴ Např. v díle *Historia Brittonum*, pocházejícím z první poloviny 9. století.

dovedeným k roku 1461 (CV-1461), vytiskl jako Anglické kroniky (*Chronicles of England*).⁹⁵ Jedná se tak o první anglickou kroniku, která vyšla tiskem.

CV-1461 je „kulminací“ všech předchozích verzí a zároveň nejobsáhlejším textem kroniky Brut. Říká se mu také *Middle English Continuation*, a bylo napsáno nejspíš v letech 1464–70. Kronika byla po Caxtonově prvním výtisku rozšířena i do následujících let, tato pokračování však už pro tuto práci nebudou důležitá.

Celkem se dochovalo přinejmenším 49 kopií (ať už úplných či fragmentů) anglo-normanského textu kroniky, cca 180 anglického a asi dvacet latinského.⁹⁶ Existují také další desítky textů, které taktéž z Bruta vycházejí, ale které jej přímo necitují. Text CV-1461 se v celém znění dochoval pouze v jediném exempláři, fragmentů je však daleko více.⁹⁷ Mimořádná aktivita v rozvádění i šíření textu mezi anglickou společností svědčí o faktu, že se jednalo o dílo nadstandardní oblíbenosti a důležitosti. Mnoho historiků se shoduje, že Brut byl zdaleka nejoblíbenějším a nejčtenějším světským dílem v Anglii 14. a 15. století.⁹⁸ Vlastnily jej jak soukromé osoby, tak i církevní instituce. Např. královna Izabela Francouzská, jež svou kopii odkázala svému synu Edwardu III., sir Simon Burley, vychovatel Richarda II., ale také opatství Fountains, St. Mary's v Yorku, Hailes v Gloucestershire, či převorství Dartford.⁹⁹ Kopie Bruta, vlastněná rodem Mortimerů v pozdním 14. století, dokonce obsahuje i dodatky

---

⁹⁵ K historii a vývoji jednotlivých verzí kroniky Brut viz základní dílo MATHESON, Lister M., *The prose Brut. the Development of a Middle English Chronicle*, Tempe 1998. Pro účely práce jsem přijala Mathesonův přístup, podle něhož je za verzi kroniky Brut považováno dílo, jež i přes všechny dodatky zůstává *rozpoznatelnou* kopií původního anglo-normanského spisu. Jiné přístupy viz RAJSIC, Jaclyn – KOOPER, Erik – HOICHE, Dominique T. (eds.), *The Prose Brut and Other Late Medieval Chronicles*, York 2016, str. 88–93.

⁹⁶ Matheson, str. 8. Uváděné počty se vztahují k roku 1998, kdy byla Mathesonova kniha vydána. Autor nezmiňuje mj. část tzv. MS Longleat House 55, neboli *Liber Rubeus Bathoniae (the Red Book of Bath)*, pocházející z první třetiny 15. století, jehož obsah byl zkoumán až v roce 2012. Vyšlo najevo, že jeho hlavním zdrojem byl právě Brut. Viz Rajsic, J. – Kooper, E. – Hoiche, D. T. (eds.), 2016. Dále zmiňme rukopis, tzv. Dartmouth Brut, napsaný kolem roku 1430, jež byl „znovuobjeven“ roku 2011. Viz *The Brut Chronicle*, dostupné online: <https://collections.dartmouth.edu/content/deliver/inline/ocn312771386/pdf/brut-dartmouthsm.pdf> [cit. 2021-12-01], Dartmouth 2014. Posledním (a zřejmě nejnovějším) příkladem budiž manuskript z Downside Abbey, identifikovaný jako kopie Bruta v roce 2019. Viz BATEMAN, Mary, *A Newly Discovered Latin Prose Brut Manuscript at Downside Abbey*, dostupné online: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0012580619889606> [cit. 2021-12-01].

⁹⁷ Matheson je vypočítává na str. 157–172.

⁹⁸ Kromě výše zmiňovaného Listera Mathesona také např. KINGSFORD, Charles, *English Historical Literature in the Fifteenth Century*, Oxford 1913, str. 113., či TAYLOR, John, *English Historical Literature in the Fourteenth Century*, Oxford 1987, str. 110.

⁹⁹ Matheson, *The prose Brut...*, str. 10–11.

napsané nejspíš samotnými členy rodiny, týkající se jejich vlastní genealogie. Kniha byla součástí majetku mnohých anglických domácností a hlavy rodin z ní běžně po večerech četly členům, a to včetně služebnictva.¹⁰⁰

Zatímco v předchozích staletích byli čtenáři kroniky především příslušníci světské i duchovní nobility, ve 14. a zejména pak 15. století se jimi díky překladům do angličtiny stali měšťané. Různé verze kroniky začaly čerpat z městských kronik, takže se jich nově Brut přímo dotýkal. Obsah kroniky se stal tím, co bychom mohli nazvat „obecně přijímanou verzí anglických dějin“, tudíž má přesah až do dnešní doby.¹⁰¹

V Brutovi (konkrétně ve verzi CV-1461, která je v mnou používané edici Friedricha Brieho uváděna jako pokračování G) je plně a naprosto přelomově uznána Johanina důležitost. Přímo zarážející je pak zejména rozsah autorových vědomostí. Můžeme se pouze dohadovat, že se mohlo jednat o někoho s přímým přístupem k informacím o této fázi stoleté války. Pasáž o Janě byla dle W. T. Waugha „předurčena“, aby se stala obecně známou. Čerpalo z ní také množství pozdějších autorů.¹⁰²

Johana, přezdívána jako i v jiných textech „*La Pucelle de Dieu*“ („Boží Panna“), je zde jmenována jako nejdůležitější z dauphinových vojenských velitelů, ba co víc: „*Tato panna jezdila jako muž a byla mezi nimi statečným velitelem (Captayn) a sama se chopila mnoha důležitých úkolů, natolik, že mnozí věřili, že s její pomocí se jim navrátilo to, co dříve ztratili. A nakonec po mnoha velkých úspěších [...] již zmíněná panna byla zajata v poli, vyzbrojena jako muž, a mnoho dalších kapitánů s ní a vzata do Rouenu.*“¹⁰³

Další cenné informace se ukrývají také v posledních dvou větách, týkajících Jany: „*...a potom byla upálena v Rouenu. A ostatní velitelé (captaynes) byli vykoupeni a byli s nimi nakládáno tak, jak je zvykem u mužů ve zbrani.*“¹⁰⁴

Autor zde zcela zřejmě zpochybňuje trest, kterého se Janě dostalo. Zatímco s jejími spolubojovníky bylo zacházeno s úctou, jak se na muže ve zbroji sluší a patří, a nakonec byli

---

¹⁰⁰ KENNEDY, Edward D., *Romancing the Past: A Medieval English Perspective*, in: KOOPER, Erik (ed.), *The Medieval Chronicle: Proceedings of the 1st International Conference on the Medieval Chronicle*, Amsterdam 1999, str. 20.

¹⁰¹ Matheson, *The proset...*, str. 13.

¹⁰² Waugh, *Joan...*, str. 394.

¹⁰³ *Brut Chronicle* (pokračování G), str. 501. Tato pasáž o Johaně se objevuje i v Caxtonem vydaném pokračování Polychroniconu Ranulfa Higdena. *Polychronicon Ranulphi Higden monachi Cestrensis. Together with the English translations of John Trevisa and of an unknown writer of the fifteenth century*, Vol. VIII, str. 561. Je možné, že za textem stál samotný Caxton.

¹⁰⁴ *Brut Chronicle* (pokračování G), str. 501.

vykoupeni, Janu stihl trest nejvyšší. Chybí zde jakákoliv zmínka o jejím čarodějnictví, herezi, či prostě jen o klamavém a pověrečném charakteru, jak jsme viděli u jiných děl. V Brutovi je Jana odvážnou ženou, která zaplatila za svou opovážlivost míchat se mezi muže. Je velice pravděpodobné, že autor (Caxton?) se pral s pocitem viny, že jeho krajané neváhali upálit ženu, kterou takřka celý zbytek Evropy považoval za světici (o takovém přístupu svědčí i výše zmíněné dopisy vévody z Bedfordu, poslané královým jménem evropským vládcům, v nichž považoval za nutné Janinu smrt ospravedlnit). Mohlo se tak jednat o jeho vlastní pokus přepsat dějiny.

Zmínka o výkupném navíc svaluje část viny na francouzského krále Karla VII., jemuž tato panna dopomohla na trůn. Když mohli být vykoupeni ostatní zajatci, proč se tak nestalo u Jany? Celý rok uplynul mezi dnem, kdy padla do zajetí, a její popravou. Jistě za tu dobu mohl král přijít na způsob, jak ji dostat pryč. Čtenář si tak má nejspíš domyslet, že král Janu záměrně opustil.

Je nabíledni, že právě toto pokračování Bruta je pro můj výzkum nesmírně cenné, neboť se s největší pravděpodobností jedná o pohled samotného Caxtona a do jisté míry z něj můžeme tedy vyvodit, jak se k „La Pucelle de Dieu“ stavěla liberální obchodnická vrstva anglického obyvatelstva. Díky hojnému rozšíření kroniky a zálibě Angličanů v jejím čtení se navíc tato verze událostí mohla dostat k mnohem většímu počtu lidí, než všechny předchozí kroniky dohromady.

Tato tvrzení dále potvrzuje i další dílo z podobného (měšťanského) prostředí, které je jen o něco mladší: kronika londýnského obchodníka s látkami Roberta Fabyana († 1512), píšícího někdy ke konci 15. století. Ten se nejspíš nechal v mnohém inspirovat Caxtonem, potažmo Brutem, ale přidal i další cenné poznámky. Ve své kronice tak například popisuje, jak Jana poznala francouzského krále mezi ostatními šlechtici a jak si podmanila dauphina natolik, že jí věnoval brnění a meč. Fabyan naráží i na to, že La Pucelle de Dieu byla podle některých čarodějnice, a přiznává, že celý proces mu „*přišel tak temný a fantastický, že jím nehodlám špinit svou knihu, a nechám to být.*“ Dále pokračuje s tím, že Jana „*vykonala mnoho skvělých činů a získala od Angličanů mnoho silných měst a držav. Proto byla mezi Francouzi uctívána jako anděl či posel seslaný Bohem, aby je zbavil velkých útrap.*“¹⁰⁵ Fabyanova kronika svým přístupem vyniká mezi dalšími raně tudorovskými díly, která jsou takřka bez výjimky naladěna k Janě velice nepřátelsky (viz výše). Nakonec si však neodepře poznámku, že Bůh, ačkoli dovolil po krátkou dobu vítězit magii a „handlířům se zázraky“, nakonec ukázal svou sílu a

---

¹⁰⁵ *The New Chronicle of England and France in Two Parts by Robert Fabyan*, str. 600–602 a 641–642.

odhalil pravou podstatu těchto mystických věcí,¹⁰⁶ jinými slovy řečeno, dovolil, aby byla Jana odstraněna z cesty.

Předchůdcem všech děl, která se o Janě do jisté míry vyjadřují s úctou, je anonymní spisek, nazývaný kronika Lancasterských králů (*Incerti Scriptoris Chronicon Angliae de Regis trium Regum Lancastrensiū*). Jeho autor je mezi kronikáři anglické provenience vůbec první, který se o Janině osudu zmiňuje. „*Toho času nepřátelé anglického krále povolali (erexerunt) dívku, o níž tvrdili, že byla z milosti Boží předurčena porazit Angličany a byla zvána Pannou Boží, neboť byla samotným Bohem seslána na pomoc. Nicméně byli podvedeni, protože krátce poté byla zajata a potrestána jako čarodějnice.*“¹⁰⁷ Autor se o Janě vyjadřuje ještě v typicky středověkém duchu úcty ke svatým, a činí z ní tím více světicí, nežli velitelku armády. Ačkoliv se na jiném místě relativně obsáhle věnuje obléhání Orléans, Janiny vojenské zásluhy zde ani jinde nezmiňuje. Kroniku jsem se s mírnými pochybnostmi rozhodla zařadit do této kapitoly, neboť mám pocit, že fráze „Ale byli podvedeni“, se má vztahovat spíše na Angličany, potažmo Burgundy, kteří se jí dokázali zmocnit, nežli na samotnou Pannu.¹⁰⁸

1.4 OTÁZKA JANINA DOMNĚLÉHO TĚHOTENSTVÍ A MUŽSKÉHO ODÍVÁNÍ

Vraťme se však zpátky ke kronice Brut. Ačkoliv ta Janu vyzdvihuje ze všech dobových anglických děl nejvíce, na druhou stranu je to právě ona, jež se vůbec poprvé zmiňuje o možnosti, že byla Jana v době své smrti těhotná. Autor píše, že po svém zatčení promluvila o svém těhotenství, aby se poprava odložila. „*Ale v závěru se zjistilo, že v očekávání není.*“ Autor na závěr lakonicky dodává: „*...načež byla upálena v Rouenu.*“¹⁰⁹

Pasáž o těhotenství má nejspíše kořeny v anonymním a silně proburgundském Deníku pařížského měšťana (*Le journal d'un bourgeois de Paris*), pokrývajícího roky 1405 až 1449, který často přináší rozporuplné názory, jež kolovaly mezi lidmi. „*Pak byl oheň uhašen a její nahé tělo ukázáno lidu a s ním odhalena všechna tajemství, která mohou ženě patřit, aby byly zaplašeny jakékoliv pochybnosti z myslí lidí.*“¹¹⁰ Není úplně jasné, jaká tajemství měla být odhalena, nicméně autor Bruta tuto pasáž z Deníku zřejmě pojal jako závdavek k teorii, že Jana

---

¹⁰⁶ *The New Chronicle of England and France in Two Parts by Robert Fabyan*, str. 642.

¹⁰⁷ *Incerti Scriptoris Chronicon Angliae de Regis trium Regum Lancastrensiū*, str. 11.

¹⁰⁸ W. T. Waugh, autor článku *Joan of Arc in English sources of the fifteenth century* se problému elegantně zbavil tím, že pasáž „Sed decepti sunt“ prostě vynechal. Viz Waugh, *Joan...*, str. 394.

¹⁰⁹ *Brut Chronicle* (pokračování G), str. 501.

¹¹⁰ *Journal d'un bourgeois de Paris*, str. 269.

mohla být těhotná. Takovou verzi událostí po něm převzali i další autoři, mj. Polydore Vergil, Edward Hall, či Raphael Holinshed.¹¹¹

S otázkou Johanina údajného těhotenství úzce souvisí i její mužské odění, které mnohým nedalo spát. Oblékat se do šatů opačného pohlaví je zapovězeno už v bibli, konkrétně v Páté knize Mojžíšově: „Žena na sebe nevezme, co patří muži, a muž neobleče, co nosí žena. Hospodin, tvůj Bůh, má v ohavnosti každého, kdo tak činí.“¹¹² Jak píše Colette Beaune ve své nejnovější monografii o Johance z Arku: „To, čím člověk byl, mělo odpovídat tomu, jak vypadal. [...] Věk, pohlaví a sociální prostředí se odrážely v oděvních zvyklostech, jež upravovala církevní či městská legislativa.“¹¹³ Podobně se tehdejší společnost stavěla i k Janiným krátkým vlasům. I tato záležitost je ošetřena v bibli, v prvním listu Korintským sv. Pavla, který ženám předepisuje, aby nosily dlouhé vlasy pro zachování studu.¹¹⁴

Jana se mužského oděvu odmítala vzdát i po svém zatčení. Podle Deníku pařížského měšťana „Několikrát dostala vzácnou svátost oltářní oděná do zbroje a mužských šatů, vlasy rovně zastřižené, olemovanou kápi, tuniku, šarlatové nohavice přivázané k doubletu na tuctech míst. Určití velcí páni a dámy [...] jí říkali, že prokazuje málo úcty Pánu, když Ho přijímá v takovýchto šatech.“¹¹⁵ Johana na takovou kritiku dle Deníku odpovídala s tím, že „Nic jí nedonutí vyměnit její oděv, že by radši zemřela, než aby přestala oblékat mužské šaty.“¹¹⁶ Oděv je ostatně dvanáctou částí z celkem sedmdesáti obvinění vznesených proti Johaně u soudu ve dnech 27. a 28. března 1431.¹¹⁷

Je dost dobře možné, že se kromě vzdoru vůči soudcům mohlo jednat o nutnost – o snahu chránit se před nenechavými prsty spolubojovníků (během vojenských kampaní) a později svých vězňů, jak potvrzují některé výpovědi zaznamenané během nového soudního řízení (např. Johančiných spolubojovníků Jeana de Metz, Bertranda de Poulengy a Louise de Coutes a některých duchovních, např. dominikánského kněze Martina Ladvenu, Jeana Toumouillé, či již zmiňovaného zedníka Pierra Cusquela).¹¹⁸ Guillaume Cousinot, autor díla *Chronique de la Pucelle*, tvrdí, že nosit mužský oděv jí bylo nakázáno v jejích vizích, aby

---

¹¹¹ BERNAU, Anke, *Saint, Witch, Man, Maid or Whore? Joan of Arc and Writing History*. In: EVANS, Ruth – SALIH, Sarah – BERNAU, Anke, *Medieval Virginites*, Toronto 2003, str. 214.

¹¹² Dt 22,5.

¹¹³ BEAUNNE, Colette, *Jana z Arku*, Praha 2018, str. 156.

¹¹⁴ 1K, 12.

¹¹⁵ *Journal d'un bourgeois de Paris*, str. 268.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Quicherat, J. (ed.), *Procès...*, Vol. I, str. 220–221.

¹¹⁸ Duparc, *Procès...*, Vol. I, str. 291, 306, 363; CRAIG, Taylor, *Joan of Arc. La Pucelle*, Manchester 2006, str. 48.

ochránila své panenství a jelikož by bylo „zvláštní“ pohybovat se a jezdit na koni v ženských šatech mezi tolika muži.¹¹⁹

To, že autor pokračování kroniky Brut vsadil do textu zmínku o těhotenství (byť smyšleném), udělal z Johany nejen lhářku, ale také pošpinil vizi panny. Ačkoliv ve druhé polovině 15. století idea panenství pomalu pozbývala na síle, stále se jednalo o vysoce ceněný atribut. Pouze panenství mohlo obhájit Johančin vzdor vůči mužům či snaha se jim vyrovnat. Po vzoru Panny Marie byla panna, osvobozená od svodů těla, blízká svatým. Překvapivě se nejednalo pouze o ženy, nýbrž i o panovníky. Například Thomas Hoccleve píše ve své básni *De Regimine Principum* z první poloviny 15. století, že „je správné a také užitečné, aby král si ji [čistotu] vychutnal a uchoval. Ten vladař, který spálí svou nečistotu a uklidní svůj chťíc a talent, žádný skutek či práci nemůže zkazit.“¹²⁰

Zmínka o těhotenství v Brutovi je ve světle těchto informací překvapivě zákeřná a snižuje Janu na úroveň obyčejných žen s přízemními pudy. To ovšem nemusí nutně znamenat její odsouzení autorem. Pokusme se na tuto pasáž podívat z trochu jiného úhlu pohledu: stejně jako zaváhal Kristus na kříži, stejně jako Petr zapřel svého učitele, mohla pochybit i francouzská hrdinka, když se uchýlila ke lži či ke lži, aby si zachránila život.

I přes tuto problematickou část si čtenář kroniky Brut musel odnést dojem, že Jana byla Angličanům nebezpečným a rovnocenným soupeřem. Její androgynní vzhled a mužský šat musely chtě nechtě přitahovat pozornost, stejně tak přivlastnění si tradičně mužské role válečníka a zároveň dbaní o image svaté ženy. Když vezmeme v úvahu hojné rozšíření kroniky Brut v Anglii 15. století, je naprosto relevantní uvažovat o tom, nakolik mohla postava „La Pucelle de Dieu“ ovlivnit přístup k ženám v ostrovním království.

---

¹¹⁹ WIRTH, Robert (ed.), *Primary Sources and Context Concerning Joan of Arc's Male Clothing*, 2006. Dostupné online: <http://primary-sources-series.joan-of-arc-studies.org/PSS021806.pdf> [cit. 2021-14-01], str. 21. Více k tématu Johančina oblékání viz tamtéž.

¹²⁰ (...covenable is and convenient Unto a kyng for to savoure and taaste. What prince that with unclennesse is brent, And therin settith his lust and talent, No parfyt dede or werk him folwe may.) BLYTH, Charles R. (ed.), *The Regiment of Princes*, dostupné online: <https://d.lib.rochester.edu/teams/text/blyth-hoccleve-regiment-of-princes>, [cit. 2021-14-01], 3628–3634.

2. VÁLEČNICE A POLITIČKA: MARGARET Z ANJOU

Také manželka anglického krále Jindřicha VI. Margaret z Anjou je příkladem ženy, která se dokázala prosadit v tradičně téměř výhradně mužských sférách, jako je vláda a válečný konflikt. Ačkoliv už za svého mládí projevovala nebojácnou a poněkud dominantní povahu, až politická situace v Anglii druhé poloviny 15. století ji dovedla k naprosto bezprecedentní angažovanosti na domácí i zahraniční politické scéně. Do jisté míry na tom mohla mít zásluhu v předchozí části zkoumaná francouzská hrdinka Johanka z Arku, ke které, jak uvidíme dále, byla anglická královna svými současníky připodobňována. Shakespeare ji skrze postavu Richarda, vévody z Yorku, nazývá Francouzskou vlčicí (French She-Wolf), a ačkoliv je dramatikova interpretace historie přinejmenším sporná, v tomto bodě postavu a charakter královny vystihl dokonale.

2.1 SILNÉ ŽENSKÉ VZORY

Shakespearova Margaret je ovšem jinak zápornou postavou, symbolem negativní feminity: je to dominantní, energická, bezohledná a krutá žena, která neváhá sexuálně podvést svého manžela-krále. V takovém pohledu se zřejmě ukrývá zrnko pravdy, nicméně by bylo hanebně úzkoprsé vnímat tuto naprosto výjimečnou ženu pouze v tomto světle. Abychom zjistili, jakou roli královna ve válce růží hrála, pokusím se blíže přiblížit determinující období jejího života – rané mládí. Charakter budoucí královny byl tehdy spoluutvářen dvěma velkými ženskými vzory: matkou Isabelou Lotrinskou a babičkou z otcovy strany Jolandou Aragonskou. Obě ženy měly pevně v rukou správu zemí svých manželů a synů, jejich daňovou politiku, svolávaly armády, navazovaly kontakty a tvořily spojení, spřádaly intriky a stály za oficiální zahraniční politikou.¹²¹ Chovaly se zkrátka jako skutečně vladařky i přesto, že tato role tradičně patřila opačnému pohlaví.

Margaret z Anjou se narodila 23. března 1430 ve městě Pont-à-Mousson v lotrinském vévodství jako druhorozená dcera a v pořadí páté dítě Reného, (budoucího) vévody z Anjou a neapolského krále, který si činil nároky i na titul krále sicilského a jeruzalémského, avšak nikdy zde nevlastnil ani kousek půdy.¹²² Z tohoto důvodu se mu ostatně říkalo „muž mnoha korun a žádného území“. Sňatek tety (Reného sestry) Marie z Anjou s francouzským králem Karlem VII. z ní však učinil blízkou příbuznou francouzské královské dynastie a tedy i prestižní partii pro případné budoucí nápadníky.

---

¹²¹ Lee, *Reflections...*, str. 189.

¹²² Tamtéž, str. 184.

Péči o dívku a její vzdělání se kromě chůvy Theofanie věnovala osobně i matka Isabela Lotrinská, která je zároveň prvním velkým vzorem Margaretina života. Podle dobových popisů byla Isabela krásná, oduševnělá a vzdělaná, ideální žena podle standardů tehdejší doby.¹²³ Navíc byla dědičkou lotrinského vévodství. Po smrti Isabelina otce Karla II. se však o vládu nad územím začal ucházet Isabelin bratranec¹²⁴ Antoine de Vaudémont, kterému se Reného nakonec podařilo zajmout v bitvě u Bulgnéville 2. července 1431. Lotrinský vévoda *suo uxoris* byl pak vězněn Vaudémontovým spojencem Filipem III., vévodou burgundským. A právě v tento okamžik se naplno projevyly skutečné Isabeliny schopnosti. Znovu zorganizovala prořídlou armádu, dojednala se svým bratrancem příměří a pokoušela se zajistit manželovo propuštění. To se nakonec podařilo následujícího roku. Císař Zikmund sice v roce 1434 potvrdil Reného nárok na lotrinské vévodství, ale už o několik měsíců později se René opět ocitl v burgundském zajetí, které tentokrát trvalo celé tři roky. O všechny statky se v této době starala Isabella.¹²⁵ Vykoupení jejímu manželovi zajistil až příslib tučného výkupného.

V roce 1435 zdědil tehdy ještě uvězněný René po svém starším bratru tituly vévody z Anjou a hraběte z Maine a po tetě neapolské království, přičemž i na tyto državy dohlížela jeho manželka. Po svém propuštění svěřil René vládu nad „severními“ územími Lotrinskem a Barem své matce Jolandě a roku 1438 odjel uspořádat neapolské záležitosti. Ani ve svém novém království René neuspěl: činit nárok si na něj totiž začal Alfonso Aragonský, který oblehl Neapol, a manželé se museli roku 1441 vrátit. Ačkoliv se René až do konce života tituloval jako neapolský král, vládu zde už nikdy neobnovil. Navíc se při své honbě za nedostižným snem naprosto finančně vyčerpal.¹²⁶

Při studiu Reného osudů se neubráníme jeho srovnání s Margaretiným budoucím manželem, anglickým králem Jindřichem VI. Oba byli intelektuálně a duchovně založení snílci a tragicky romantické postavy. Stejně jako schopnosti matky Isabelly, i tato skutečnost mohla mít velký podíl na Margaretině charakteru. Po smrti Isabelly René předal vládu nad Lotrinskem svému synu Janovi a sám odešel na odpočinek do Provence, kde se věnoval činností, které

---

¹²³ ABBOTT, Jacob, *Margaret of Anjou*, Frankfurt 2019, str. 29.

¹²⁴ Někdy nesprávně označovaný jako Isabelin strýc.

¹²⁵ Více k ní viz BOGDAN, Henry, *La Lorraine des ducs. Sept siècles d'histoire*, Paris 2005.

¹²⁶ K ranému Margaretinu mládí viz také HILTON, Lisa, *Queens Consort. England's Medieval Queens*, London 2010, str. 346–348. Dále CASTOR, Helen, *She-Wolves. The Women Who Ruled England Before Elizabeth*, New York 2011, str. 333–334, či Lee, *Reflections...*, str. 184.

ho doopravdy zajímaly: pěstoval květiny, maloval miniatury, psal verše a choval zvířata. Svě zbylé državy byl donucen předat francouzskému králi, z jehož dobré vůle poslední roky žil.¹²⁷

Druhým důležitým ženským vzorem byla pro Margaret babička z otcovy strany, Jolanda Aragonská, která se o dívku starala v době jejího dětství.¹²⁸ Naučila ji etiketě, orientaci v literatuře, ale i v účetních knihách. Samotná Jolanda byla díky vlivu své matky Jolandy z Baru na onu dobu nadstandardně vzdělaná.¹²⁹

Podobně jako snacha, vládla Jolanda některým územím svého manžela a synů v jejich nepřítomnosti a také jako regentka. Protože její manžel Ludvík II. Neapolský bojoval v Itálii, aby uplatnil svá práva na království neapolské a sicilské, byla to právě Jolanda, která spravovala jeho domácnost i anjouovské državy. Po jeho smrti v roce 1417 se stala regentkou za nezletilé syny. Od této doby se začala skrze svého zetě, dauphina a později krále Karla VII., aktivně zapojovat do politických, vojenských a sňatkových záležitostí francouzského království. Spravovala také Anjou v nepřítomnosti syna Reného od roku 1438 až do své smrti v roce 1442.¹³⁰

Nesmíme opomenout fakt, že Jolanda byla jednou z hlavních postav stoleté války: patřila mezi nejbližší poradce výše zmíněného francouzského panovníka a podporovala finančně i vojensky Johanku z Arku. Náleží jí především velká zásluha na odehnání Angličanů od Orléans.¹³¹ Není vyloučeno, že během času stráveného v domácnosti Jolandy vyslechla malá Margaret příběhy o udatných skutcích francouzské hrdinky.

2.2 MÍROTVŮRKYNĚ

Jako neteř francouzského krále neměla Margaret nouzi o urozené a bohaté nápadníky. Až na jednoho se však žádný z nich nemohl chlubit královským titulem. Jménem Jindřicha VI. Anglického požádal Reného o Margaretinu ruku William de la Pole, hrabě ze Suffolku v dubnu 1444. Manželství by bylo výhodné pro obě zainteresované strany. René si od spojení

---

¹²⁷ BAYNES, Thomas Spencer (ed.), *René, Duke of Anjou*, in: *Encyclopædia Britannica*, Vol. II, New York 1878, str. 58–59.

¹²⁸ Přínejmenším od roku 1439, nejspíš ale už od roku 1435, kdy Isabella odjela do Neapole v zastoupení za svého uvězněného manžela. Castor, *She-Wolves...*, str. 333.

¹²⁹ GOLDSTONE, Nancy, *The Maid and the Queen. The Secret History of Joan of Arc*, New York 2012, str. 16.

¹³⁰ Žalostný nedostatek studií o vzrušujícím životě a činech Jolandy Aragonské napravila až nedávno historička Zita Eva Rohr. Viz ROHR, Zita E., *Yolande of Aragon (1381–1442). Family and Power. The Reverse of a Tapestry*, Sydney 2012.

¹³¹ Více k tomu Goldstone, *The Maid...*, str. 18.

sliboval především potřebné finance. Naproti tomu Angličané měli vážnější problémy, jež hodlali sňatkem vyřešit: déle než století se táhnoucí válečný konflikt s Francií, ve kterém už od smrti krále Jindřicha V. v roce 1422 pomalu ale jistě prohrávali, a nejistou budoucnost vládnoucího rodu Lancasterů. Žádný z Jindřichových blízkých mužských příbuzných (vévoda z Bedfordu či vévoda z Gloucesteru) totiž nezplodil mužského dědice, který by nastoupil na trůn, pokud by mladý král zemřel bezdětný. Anjou by navíc plnilo roli „nárazníkového“ území na jihu, oddělujícího anglickou Normandii od zbytku francouzských území.¹³²

Král Karel VII. měl sám dvě dosud neprovdané dcery, Jindřich VI. si však stále nárokoval jeho trůn a vyjednávací pozice Angličanů byla velmi slabá, museli se proto spokojit s „pouhou“ čtrnáctiletou neteří francouzského panovníka a necelé dva roky trvajícím příměřím (garantovaným do 1. dubna 1446). Cena, kterou Karel žádal, byla obrovská. Jindřich se měl zřeknout jakýchkoli nároků na Anjou, vyklidit Maine a zaplatit výdaje za cestu své nevěsty do ostrovního království i za celou svatbu. Za to se jim dostalo pochybného věna v podobě ostrovů Mallorcy a Menorcy, na které si sice René činil nároky, které ale fakticky neovládal. Smlouva, uzavřená na konci května 1444, vešla ve známost jako mír z Tours.

Během jednání o sňatku převažovaly na obou stranách optimistické výhledy do budoucna. Margaret se pro Angličany stala zosobněním míru. Mladičká nevěsta byla přivítána se vši pompou a svatební oslavy, jak je zaznamenal autor kroniky Brut, se nesly v radostném duchu a oslavoval se nově nastolený mír (ačkoliv se jednalo zatím jen o příměří). „*A všichni prostí lidé, kteří je následovali, si užívali masa a nápojů; a radovali se a smáli a zpívali z plných plic ‚Nowell! Nowell! Nowell! [starodávny výkřik radosti] a mír, mír, mír buď s námi! Amen!*“¹³³ Příjezd královny do Londýna 30. května 1445 doprovázely divadelní inscenace s jedním převládajícím motivem – rolí Margaret jakožto „mírotvůrkyně“ (na rozdíl od předchozích korunovacích královen, ve kterých převažovaly jinotaje týkající se jejich budoucí role matky).¹³⁴ V jednom z nich byla královna připodobňována k holubici, která Angličany zpravuje o míru, stejně jako Noa kdysi zpravila o blízkosti pevniny. V dalším výjevu byla přivítána postavou *Dame Grace* (Paní Milosti), která se označila za „nejvyššího Božího vikáře“. Historička Lisa Hilton se domnívá, že personifikace takto vysokého úřadu v postavě ženy

---

¹³² Castor, *She-Wolves...*, str. 336.

¹³³ *Brut Chronicle* (pokračování F), str. 486. Pokračování F kroniky Brut je v této kapitole anglických dějin nejrelevantnějším a dle mého i nejspolehlivějším zdrojem. Neznámý autor velmi podrobně popisuje cestu Margaret do Anglie, její svatbu a korunovaci. Vzhledem k tomu, že pokračování končí rokem 1446, musel mít události v živé paměti a není vyloučeno, že se jich i osobně účastnil.

¹³⁴ Maurer, *Margaret...*, str. 20.

naznačuje přesvědčení, že královna bude pomáhat svému doposavad nepříliš schopnému muži vládnout.¹³⁵

Nutno ovšem dodat, že bujaré veselí a rozsáhlé rekonstrukce královniných komnat v palácích, ve kterých už dlouho žádná choť panovníka nedlela, se ukázalo být velkou finanční zátěží, kterou si mohla Koruna v této době jen těžko dovolit. Všechny přípravy a Margaretina cesta s početným doprovodem byly podle Baleovy kroniky „*radostnější a nákladnější než tomu kdy předtím bylo.*“¹³⁶ I to se mělo v budoucnu stát předmětem frustrace.

2.3 PRVNÍ NÁZNAKY POLITICKÉ ANGAŽOVANOSTI

Tehdy ještě Angličané netušili, že se jejich oslavovaná „mírotvůrkyně“ v brzké době stane jedním z hlavních protagonistů vleklé a krvavé občanské války. V polovině čtyřicátých let je však ještě čekala poslední a neradostná kapitola stoleté války. V roce 1445 byli – především tedy král Jindřich VI. – ochotni vyjednávat. „Konečný mír“, jak píše autor Bruta, byl za tehdejší situace (jinými slovy řečeno za absence dobyvačného krále) jedinou možností, jak udržet alespoň Normandii.

Klauzule o vyklizení Maine zůstala po uzavření míru v Tours zachována v tajnosti, aby se alespoň dočasně předešlo frustraci a hněvu obyvatelstva nad ztrátou takto strategicky důležitého území. Vláda se však i po svatbě stále nemohla odhodlat k činům. Jak měsíce ubíhaly, a dojednané příměří se krátilo, bylo čím dál víc zřejmé, že místo planých slibů bude muset Jindřich předložit svému francouzskému protějšku nějaký konkrétní návrh. Suffolkovi se nakonec podařilo dojednat alespoň polovičaté vítězství: Maine, které se stále nacházelo pod anglickou kontrolou, bude vyklizeno výměnou za dvacetileté příměří.¹³⁷

Významný podíl na dohodě, zdá se, měla novopečená anglická královna, která se aktivně zapojila do vyjednávání. „*Nejvznešenější a nejmocnější kníže, náš předražený strýci,*“ začíná dopis ze 17. prosince 1445, který královna Margaret adresovala francouzskému panovníkovi. „*K potěšení našeho Pána na své straně natáhneme ruku a uděláme vše v naší moci a takovým způsobem, abys ty i všichni ostatní byli spokojeni.*“¹³⁸ Druhý dopis stejnému adresátovi z 20. května 1446 hovoří ještě výmluvněji: „*Z tvých dopisů jsme vyrozuměli, že si*

---

¹³⁵ Hilton, *Queens...*, str. 349.

¹³⁶ Bales's *Chronicle*, str. 118.

¹³⁷ Castor, *She-Wolves...*, str. 341.

¹³⁸ *Letters and Papers Illustrative of the Wars of the English in France During the Reign of Henry the Sixth*, str. 164–65.

*přeješ nás vidět na dalším setkání tebe a našeho řečeného pána [Jindřicha VI.], a že doufáš, že uděláme všechno, co je v naší moci, abychom napravili záležitosti, které budete vy oba spolu projednávat, a že poskytneme naši asistenci.*¹³⁹

Z obou dopisů je zřejmé, že si Karel VII. z mladičké neteře chytře vytvořil velice vlivného agenta na konkurenčním dvoře. To potvrzuje i sám Jindřich VI. v dopise Karlu VII. z 22. prosince 1445. Podle svých vlastních slov Maine odevzdá na naléhání „*našeho nejdražšího a nejmilovanějšího druha: královny, která o to mnohokrát žádala.*“¹⁴⁰ K definitivnímu předání území však došlo až v roce 1448, současně se Ostrované nadobro vzdali nároku na Anjou, které de facto patřilo Margaretinu otci Renému. Karel VII. se ale s tímto výsledkem nespokojil a do roku 1450 vojensky obsadil i zbytek anglických území na kontinentu. Přístav Calais a město Guienne byly tím jediným, co Angličanům po tomto zátahu ve Francii zůstalo. Výsledek se rovnal celonárodní katastrofě a potupě. Tamější angličtí usedlíci, kteří byli nuceni opustit své domovy a přestěhovat se zpátky na Ostrovy, výsledek vnímali jako zradu a cítili se být svým králem prodáni za nevýhodnou partii.¹⁴¹

Jako ukázka královniny rané politické angažovanosti bývá někdy uváděna neveselá kapitola poslední fáze stoleté války, týkající se jedné z nejvýraznějších postav konfliktu. Humphrey, vévoda z Gloucesteru a králův strýc, patřil k nejtvrdším kritikům míru v Tours a anglického postupu obecně. V ústupkové politice spatřoval pohanu slavných vítězství svého staršího bratra, krále Jindřicha V. Kromě toho byl jako nejbližší mužský příbuzný krále, jemuž se s Margaret dosud nepodařilo zplodit potomka, první v řadě nástupnictví na trůn, a tedy představoval potenciální hrozbu panovnického páru.

Roku 1447 byl svolán parlament, netradičně do Bury St Edmunds, daleko od jakéhokoliv území, kde by měl Gloucester sebemenší podporu. Jak zaznamenávají kroniky, byl Humphrey okamžitě po svém příjezdu 18. února na příkaz krále zatčen a uvězněn.¹⁴² Po pěti dnech byl nalezen mrtvý, což zavedlo k mnoha spekulacím.¹⁴³ Podíl královny na osudu

---

¹³⁹ *Letters and Papers Illustrative of the Wars of the English in France During the Reign of Henry the Sixth*, str. 184.

¹⁴⁰ Tamtéž, Vol. II, str. 640.

¹⁴¹ Maurer, *Margaret...*, str. 26.

¹⁴² *Gregory's Chronicle*, dostupné online: //www.british-history.ac.uk/camden-record-soc/vol17 [cit. 20-02-2021], *Bale's Chronicle*, str. 121, *A Chronicle of London from 1089 to 1483*, str. 157.

¹⁴³ Např. *A Chronicle of London from 1089 to 1483*, str. 157, *Brut Chronicle* (pokračování H), str. 512–13.

ubohého Humphreyho je podle některých autorů výplodem tudorovského písemnictví,¹⁴⁴ podle jiných prý Margaret mnohokrát manžela prosila, aby svého strýce nechal zatknout.¹⁴⁵

Dle mého názoru je vliv Margaret v tomto ohledu čistou spekulací, ovlivněnou pozdějším náhledem na osobnost její i Jindřicha VI. Ve čtyřicátých letech, tedy před mentálním kolapsem z roku 1453, byl Jindřich stále velmi aktivním a samostatně uvažujícím panovníkem.¹⁴⁶ Je tedy dle mého velmi pravděpodobné, že se svým strýcem a dědicem v jedné osobě mohl cítit ohrožen a odstranil ho sám. Ostatně srovnajme tuto epizodu s událostmi, které vedly k pádu Humphreyho ženy, obviněné v roce 1441 z čarodějnictví (jejíž osudy vyličím podrobně v části o Elizabeth Woodville). Ta byla poslána do vyhnanství s největší pravděpodobností také na přímý rozkaz krále, neboť se mu pokoušela pomocí magie ublížit (alespoň takové přesvědčení anglická společnost nabyla). Už to mohlo do královy hlavy zasít sémě nedůvěry v tento vévodský pár. Zatčení tedy mohl dost dobře iniciovat sám a Humphreyho smrt pak byla jen nešťastnou shodou náhod. Naopak Margaret v této době byla šestnáctiletou dívkou, která sice mohla naivně působit na krále v otázce navrácení území jejímu otci a strýci, ale zřejmě se ještě nemohla cítit dostatečně jistě, aby zasahovala v anglické domácí politice, natož v takto závažných aspektech.

Humphreyho smrt však způsobila poprask. Protože byl mezi lidmi velice oblíbený, truchlila pro něj celá země.¹⁴⁷ Autor kroniky Brut (pokračování H) píše, že „*smrti vévody z Gloucesteru začaly v zemi anglické problémy a lidé truchlili a byli nespokojeni.*“¹⁴⁸ Thomas Hunt, správce gloucesterského hradu, a John Cosgrove, žalárník hradu Guildford, byli v roce 1447 zatčeni za zrádné řeči namířené proti králi. Hunt se nechal slyšet, že zesnulý Gloucester měl Jindřicha a Margaret zabít, protože by byl sám lepším králem. Cosgrove řekl, že by si přál, aby král byl oběšen a královna utopena, neboť „*její příjezd do Anglie nikdy nic dobrého nepřinesl.*“¹⁴⁹ Je možné, že podobné názory (byť zřejmě ne takto extrémní) nebyly ojedinělé a šířily se anglickou společností. Na oblíbenosti Margaret jistě nepřidal fakt, že její otec René se v roce 1449 připojil k francouzským armádám a pomáhal dobývat Normandii.¹⁵⁰

---

¹⁴⁴ Zejména Polydora Vergila. *Vergil's English History*, str. 71–72. Více k tomuto názoru viz Griffiths, *The Reign...*, str.

¹⁴⁵ Hilton, *Queens...*, str. 352. Takovou informaci se mi však nepodařilo ověřit a autorka neposkytuje odkaz na zdroj.

¹⁴⁶ Blíže se touto problematikou budu zabývat ve své dizertační práci.

¹⁴⁷ Nejvýstižněji k tomu *Bale's Chronicle*, str. 121.

¹⁴⁸ *Brut Chronicle* (pokračování H), str. 513.

¹⁴⁹ Griffiths, *The Reign...*, str. 255.

¹⁵⁰ Tamtéž.

Jedním z projevů obecné frustrace bylo i tzv. Cadeovo povstání z roku 1450. To vzplanulo v dubnu na jihovýchodě Anglie s cílem poukázat na zneužívání moci vysokými šlechtici. Podle některých historiků je dost dobře možné, že Margaret apelovala na manžela, aby udělil povstalcům královský pardon a usmířil si tím zneprátené kentské obyvatelstvo a izoloval rebely.¹⁵¹ Mohlo by tomu nasvědčovat místo pobytu – v květnu se oba manželé nacházeli v královnině rezidenci v Greenwichi, kde měla Margaret jistě dostatek času a prostoru celou záležitost s Jindřichem prodiskutovat. Žádný pardon však při této příležitosti nabídnut nebyl a Jindřich se v červnu přestěhoval na hrad Kenilworth do bezpečné oblasti Midlands, tedy daleko od centra dění. S Londýnem byl v pravidelném spojení,¹⁵² avšak limity středověkého předávání zpráv jsou velmi dobře známé.

Právě jeho nepřítomnost vedla odborníky k myšlence, že za královským pardonem, vydaným 6. července, mohla stát Margaret. Kroniky však poukazují na jinou výraznou osobu jindřichovského dvora: kardinála Johna Kempa, arcibiskupa z Yorku,¹⁵³ který sám byl kentského původu a byl tedy vhodným mediátorem. Nezdá se navíc, že by pardon byl nějak promyšleným krokem, který měl vést k izolaci rebelů. Na začátku července 1450 totiž vzbouřenci ohrožovali samotný Londýn a podobný zákrok tak byl spíše otázkou nutnosti. Není ani jisté, že se Margaret stále zdržovala v Londýně, jak tvrdí Griffiths.¹⁵⁴ Pokud ano, mohla se jednat o udělení milosti účastnit, zřejmě ale nebyla hlavním iniciátorem. Tento zásah, který skutečně pomohl lidové bouři uklidnit, ji však mohl poučit do budoucna. Podobnou strategii totiž využila v roce 1459 směrem k neposlušným yorkistům.

2.4 SILNÁ KRÁLOVNA, SLABÝ KRÁL?

Královna Margaret se zcela jistě zapsala do historie jako tvrdá a nesmlouvavá politička, až do roku 1453 se však, jak vidno, kromě záležitosti předání Maine a Anjou příliš politicky neprojevovala. Jaká byla, nám prozradí milánský vyslanec Raffaello de Negra: „*Onen Angličan mi řekl, že královna je velice krásná žena, ačkoliv poněkud tmavá a ne tak krásná jako vaše milost* [Bianca Visconti]. *Řekl mi, že jeho paní je moudrá a velkorysá.*“¹⁵⁵ Již se asi nikdy nedozvíme, kdo byl oním tajemným informátorem de Negry (který se osobně s Margaret

---

¹⁵¹ Maurer, *Margaret...*, str. 70–72; Griffiths, *The Reign...*, str. 262; Lee, *Reflections...*, str. 189.

¹⁵² Maurer, *Margaret...*, str. 70.

¹⁵³ *Brut Chronicle* (pokračování H), str. 519; *Chronicles of London*, str. 161.

¹⁵⁴ Griffiths, *The Reign...*, str. 662. Např. Wolffe tvrdí, že zůstala v Greenwichi. Wolffe, *Henry...*, str. 238.

¹⁵⁵ *Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618*, str. 18–19.

nesetkal). Že byla ke svým poddaným velkorysá (alespoň v prvních letech), však naznačují i její dopisy, v nichž královna řeší zdánlivě malicherné půtky svých poddaných, či zvěř ve svých lesích. Z dopisů číší autorita dospělé ženy a je velice snadné zapomenout, že je psala náctiletá dívka, navíc teprve přivykající životu v cizí zemi.

Z prvních let jejího pobytu v Anglii pochází dopis představeným města Londýna v záležitosti konfiskovaných koní z Enfieldu. „*Přesto vaši zmocněnci, nehledě na předešlé [fakt, že město Enfield bylo pod protekcí její a jejího manžela] drze den co den brali koně našim nájemníkům a dopustili se velkého pohrdání záštitou mého pána. A to vše k mé velké nelibosti.*“¹⁵⁶

Někdy mezi lety 1447 a 1450 napsala Margaret dopis Jane Carew, bohaté vdově po siru Nicholasi Carewovi, v němž se jí snažila přesvědčit, aby se provdala za jistého Thomase Burnebyho. Ani líbivá slovíčka („...*sic jste oba v naši nejdražší přízni...*“), ani její královská vůle („...*a že budete pomýšlet na to, jakou radost by nám tato partie udělala...*“)¹⁵⁷ v tomto případě nezmohla nic, neboť vdova dala přednost siru Robertu Vere, bratru dvanáctého hraběte z Oxfordu.

Její překvapivá autoritativnost je v silném kontrastu k dobovým popisům laskavého a mírného Jindřicha, který se do historie zapsal jako král mimořádně slabý až ignorantský, oddaný religióznímu životu a ovládaný manželkou a dvorskou klikou. O politické záležitosti své země se však Jindřich VI. alespoň v prvních šestnácti letech své samostatné vlády (1437 až 1453) staral se zájmem, což potvrzují podpisy na celkem 1407 dokumentech opatřených Velkou pečeti v této době.¹⁵⁸ Občas na dokumentech zanechal i vlastnoruční poznámku, např. *nous avouns graunte*.¹⁵⁹ Vzpomeňme i na důraznost, s níž si osobní vládu prosadil, nehledě na přání svého všemocného strýce, kardinála Beauforta, či na podporu papeže Evžena IV. během jeho sporu s basilejským koncilem. Po hodný díl své vlády se také zabýval problematikou vzdělávání a stal se zakladatelem koleje *King's College* v Cambridge (1440) a *Eton College* v Etonu (1441). Na vysoká místa v církevní hierarchii se královým vlivem dostali učenci z univerzit a jeho vlastní, schopní lidé.¹⁶⁰

Názor, že byl král prostoduchý, taktéž neobstojí. Dostalo se mu vzdělání plně odpovídajícího jeho roli a neexistují důkazy, že by si vedl špatně. Jeho vychovatelem a učitelem

---

¹⁵⁶ *Letters of Margaret of Anjou and Bishop Beckington and Others*, str. 98–99.

¹⁵⁷ Tamtéž, str. 99.

¹⁵⁸ ROSS, James, *Henry VI. A Good, Simple and Innocent Man*, London 2017, str. 27.

¹⁵⁹ Griffiths, *The Reign...*, str. 232.

¹⁶⁰ Ross, *Henry...*, str. 27

byl v červnu 1428 učiněn Richard Beauchamp, hrabě z Warwicku, který měl podle oficiální jmenovací listiny vynaložit veškeré úsilí, aby krále naučil „*milovat, uctívat a děsit se Boha a obecně jej živit a vést ke ctnosti lekceci historie. Dále jej má učit mravům [nurture], literatuře, jazyku a dalším způsobům mazanosti [cunning], jak mu to jeho věk dovolí, tak jak se to hodí pro urozeného prince.*“¹⁶¹ Neexistují přitom žádné důkazy, že by si král vedl špatně. Učil se francouzsky a latinsky a o jeho jazykových schopnostech vypovídá mj. záznam člena mírové delegace z roku 1445, podle něhož jim markýz ze Suffolku „*radil, aby mluvili francouzsky, řka, že král velmi dobře rozumí.*“¹⁶²

Stejně tak nejsme oprávněni tvrdit, že by král byl, jak uvádí tudorovští autoři, světcem hluboce oddaným své víře, oproštěným od jakýchkoli pozemských radostí. Nikdy po vzoru svého otce nezaložil klášter, ani nepřispíval větší sumy na zádušní nadace, jak bylo v oné době zvykem. Alespoň za svého mládí byl nadšeným lovcem, což dokazuje třeba krátká kronika Johna Benetta: „*A v roce 1435 strávil král celé léto lovem v lesích Rockinghamu.*“¹⁶³ Další jeho slabostí byly nákladné oděvy. Nejkomplexnější obrázek této stránky králova charakteru nám podává anonymní účastník francouzské delegace z roku 1445. „*[král] byl oděn v bohatý šat dosahující až k zemi, šarlatové barvy a vyšíváný zlatem.*“ Dále vyslanec popisuje bohatost výzdoby, včetně zlatem vyšíváných tapisérií.¹⁶⁴

Z dobových zdrojů lze (z logiky věci: kritizovat krále bylo tabu) vyčíst jen málo. Mezi popisy typu „nejvznešenější křesťanský kníže“ lze však přesto najít pár výjimek, které nám prozradí něco málo o problémech Jindřichovy vlády. Řeč je zejména o autorovi veršované kroniky Johnu Hardyngovi, v jejíž první verzi, dokončené roku 1457, se dočteme, že král Jindřich vládne „*docela dobře*“, ale že by se měl více zajímat o palčivé záležitosti jako „*lidová povstání a nespravedlnost v regionech.*“¹⁶⁵ Podobně John Capgrave ve své *Liber de Illustribus Henricis*, napsané kolem roku 1446, krále kritizuje za to, že lodě i starost o zabezpečení moří jsou zanedbávány. Autor Whethamstedova registru představil už před rokem 1456 Jindřicha jako prostého a čestného muže, který však nedokáže odolat rádcům, jež ho vedou k nemoudrým rozhodnutím a marnotratnosti.¹⁶⁶

---

¹⁶¹ *Foedera*, Vol. X, str. 399.

¹⁶² *Journal of the Embassy Sent into England...*, str. 106.

¹⁶³ *Benet's Chronicle*, str. VIII.

¹⁶⁴ *Journal of the Embassy Sent into England...*, str. 103. Více ke královi bohatému šatníku viz Ross, *Henry...*, str. 25.

¹⁶⁵ *John Hardyng Chronicle. Edited from British Library MS Lansdowne 204*, str. 394.

¹⁶⁶ *Registrum Abbatiae Johannis Wheathamstede*, str. 248-51.

Také působení jeho ženy budilo s postupem času rostoucí nespokojenost. Jak píše historička Patricia-Ann Lee, tradičně byly od královny-manželky očekávány čtyři základní body, aby v očích lidu uspěla: zaprvé – zplození potomka, zadruhé – férovost při jednání s poddanými, zatřetí – živobytí z prostředků, které jí byly svěřeny a vyhnutí se přílišnému finančnímu zatěžování poddaných, začtvrté – nezasahování do politiky (nebo alespoň nebýt takto vnímána).¹⁶⁷ Nyní si přiblížíme, jak se královně Margaret dařilo tyto body naplňovat.

Nejdůležitějším bodem bylo samozřejmě zplození potomka mužského pohlaví, a to ideálně co nejdříve po svatbě, aby syn dosáhl dospělého věku v době smrti svého otce. Tento požadavek se královně Margaret dlouho nedařilo naplnit a její pozice (a do jisté míry i jejího manžela) tak byla nejistá. Vina může dost dobře být na straně Jindřicha. Svou choť nepochybně choval v lásce a úctě, zároveň však je možné, že o intimní život neměl příliš velký zájem. Historiku, která něco takového naznačuje, poskytuje Jindřichův kaplan John Blacman. O jedněch Vánocích prý králi zajistil jistý „*velký pán*“ představení tanečnic s obnaženými prsy, které měly nejspíš „*nalákat jeho mladou mysl. Král ale nebyl slepý aneb nevědomý tohoto ďábelského podvodu, odmítl toto mámení a velmi rozzlobeně odvrátil oči a otočil se k nim zády a vešel do své komnaty se slovy ‚Huš, huš, hanba vám, neboť vy za to můžete [Fy, fy, for shame, forsothe ye be to blame].‘“*¹⁶⁸ Blacman dále píše, že „*veškerá nemorálnost slovem nebo skutkem šla v jeho mládí stranou, dokud nebyl v manželství.*“ Ale i pak prý Jindřich konal své manželské povinnosti pouze z nutnosti.¹⁶⁹ Spoléhat se na tento zdroj je ovšem ošemetné, jak jsem nastínila v přehledu pramenů. Někdy až přehnané líčení Jindřichovy religiozity a zdrženlivosti vzbuzuje otázku, zdali se nejedná o výplod raných snah vytvořit z Jindřicha VI. světce.

Avšak i když odsuneme hagiografii stranou, nic to nemění na faktu, že narození potomka se pár dočkal až po více než osmi letech. Princ Edward se narodil 13. října 1453. Spekulace o Jindřichově otcovství musely společností kolovat velice záhy. Baleova kronika (končící rokem 1460) obsahuje zmínku, že „*o [princově] narození lidé podivně mluvili.*“¹⁷⁰ Názory byly leckdy vyhrcoené. Kupříkladu 23. února 1456 byl utopen, pověšen a rozčtvrcen jistý John Helton kvůli tomu, že vyráběl letáčky obsahující názor, že královna není princova matka.¹⁷¹ Milánský vyslanec Prospero di Camulio psal ve svém dopise Francesku Sforzovi z 27. března 1461, že „*se říká, že jeho veličenstvo jednoho času poznamenalo, že [Edward] musí být*

---

¹⁶⁷ Lee, *Reflections...*, str. 190.

¹⁶⁸ *John Blacman's Memoir*, str. 8.

¹⁶⁹ Tamtéž, str. 7.

¹⁷⁰ *Bale's Chronicle*, str. 141.

¹⁷¹ *Benet's Chronicle*, str. 216. „*Edwardus princeps non non fuit filius regine.*“

*syn Ducha Svatého.*¹⁷² Dodnes panuje názor, že pravým otcem je nejspíše královně velmi blízký Edmund Beaufort, první vévoda ze Somersetu.¹⁷³ I přes značné zpoždění a pochybné otcovství však můžeme tento bod považovat za splněný.

Druhým bodem bylo férové zacházení s poddanými, zejména na věnných územích. Jak jsem naznačila výše v pasáži týkající se Margaretiných dopisů, královna o „své“ lidi projevovala neobyčejnou péči a zájem. Z její patronační a dobročinné činnosti zmiňme založení Královniny koleje (*Queen's College*) v Cambridge či množství výdajů za dárky a almužny v předválečných letech, jež obsahují její dochované účty.¹⁷⁴ I tento bod tak můžeme považovat za splněný.

Následující požadavek týkající se financí je o poznání problematičtější. Nové královně byla vyhrazena věnná území a jiné benefity, z nichž mohla čerpat finance pro provoz svého dvora, garderobu, reprezentaci, atd. V Margaretině případě to byla rozsáhlá území lancasterského vévodství v Midlands, tedy okolí měst Leicester, Kenilworth a Tutbury. Bohatství, která vynášela, svědčí o královně charakteristické velkodušnosti. Zatímco čisté příjmy z královských území v roce 1440 činily 9.907 liber, o šest let později byly Margaret vyměřeny příjmy ve výši 3.000 liber z lancasterského vévodství a dalších 3.666 liber z různých dalších zdrojů.¹⁷⁵ To je opravdu přemrštěná suma, vezmeme-li v potaz dlouhodobě špatný stav královských financí. Jen pro srovnání, Margaretina nástupnice, královna Elizabeth Woodville, si musela vystačit „jen“ s 4.750 librami v době, kdy finance byly v mnohem lepší kondici.¹⁷⁶ Nutno však dodat, že příjmy byly leckdy nestabilní a nejednou se tak královna musela připomínat, jako např. v dopise napsaném někdy během let 1447 a 1448 Johnu Somertonovi, výběřčímu cel v přístavu v Southamptonu, ze kterého pocházela část jejich zdrojů.¹⁷⁷ V průběhu let (zejména na konci 40. a na začátku 50. let) se však královniny příjmy stále navyšovaly díky dalším a dalším výhodám, např. právu vyvážet vlnu z jakéhokoliv přístavu v zemi bez placení cla.¹⁷⁸ I přesto její výdaje leckdy převyšovaly příjmy a brzy získala pověst

---

¹⁷² *Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618*, str. 37–106.

¹⁷³ Lee, *Reflections...*, str. 190. Do roku 1460 se tyto řeči šířily opatrně, poté mohly být součástí yorkistické propagandy.

¹⁷⁴ Hilton, *Queens...*, str. 359.

¹⁷⁵ MYERS, Alexander R., *The Household of Queen Margaret of Anjou 1452–3*, Liverpool 1957, str. 80.

¹⁷⁶ Tamtéž, str. 81.

¹⁷⁷ *Letters of Margaret of Anjou and Bishop Beckington and Others*, str. 112.

¹⁷⁸ Griffiths, *The Reign...*, str. 261.

rozhozovačné panovnice.¹⁷⁹ Vzpomínky na nepřiměřeně bohatou cestu do země, korunovací a přestavbu paláců v kombinaci s faktem, že Margaret nepřinesla své nové zemi žádné věno, jediné přilévaly olej do ohně.

Poslední bod, tedy nezasahování do politiky státu, je však tím zdaleka nejožehavějším. V prvních letech svého pobytu v Anglii zafungovala Margaret jako „agent“ francouzského krále v záležitosti předání Maine a Anjou. Lid v ní také viděl viníka pádu Humfreyho z Gloucesteru. O pár let později, roku 1450, se možná angažovala v záležitosti povstání Jacka Cadea. Tyto kapitoly Margaretina života jsou pouhou předehrou k vývoji po roce 1453, kdy byla donucena převzít otěže vlády do vlastních rukou. Podle Patricii-Ann Lee byly však už ony dostatečným důvodem k neoblíbenosti královny mezi jejími poddanými.¹⁸⁰ Politika totiž nebyla ani zdaleka doménou žen, ať už prostých či vysoce postavených.

2.5 VÉVODA Z YORKU A MARGARETIN VEŘEJNÝ OBRAZ

Zmíněný rok 1453 byl zásadním zlomem ve vývoji anglických dějin i v životě královny Margaret. Staly se hned čtyři zásadní události: Anglie prohrála bitvu u Castillonu, která bývá označována za poslední střet stoleté války, král Jindřich se mentálně zhroutil, královna porodila syna Edwarda a naplno propukl konflikt s vévodou z Yorku.

Abychom mohli lépe porozumět následující problematice, je nejprve třeba si alespoň stručně představit klíčovou postavu války růží, dynastického konfliktu druhé poloviny 15. století: Richarda Plantageneta, třetího vévodu z Yorku. Skrze svou matku Anne Mortimer byl Richard vnukem druhého syna krále Edwarda III., Lionela, vévody z Clarence. Po otci Richardovi byl pak potomkem pátého Edwardova syna, Thomase z Woodstocku. Pokud vezmeme v úvahu logiku anglických nároků ve Francii, jež Edward III. odvozoval od své matky Izabely Francouzské, a tedy po přeslici, měl Richard, vévoda z Yorku, větší nárok na trůn než Jindřich VI. (potomek, ač po meči, teprve třetího Edwardova syna, Jana z Gentu). V období mezi smrtí Humphreyho, vévody z Gloucesteru, a narozením Jindřichova a Margaretina syna Edwarda byl de facto následníkem trůnu. Tyto své nároky se však York dlouho zdráhal připomínat a věrně sloužil jako místodržící ve Francii a Normandii a poté v Irsku. Debakl ve Francii ho ale nenechával chladným a tak na začátku 50. let 15. století začal apelovat na krále, aby se zbavil špatných rádců (jmenovitě vévody ze Somersetu). Nakonec byl však v roce 1452 nucen přísahat králi věrnost a také to, že nepozvedne zbraně, zachová mír a bude ctít králova

---

¹⁷⁹ Hilton, *Queens...*, str. 354.

¹⁸⁰ Lee, *Reflections...*, str. 190.

rozhodnutí.¹⁸¹ Mezi lidmi byl neobyčejně populární, zejména právě díky tomu, že na ztrátě území za kanálem neměl žádný podíl. Svědčí o tom i fakt, že velitel povstání z roku 1450 Jack Cade vystupoval pod pseudonymem John Mortimer, tedy pod jménem vévodovy matky.

Přímá příčina událostí, které se roku 1453 odehrály, tkví v nešťastně prohrané bitvě u Castillonu. Francouzům v jejím důsledku podlehl (Angličany o rok dříve znovu dobyté) Bordeaux a následně celé Gaskoňsko a Anglii tak definitivně zbyl pouze přístav Calais. Ačkoliv to tehdy ještě nikdo nemohl tušit, jednalo se o poslední bitvu stoleté války. Nikdy nebyla lancasterská vláda a potažmo celá země v ošemetnější situaci. Nejspíše právě v důsledku tragické prohry se navíc král Jindřich VI. v létě mentálně zhroutil. Zatímco významné kroniky (Londýnská či Brut) o této epizodě mlčí, ucelenější pohled poskytuje Baleova kronika: „*Krále, který se nacházel v Clarendonu, postihlo náhle šílenství a jeho rozum a důvtip ustoupily.*“¹⁸² Autor Whethamstedova Registru dodává: „*Téměř celé jeho tělo bylo nekoordinované a mimo jeho kontrolu, takže nemohl chodit, držet hlavu vzpřímeně, ani se přesunout z místa, kde seděl.*“¹⁸³ Král také neslyšel, neodpovídal a nepoznával své blízké. Ještě před tímto kolapsem nic nenaznačovalo, že by mu něco podobného hrozilo. Není však vyloučeno, že se jedná o dědictví po „šíleném“ Jindřichovu dědečkovi Karlu VI. Francouzském. Anglický panovník byl převezen do Windsoru, kde ve stavu mentálního kolapsu žil další rok a půl. Jen tři měsíce po této události se páru narodil syn Edward.

V královnině povaze lze vysledovat jeden velmi charakteristický rys: schopnost velmi odvážně jednat pod tlakem. V nastalé - značně nebezpečné - situaci dala poprvé naplno průchod svým politickým schopnostem a ambicím. Poté, co se jí nepodařilo manželův povážlivý stav zamlčet, se pokusila převzít moc. „*Královna vytvořila petici o pěti bodech, chtěla nechat tyto body schválit. Zaprvé chtěla převzít vládu nad touto zemí. Zadruhé jmenovat kancléře, strážce pokladu a strážce tajné pečeti a všechny další úřady v hrabstvích a všechny další úřady, které by měl jmenovat král. Zatřetí chtěla mít na starosti všechna biskupství a další prebendy [benefices] náležející králi. Začtvrté požadovala dostatečné zdroje obživy pro krále, prince a pro sebe. Pátým bodem už nevím, co bylo,*“ shrnuje obsah královniny petice John Stodeley.¹⁸⁴ Taková zásadní opatření se ale Margaret v parlamentu nepodařilo prosadit a v březnu následujícího roku se vévoda z Yorku stal protektorem.

---

¹⁸¹ Pro celý text Yorkovy přísahy viz *Rotuli Parliamentorum*, Vol. V, str. 346.

¹⁸² *Bale's Chronicle*, str. 140.

¹⁸³ *Registrum Abbatiae Johannis Wheathamstede*, str. 163.

¹⁸⁴ *The Paston Letters, 1422–1509 A.D.*, Edinburgh 1910, str. 265. Stodeleyho „newsletter“ je v edici z roku 1910 zařazen mezi dopisy Pastonových, ačkoliv s nimi zřejmě neměl nic společného.

Jak píše Ralph Griffiths, nejednalo se o jasně dané rozhodnutí, neboť podporovatelé krále byli ve Velké radě stále minimálně stejně tak početní, jako přívrženci vévodovi.¹⁸⁵ Opozice ale měla jasný cíl, a to zabránit ambiciózní královně v uchopení moci. Tím, že York z tohoto zápasu o moc vyšel jako protektor, svědčí dle mého názoru o faktu, že nechtěl k podobnému výsledku s ním sdíleli i někteří přívrženci královi. Jak jsem již uvedla, anglická společnost byla v tomto ohledu velice konzervativní a zastávala názor, že žena do politiky nepatří, natož aby požívala veškerá královská prerogativa. A to i přesto, že byla novopečenou matkou budoucího panovníka, a tedy musela bezpochyby v očích veřejnosti povýšit. Richard Plantagenet měl naproti tomu dobrou příležitost uchopit všechnu moc, kterou však nevyužil. Zdá se, že o královský úřad neměl zájem a považoval se za loajálního krále poddaného.

Je také pravděpodobné, že korunu otci na hlavě pomyslně podržel novorozený Edward, který stabilizoval jeho pozici. O tomto názoru svědčí i další postup novopečeného protektora: krátce po nabytí úřadu shromáždil York anglickou šlechtu a donutil ji složit přísahu věrnosti malému Edwardovi. Dále se spokojil „pouze“ s uvězněním vévody ze Somersetu, kterého vnímal nejen jako špatného rádce, ale především hlavního viníka v záležitosti ztráty francouzských území (Somerset zde byl hlavním velitelem), v londýnském Toweru. Margaretin syn byl poté jmenován princem z Walesu, což na první pohled vypadá jako ústupek královně, ve skutečnosti však tento krok Yorkovi nejspíš i nadále zajistil podporu královské kliky.¹⁸⁶

Zanedlouho byl však opět nastolen status quo: okolo Vánoc roku 1454 se král Jindřich k úlevě svých blízkých vzpamatoval, opět začal rozeznávat okolí a komunikovat. Jedním z jeho prvních činů bylo propuštění Somersetu a jeho znovuuštění konštáblem Anglie. Yorkův protektorát byl u konce a zdálo se, že budoucnost lancasterské dynastie je snad konečně zabezpečena. Události let 1453 a 1454 však vytvořily prohlubující se názorovou propast mezi šlechtici, respektive mezi královnou a vévodou z Yorku.

Avšak ani po Jindřichově nabytí smyslů nebyla její politická angažovanost u konce, ba právě naopak. V květnu 1455 ona a Somerset svolali Velkou radu do města Leicesteru, k níž nebyl přizván žádný z Yorkových podporovatelů. York v odpovědi na to sebral armádu a pochodoval na sever v touze vyřídit záležitost s králem osobně. Do zbraně začala povolávat i královská strana. Obě armády se střetly 22. května 1455 v bitvě u (přesněji řečeno „v“) Saint Albans. Richard Plantagenet, podporovaný Richardem Nevillem, hrabětem ze Salisbury, a jeho

---

¹⁸⁵ GRIFFITHS, Ralph A., *The King's Council and the First Protectorate of the Duke of York, 1453–1454*, in: *English Historical Review*, č. 99 (1984), str. 77.

¹⁸⁶ Hilton, *Queens...*, str. 357.

synem stejného jména, hrabětem z Warwicku (později známým pod přízviskem Královůrce) z ní vyšel vítězně: Somerset přišel v bitvě o život a král Jindřich byl zajat. Konflikt, který dnes nazýváme válka růží, datujeme tradičně právě od tohoto okamžiku.¹⁸⁷ Zatímco král přijal slavnostně z rukou Yorka královskou korunu v katedrále sv. Pavla a udělil mu královský pardon, Margaret se v této době i se synem stáhla do Toweru.

Bylo by chybou si myslet, že nepřátelství mezi Margaret a Richardem Plantagenetem bylo „odvěkou“ kategorií. Vzpomeňme, že byl jedním z prvních vysoce postavených Angličanů, které poznala, přivítal ji jako patnáctiletou v Rouenu na cestě do Anglie. Od té doby se on i jeho manželka pravidelně objevovali na seznamu příjemců novoročních darů od královny.¹⁸⁸ Můžeme ale předpokládat, že vztahy se musely ochlazovat od okamžiku, kdy si královna oblíbila vévodu ze Somersetu, jehož nepřátelství vůči Yorkovi bylo veřejným tajemstvím. Vzájemná nevraživost mezi oběma muži vyvrcholila, když York jakožto protektor nechal svého soka uvěznit. Byl to také on, kdo královně zabránil převzít vládu v roce 1455, v době neschopnosti jejího manžela. Definitivní rozkmotření mezi ní a mocným šlechticem muselo nevyhnutelně nastat, když yorkisté v bitvě u St. Albans připravili jejího favorita o život a zajali panovníka. Vévoda ho mohl jakkoliv ujišťovat o své věrnosti, věrný poddaný by však zcela jistě králem takto nemanipuloval. Stále zde také byla otázka Yorkova nároku na trůn, který, jak jsme si ukázali výše, byl minimálně stejně, ne-li však více oprávněný než nárok králův. Zatím York Jindřichovo právo na korunu nijak nerozporoval, z příkladu svého otce ale Margaret věděla, že to se může kdykoliv změnit. Jindřich by se pak stejně jako René až do konce života mohl ohánět královským titulem, který by však zůstal jen na papíře.

Historik Paul Murray Kendall píše, že Edmund Beaufort, vévoda ze Somersetu, a ještě před ním William de la Pole, vévoda ze Suffolku, špinili Richarda Plantageneta v Margaretiných očích již na přelomu 40. a 50. let. 15. století. Měl být pro ně důvodem královniny neoblíbenosti mezi lidem a nadto příliš mocný, aby se mu dalo věřit. Právě Margaret měla být strůjcem jeho „exilu“ v Irsku a dokonce se jej měla dvakrát (v letech 1449 a 1450) skrze své věrné služebníky pokusit odstranit.¹⁸⁹ Takovou informaci se mi ale nepodařilo ověřit,

---

¹⁸⁷ Pro více informací k počátkům války růží viz nově zrevidované klasické dílo POLLARD, Anthony James, *Wars of the Roses*, London 2013, dále práci Paula Murrayho Kendalla, která, ač je originálně biografií Richarda III., je zároveň jedním ze základních děl k válce růží obecně: KENDALL, Paul M., *Richard the Third*, New York 2002, či novou práci DOCKRAY, Keith (ed.), *Henry VI, Margaret of Anjou and the Wars of the Roses. From Contemporary Chronicles, Letters and Records*, Brimscombe 2016.

¹⁸⁸ Hilton, *Queens...*, str. 359.

¹⁸⁹ Kendall, *Richard...*, str. 21 a 23.

a i z tohoto důvodu se přikláním k verzi historiček Helen Maurer a Helen Castor,¹⁹⁰ že budování nepřátelství bylo spíše pozvolné a svého vrcholu dosáhlo v roce 1455 s první bitvou u St. Albans. Této verzi napovídá i fakt, že Margaret zřejmě bez protestů akceptovala první Yorkův protektorát, neboť ani při důkladném a rozsáhlém studiu dobových zdrojů jsem nenašla jedinou zmínku o její nevoli.

Druhý Yorkův protektorát z let 1455-1456 je již o poznání problematičtější. Zřejmě za tím stojí hned několik okolností. Jindřich se zdál být schopný vlády, nebo alespoň nemáme důkazy o tom, že by opět upadl do podobně vážného deliria jako před rokem.¹⁹¹ Yorkovo nabytí staronového úřadu bylo zdůvodněno těmito slovy: „*Když není [král] schopen sám bránit svá území, je třeba najít schopnou osobu, aby se stala protektorem a obráncem této země.*“ Tato osoba měla panovníka zastoupit proto, aby „*král nebyl rozmrzelý a ustaraný*“ peticemi, stížnostmi a lidovými nepokoji.¹⁹² York se navíc v rámci tohoto druhého období snažil prosadit zákony, které by potenciálně královnu mnohem více ovlivnily, či dokonce poškodily. Řeč je především o tzv. *Act of Resumption*, který mj. znamenal výrazné škrty v královských výdajích.¹⁹³ Toto nařízení očividně královnu, dlouhodobě bojující s financemi (viz výše), rozzuřilo.

V únoru roku 1456 psal John Bocking, služebník sira Johna Fastolfa, že „*královna je velká [grete] a zaneprázdněná [stronge labourid] žena, neboť ničeho nešetří ve snaze dosáhnout velkých věcí, co má v záměru, a co její moc dovolí.*“¹⁹⁴ Zdá se, že královna rozvíjela aktivitu, jež měla za cíl podkopat nejen *Act of Resumption*, ale protektorát jako takový.¹⁹⁵ Tuto domněnku potvrzuje i teolog a kancléř oxfordské univerzity Thomas Gascoigne: „*Když byl vévoda z Yorku jmenován protektorem říše, královna Margaret usilovně pracovala sama a skrze lordy, kteří byli považováni za špatné lordy v říši, že se vévoda musel vzdát své authority.*“¹⁹⁶ Ještě než nové nařízení prošlo parlamentem, byly některé drakonické pasáže seškrtny a dopad na královnu byl nakonec minimální.¹⁹⁷

---

¹⁹⁰ Maurer, *Margaret...*, str. 142–43, 146; Castor, *She-Wolves...*, str. 359.

¹⁹¹ Griffiths, *The Reign...*, str. 718 a 752; Castor, *She-Wolves...*, str. 362.

¹⁹² *Rotuli Parliamentorum*, Vol. V, str. 285.

¹⁹³ Hilton, *Queens...*, str. 358; Griffiths, *The Reign...*, str. 751.

¹⁹⁴ *Paston Letters*, str. 378.

¹⁹⁵ Maurer, *Margaret...*, str. 128.

¹⁹⁶ ROGERS, James Thorold E. (ed.), *Loci e Libro Veritatum. Passages Selected from Gascoigne's Theological Dictionary. Illustrating the Condition of Church and State 1403–1458*, Oxford 1881, str. 204.

¹⁹⁷ Griffiths, *The Reign...*, str. 751.

Zhruba čtrnáct dní po napsání citovaného Bockingova dopisu, 25. února 1456, byl York donucen vzdát se úřadu protektora. Oficiálně se Jindřich uzdravil, ve skutečnosti byla zřejmě oním pravým důvodem mizející podpora protektorátu ze strany anglické šlechty.¹⁹⁸ Vévoda se stáhl na svůj hrad Sandal, zatímco Margaret vyčkávala v bezpečí lancasterského vévodství v Tutbury. John Bocking dále píše v dopise Johnu Pastonovi ze 7. června: „*Můj lord York je pořád na Sandalu a čeká na královnu a ona čeká na něj.*“¹⁹⁹ Není jisté, proč královna zvolila ústup z hlavního města. Dá se pouze spekulovat o tom, že naplnila svůj cíl, tedy odstranit Yorka, a možná zároveň vycítila nevoli nad svým zasahováním do politiky, a stáhla se na čas do ústraní.

Dlouho v něm však nezůstala: i se synem se v druhé polovině roku přestěhovala do Coventry, nacházejícího se v centru věnných území, kam za nimi v září dorazil i samotný král a jeho dvůr. Právě do Coventry bylo roku 1456 svoláno zasedání Velké rady, jehož se zúčastnil i Richard Plantagenet. Tato epizoda je jednoznačným triumfem královny: byli jmenováni noví státní úředníci, na které měla dozírat samotná Margaret, což jí vkládalo do rukou mnohem větší moc. Její blízcí byli navíc jmenováni do vysokých státních funkcí: královnin kancléř Laurence Booth se stal lordem strážcem tajné pečeti, hrabě ze Shrewsbury strážcem pokladu a králův zpovědník William Wainfleet, biskup z Winchesteru, kancléřem. Vévoda z Yorku musel opět složit přísahu věrnosti, nebyl ale jinak perzekuován.²⁰⁰ John Bocking píše, že byl naopak „*zadobře [in good conceit] s králem, ale nebyl zadobře s královnou.*“²⁰¹

Další úspěch slavila Margaret na konci ledna 1457: nově ustanovená rada spravující záležitosti tehdy tříletého prince Edwarda byla zaplněna jejími věrnými, mj. již zmiňovaným Laurencem Boothem, jejím bývalým kancléřem Williamem, arcibiskupem z Yorku, a hlavním stevardem Johnem, vikomtem Beaumont. Ti měli princovi sloužit „*se schválením a souhlasem naší nejdražší choti královny,*“ hlásala oficiální listina psaná v králově jménu.²⁰² Listiny vydávané radou pak obsahují formule jako „*Schvaluje princ ve shodě s lordy naší rady společně se souhlasem naší drahé matky královny.*“²⁰³

Také princovi nejdříve postavení sloužící patřili k věrným služebníkům Margaret a jejího manžela. Tímto způsobem si královna krok za krokem budovala síť svých „agentů“

---

¹⁹⁸ Hilton, *Queens...*, str. 358; Maurer, *Margaret...*, str. 127–128. Z dobových zdrojů viz *Benet's Chronicle*, str. 216.

¹⁹⁹ *Paston Letters*, str. 393.

²⁰⁰ Castor, *She-Wolves...*, str. 366–67; Hilton, *Queens...*, str. 366.

²⁰¹ *Original Letters written during the Reigns of Henry VI., Edward IV. and Richard III...*, str. 27.

²⁰² Castor, *She-Wolves...*, str. 367.

²⁰³ „*Princeps concessit ex deliberatione dominorum de consilio nostro unacum assensu precarissime matris sue Regine.*“ Převzato od Maurer, *Margaret...*, str. 134.

v nejvyšších patrech anglické politiky. Skrze princovu radu navíc získala přístup ke zdrojům a správě oblastí Chester, Cornwall a Wales, která náležela k dědičným územím prince z Walesu, která však zároveň nadržovala spíše Yorkovi.²⁰⁴

S tím, jak se Margaret stala po Suffolкови a Somersetovi vedoucí postavou lancasterské kliky, můžeme v letech 1456 až 1459 zaznamenat výrazné zhoršení její pověsti. Yorkisté si dávali pozor, aby ji nikde nekritizovali veřejně, neboť zákon o zradě Koruny se vztahoval kromě krále i na královnu.²⁰⁵ Své ale vykonaly lidové řeči. O princi Edwardovi tak například začaly kolovat pověsti, že je vyměněnec (*changeling*), a tedy není králův, ale ani královnin syn. V oné době totiž byla neplodnost vnímána výlučně jako vina ženy, a proto mohla panovat představa, že pokud se Margaret nepodařilo porodit dítě dlouhých osm let, z logiky věci nemůže být Edward její syn.²⁰⁶ Takové osobní útoky měly za cíl královnu zdiskreditovat v její – z dobového hlediska – nejdůležitější roli choti a matky.

Také dobové kroniky z velké většiny nepokrytě podporují Yorkisty. Autor *An English Chronicle* např. píše v zápisu k roku 1459, že „*anglické království bylo zbaveno vši dobré vlády [...], protože král byl prostý a veden chamtivými rádci a dlužil víc, než čeho byl sám hoden.*“²⁰⁷ Dále že královna vládla „*říši jak se jí zlíbilo, hromadíce nespočetné bohatství.*“²⁰⁸ A nakonec se zmiňuje i o výše naznačené fámě o původu prince Edwarda: „*Ten, který byl zván princem, nebyl její syn, nýbrž bastard zrozený z hříchu.*“²⁰⁹ Je téměř jisté, že podobné zápisy i lidové průpovídky byly záměrným výtvorem yorkistické agendy, stejně jako prapodivná fáma o Jindřichově smrti, kterou zaznamenal milánský vyslanec Prospero di Camulio v dopise z 15. března 1461: „*Říká se, že anglická královna, poté co král abdikoval ve prospěch svého syna, měla krále otrávit. Aspoň věděl, jak umřít, když už nevěděl, co dělat jiného. Říká se, že si královna vezme vévodu ze Somersetu.*“²¹⁰ Tato zkazka je příkladem výjimečně vyhoceným, avšak zdaleka ne ojedinělým.

Zvěsti o královně se zdaleka neomezovaly jen na anglické území. V roce 1460 biskup z Terni Francesco Copino poslal dopis papeži Piovi II., v němž citoval hraběte Warwicka, se

---

²⁰⁴ Griffiths, *The Reign...*, str. 782; Maurer, *Margaret...*, str. 135.

²⁰⁵ Wolffe, *Henry...*, str. 315.

²⁰⁶ Maurer, *Margaret...*, str. 46; Castor, *She-Wolves...*, str. 369.

²⁰⁷ *An English Chronicle*, str. 79.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ *Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618*, str. 37–106. Vévodou ze Somersetu je zde zřejmě myšlen Henry Beaufort, třetí vévoda ze Somersetu, syn předchozího vévody, který padl v bitvě u St. Albans.

kterým se setkal toho roku v Calais. „[Král je] *hlupák a blázen, kterému je vládnuto, místo aby vládnul. Královská moc je v rukou jeho manželky a těch, kdo zneuctívají královské komnaty.*“²¹¹ Papež pak výrok (ať již skutečně pronesený či nikoliv) neváhal začlenit do svých Komentářů (*Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt*, publ. 1584). Narážka na „zneuctění královských komnat“ opět útočí na nejzranitelnější královnino místo: její pověst, čest a roli manželky. Do dnešní doby se také zachovalo množství posměšných písniček a říkanek. „*Jak říká Písmo, bída je v zemích, kde je král nemoudrý nebo nevinný. Navíc je velkou zvráceností, aby žena byla v zemi regentkou. Myslím tím královnu Margaret, která vždy zamýšlela vládnout celé Anglii mocí a silou, a zničit právoplatnou linii bylo jejím úmyslem.*“²¹²

Královně v očích lidu zřejmě výrazně přitížila událost z roku 1457. Francouzský dvořan a její dávný přítel Pierre de Brézé se tehdy se čtyřmi tisíci muži vylodil na anglickém pobřeží a vypálil město Sandwich. Pokus o využití chaotické situace v ostrovní zemi k ukořistění lodí sice de Brézému nevyšel, pro jejich přátelství ale královnina pověst dále utrpěla. S velkou nechutí pak musela udělat ústupek nepřátelskému táboru, kdy na tři roky propůjčila Richardu Nevillovi, 16. hraběti z Warwicku a veliteli Calais, vládu nad mořem.²¹³

Také Yorkova situace však nebyla zrovna záviděníhodná, jak dokazuje zápis z jednání parlamentu v roce 1459, v němž se připomíná tři roky stará událost. York si totiž rozhodně nezískal oblibu většiny anglické šlechty a někteří aristokraté dokonce žádali o jeho tvrdé potrestání. „*Vévoda z Buckinghamu s všichni ostatní lordi poklekli a naléhali na tebe [Jindřicha VI.], vida velké nebezpečí hrozící tvé vznešené osobě, když uvážili, že lordi, jako například York, byli tolikrát obviněni z neloajálnosti a tak často narušovali velkou část tvé říše, že už bys neměl dále být potěšen poskytováním své přízně vévodovi z Yorku a dalším, pokud se znova pokusí jednat proti tvému královskému úřadu nebo narušit tvé panství. Raději by měli obdržet, co si zaslouží.*“²¹⁴ Zdá se, že v této době neměl vévoda žádného významného a především stálého podporovatele. Ačkoliv s ním bezpochyby mnozí sympatizovali, nikdo nebyl ochoten pro něj riskovat život.²¹⁵

Následujícího roku, přesněji v březnu 1458, se Jindřich VI. pokusil o usmíření obou táborů během tzv. dne lásky (*Loveday*) v katedrále sv. Pavla. Jednalo se o teatrální podívanou,

---

²¹¹ HEAD, Constance, *Archivum Historiae Pontificae*, Vol. VIII (1970), str. 152.

²¹² Dockray (ed.), *Henry...*, str. 98.

²¹³ Kendall, *Richard...*, str. 33; *Brut Chronicle* (pokračování G), str. 524; *A Short English Chronicle*, dostupné online: <http://www.british-history.ac.uk/camden-record-soc/vol28/pp58-78> [cit. 19-2-2021].

²¹⁴ *Rotuli Parliamentorum*, Vol. V, str. 347.

²¹⁵ Maurer, *Margaret...*, str. 144; Griffiths, *The Reign...*, str. 798.

při které šli v průvodu z Westminsterského paláce do katedrály doslova ruku v ruce významní yorkisté s pozůstalými u St. Albans padlých lancasteriánů. Richard Plantagenet přitom vedl samotnou královnu. Yorkisté se také při této příležitosti zavázali platit pozůstalým reparace za smrt jejich blízkých, aby bylo zabráněno dalšímu krveprolití z osobní msty. Paradoxně akt usmíření ještě více poukázal na zformování dvou táborů.²¹⁶

2.6 KRÁLOVNA VE VÍRU VÁLKY

Pokud dosud panovala nějaká, byť skromná, naděje na usmíření, roku 1459 se hlavní protagonisté vydali cestou, ze které již nebylo návratu. Protože byl Loveday posledním významným politickým tahem krále Jindřicha, můžeme většinu následujících rozhodnutí lancasterské strany připisovat jeho manželce.²¹⁷ Na přelomu 50. a 60. let pobýval král čím dál častěji mimo Londýn, nějaký čas strávil v opatství St. Albans, v Greenwichi a v loveckých revírech ve Woodstocku. V květnu 1459 odjel na dlouhý pobyt do Midlands.²¹⁸ Whethamstedův registr, pramen pocházející ze St. Albans, v zápise z tohoto léta praví, že od oné chvíle byly „*královská spravedlnost a milost naprosto přehlíženy*“.²¹⁹

Politické angažmá Margaret z Anjou v této době dosáhlo vrcholu. Můžeme vysledovat pomalé ničení nepřátel (nebo alespoň pokusy o něj). Prvním byl Richard Neville, hrabě z Warwicku. Ten měl jako místodržitel Calais k dispozici jedinou stálou anglickou vojenskou sílu.²²⁰ S pomocí správce královské pokladny (*Exchequer*) mu královna snížila příjmy natolik, že posádku nemohl dále vydržovat. Warwick se tak musel ponížít k obstarávání obživy své a svých mužů pirátstvím.²²¹ Jednalo se možná o krok vychytralý, královně se nicméně nevyplatil, neboť Warwick a jeho rod nahnal do náruče Richarda Plantageneta. Nevillové nebyli dosud pevně svázáni se zájmy vévody s Yorku. Až po rodinné poradě na hradě Middleham v listopadu 1458, kde Warwickův otec, hrabě ze Salisbury, oznámil, že se hodlá spojit se „*vznešeným princem, vévodou z Yorku*“, byli Nevillové definitivně ztraceni.²²²

Dalším opatřením královny byla důkladná reprezentace syna. Na jaře a v létě roku 1459 s ním podnikla cestu po hrabstvích Lancashire a Cheshire s cílem získat podporu místní

---

²¹⁶ Pollard, *Wars...*, str. 104

²¹⁷ Wolffe, *Henry...*, str. 315.

²¹⁸ Tamtéž, str. 314.

²¹⁹ *Registrum Abbatiae Johannis Wheathamsted*, str. 326.

²²⁰ Castor, *She-Wolves...*, str. 373,

²²¹ Griffiths, *The Reign...*, str. 809; Maurer, *Margaret...*, str. 160.

²²² Hilton, *Queens...*, str. 359.

šlechty.²²³ Jeho přívrženci při této příležitosti dostávali odznaky se symbolem labutě, tedy emblémem prvních dvou lancasterských králů.²²⁴ Dle mého názoru měly vzbuzovat sentiment a připomínat úspěchy Jindřicha IV. a Jindřicha V. z dob stoleté války. Malého Edwarda také měly přímo propojit s velkými osobnostmi jeho předků. Margaret samozřejmě neopomněla ani vojenské přípravy. Na rozkaz Jindřicha VI. (za kterým však téměř určitě stála ona) začali královští zbrojit. Na obranu jejich zájmů byly objednány nové píky a kovem pobité palice, Tower byl zásoben střelivem.²²⁵

Ze skutečného vypuknutí války je dodnes viněna Margaret z Anjou, ačkoliv o její vině svědčí jen jediný zápis v Benetově kronice: „[Na konci června 1459] *král svolal zasedání Velké rady do Coventry za přítomnosti královny a prince, ale za absence vévody z Yorku, hrabat ze Salisbury, Warwicku a Arundelu, biskupů z Ely a Exeteru, lorda Bouchiera a dalších. Zde na naléhání královny byli všichni nepřítomní lordi obviněni [ze zrady].*“²²⁶ Helen Maurer uvádí několik důkazů, které svědčí o tom, že se jedná o historiku smyšlenou. Zhruba ve stejné době, kdy se odehrál sněm v Coventry, byl York jmenován do devíti komisí, které měly za cíl udržet mír, jako by se nic nestalo. Nikdo z uvedených viníků také podle všeho nebyl nijak potrestán. V neposlední řadě Margaret i při nejlepší vůli neměla takovou moc, aby mohla vynutit obvinění vysoce postavených šlechticů.²²⁷ Benetova verze je tak víc než sporná a má zřejmě za cíl ospravedlnit další postup Richarda Plantageneta a jeho přívrženců.

Na tomto místě je potřeba si uvědomit, že pro žádnou ze znesvářených stran nebyla válka ideálním řešením situace. Richard Plantagenet v této době stále netoužil po královské koruně a stručně řečeno – byla by mu zřejmě bývala stačila vláda dosavadního panovníka odpovídající jeho (Yorkovým) představám. Vévodova popularita navíc, jak jsme si již ukázali, byla poněkud nestabilní a rozhodně se nemohl spoléhat na neotřesitelnou věrnost ostatních lordů. Dvorská klika v čele s Margaret si naproti tomu mohla jen těžko dovolit další zhoršení své pověsti, ale i finanční a materiální nákladnost válečného konfliktu. K pozvednutí zbraní tak zřejmě dohnala obě strany vzájemná nedůvěra. Bylo by však zároveň chybou usuzovat, že všichni šlechtici, zapojení do války růží, chovali k druhému táboru zapřísáhlou nenávist, či bojovali za své osobní zájmy. Jak píše historik A. J. Pollard, mnoho z nich bylo do konfliktu

---

²²³ Kendall, *Richard...*, str. 35.

²²⁴ *An English Chronicle*, str. 79–80.

²²⁵ Maurer, *Margaret...*, str. 163; Griffiths, *The Reign...*, str. 816.

²²⁶ *Benet's Chronicle*, str. 223.

²²⁷ Maurer, *Margaret...*, str. 164.

vtaženo sérií osobních závislostí a vztahů a také dobovým pojetím cti.²²⁸ Naše představa pozdně středověkého „rytíře“, rvoucího se za životy své a svých dětí je tak nezbytně konfrontována s realitou, v níž se šlechtici často nacházeli zapleteni ve změti protichůdných argumentů, proč ano či ne se (ne)zapojit k té které frakci. Tato představa cti hrála velkou roli v následujících událostech.

Ačkoli nařčení ze zavinění války je zcela jistě přehnané, královna skutečně začala kromě politických záležitostí rozhodovat i v těch vojenských. To se poprvé projevilo v rámci bitvy u Blore Heath ve Staffordshire, která se odehrála 23. září 1459. Hrabě ze Salisbury byl tehdy jako mnoho jiných šlechticů na cestě do Ludlow, kde se shromažďovaly yorkistické síly. Královna, dlící tehdy v Coventry, mu poslala v ústretu část vojska, které shromáždila jménem svého syna, pod vedením Jamese Toucheta, barona Audleyho a Johna Suttona, barona Dudleyho. Kroniky oba lordy nazývají „královninými muži“,²²⁹ Gregoryho kronika je dokonce označuje za „královniny milce“.²³⁰ U tohoto označení bych se ráda zdržela. V roce 1459 se vévoda z Yorku stále prezentoval jako věrný králův služebník, který se pouze pokouší domoci spravedlivé vlády, zbavené špatných rádců. Přivlastnění Dudleyho a Audleyho vojska přímo královně tak může naznačovat, že se Margaret dle těchto Yorkovi nakloněných kronikářů odchýlila od prezentovaného záměru zachovat vládu svého muže, a rozhodla se bojovat za své vlastní, blíže nespecifikované zájmy. Ve světle pozdějších proyorkistických výkladů můžeme říci, že se mohlo jednat např. o abdikaci Jindřicha a nastolení regentské vlády za malého Edwarda, v jejímž čele by stála ona sama.

Jindřich a Edward byli pro Margaret klíčovými osobami, které determinovaly všechno její počínání. Ačkoliv byla aktivním hráčem na šachovnici války růží, její postavení „pouhé“ královny ji limitovalo a musela se neustále zaštit'ovat osobou svého manžela či syna, v jejichž jméno bylo shromažďováno vojsko a vydávána nařízení. Symbolická ochrana, kterou jí poskytovali, však přinášela nemalé výhody. Jako nejzřejmější příklad poslouží událost z 12. října 1459. Král Jindřich byl toho dne osobně přítomen, když se mohutné královské vojsko utábořilo na dohled Yorkova hradu Ludlow. Když se tuto skutečnost dozvěděli dosavadní Yorkův přívrženec, velitel Calais Andrew Trollope a jeho muži, rozhodli se změnit tábor s tím, že nikdy nezamýšleli pozvednout zbraně proti právoplatnému panovníkovi. Autoři Gregoryho a Croylandské kroniky tvrdí, že Trollopa podvedl hrabě Warwick, když mu lživě tvrdil, že jdou

---

²²⁸ Pollard, *Wars...*, str. 105.

²²⁹ Mj. *Benet's Chronicle*, str. 224; *Bale's Chronicle*, str. 148; *An English Chronicle*, str. 80.

²³⁰ *Gregory's Chronicle*, str. 454.

bojovat za krále.²³¹ Yorkisté tak přišli o výkvět své armády a pod rouškou noci museli Warwick, York a jeho dva nejstarší synové Edward a Edmund uprchnout do Walesu a následně do Irska a Calais.²³² Trollopova dezerce tak Margaret i její protivníky naučila zásadě, že kdo kontroluje krále, má zákonitě navrch. Mnozí si ho dosud vážili a odmítali proti němu bojovat.

Toto vojenské vítězství si královna pojistila i politicky. Hned v následujících dnech byl do Coventry svolán parlament, jehož hlavním bodem programu bylo potrestání yorkistů. Byl na ně vydán tzv. *Bill of Attainder*, nařízení, jímž mohla být osoba prohlášena vinnou ze zrady a bez soudu zbavena majetků a titulů. Celkem attainder z roku 1459 postihl 23 mužů a jednu ženu.²³³ Jen velmi málo zabaveného majetku a půdy bylo svěřeno do rukou podporovatelů dvorské frakce. To mohlo znamenat dvě věci. Buďto byl stále ponechán prostor pro budoucí navrácení původním majitelům, spíše však měly konfiskace zlepšit dlouhodobě špatnou finanční situaci stávajícího režimu.²³⁴ Právě na tuto skutečnost může narážet již zmiňovaná věta z *An English Chronicle*, že královna vládla „*říši jak se jí zlíbilo, hromadíce nespočetné bohatství*“.²³⁵ V následujících týdnech a měsících byla schválena řada výjimek v postizích, většinou na osobní žádost obviněného, či jeho příbuzných.²³⁶

Dvorskou frakci v čele s Margaret asi jen těžko zasáhla potřeba projevit milosrdenství. Dle mého názoru se zde zopakovala situace z roku 1450, kdy byli podobně omilostněni přívrženci Jacka Cadea, čímž bylo povstalecké jádro izolováno a obráno o veškerou, či alespoň většinu podpory. Tomu o necelých deset let později dopomohl i fakt, že celkem 66 anglických šlechticů, jimž bylo takto odpuštěno, muselo v prosinci přísahat králi věrnost.²³⁷ Leccos o Margaretině roli a vlivu prozradí část přísahy, v níž se dotyčný zavazoval, že udělá vše, co může být „*k dobru, ochraně a zachování osoby nejvznešenější a nejlaskavější kněžny [Princesse] Margaret, královny, mé svrchované paní, a jejího nejvznešenějšího panství, neboť je tvou [Jindřichovou] manželkou*“.²³⁸ Tato zmínka je naprosto bezprecedentní a svědčí o narůstajícím královnině vlivu. Srovnejme ji s obdobnou přísahou skládanou po první bitvě u St. Albans, kde

---

²³¹ *Gregory's Chronicle*, str. 454.

²³² Kendall, *Richard...*, str. 37; Griffiths, *The Reign...*, str. 854; *Brut Chronicle* (pokračování H), str. 527.

²³³ Griffiths, *The Reign...*, str. 825.

²³⁴ *Rotuli Parliamentorum*, Vol. V, str. 352. Více k tomu viz Maurer, *Margaret...*, str. 171.

²³⁵ *An English Chronicle*, str. 79.

²³⁶ Postihy i výjimky lze nalézt v *Rotuli Parliamentorum*, Vol. V, str. 349–50.

²³⁷ Celé znění přísahy a výčet přísahajících šlechticů viz tamtéž, str. 350.

²³⁸ Tamtéž, str. 351.

byl adresován pouze král.²³⁹ Opět však stojí za povšimnutí, že veškeré nároky na ochranu a věrnost královně jsou legitimizovány pouze jejím svazkem s panovníkem. O něco dále najdeme pasáž o přerozdělení zabaveného majetku, začínající slovy: „*Král [...] se souhlasem královny, naší svrchované paní...*“²⁴⁰ Do jisté míry zafungoval postup „izolace“ rebelů i tentokrát, jak ještě uvidíme.

Rok 1460 však znamenal zásadní obrat v politické i válečné situaci. Vojska obou zneprátelených frakcí se opět střetla 10. července 1460 u Northamptonu a o život zde přišlo rovnou několik lancasterských lordů. Yorkistům, poučeným pravidlem, že kdo kontroluje krále, má navrch, se zde podařilo Jindřicha zajmout. Dosud s ním bylo zacházeno s královskými poctami.²⁴¹ Margaret se i se synem pokusila uprchnout z Coventry a málem by byla zajata, kdyby se tak trochu jako „deus ex machina“ nezjevil Jasper Tudor, hrabě z Pembroku, jenž jí pomohl uchýlit se do bezpečí hradu Harlech ve Walesu.²⁴² Ráda bych na tomto místě přidala zajímavou historku z této doby, zaznamenanou v Gregoryho kronice, která není výrazně proyorkisticky zaujatá jako jiná dobová díla, a tudíž může podhalit skutečný královnin charakter, ale také pokoutné praktiky jejích protivníků. V době Margaretina pobytu na Harlechu jí podle autora byly posílány „*padělané vzkazy, které jako by pocházely od jejího ctěného lorda krále Harryho VI. Ale on je neposlal ani nenapsal, byly to podvrhy, neboť ti, kdo je přivezli, byli z královny, princovy a někteří z její vlastní domácnosti a nabádali ji, aby se před těmito vzkazy měla na pozoru, takže jim nepřikládala význam. Neboť při svém odjezdu z Coventry na pole northamptonské ji král políbil a požehnal princovi a přikázal jí, aby za ním nešla, dokud jí nepošle zvláštní vzkaz, o němž nebude vědět nikdo jiný než král a ona. Protože lordi by ji rádi dostali do Londýna, neboť dobře věděli, že všechny činy byly vykonány její zásluhou, protože byla mnohem chytřejší než král, a to se odráželo v jeho činech.*“²⁴³

Nejvýznamnějším zvratem, který donutil Margaret k ještě vyhocenějším činům, však byly nově nabitě ambice vévody z Yorku. Ten se vrátil do země na podzim roku 1460, tentokrát však již s myšlenkami soustředěnými se na získání královské koruny. Svůj úmysl objasnil velmi

---

²³⁹ *Rotuli Parliamentorum*, Vol. V, str. 282–83.

²⁴⁰ Tamtéž, str. 352.

²⁴¹ Kendall, *Richard...*, str. 39. Pro pocty prokazované Jindřichu VI. viz např. *A Short English Chronicle*, dostupné online: <http://www.british-history.ac.uk/camden-record-soc/vol28/pp58-78> [cit. 19-2-2021].

²⁴² Hilton, *Queens...*, str. 360; *Gregory's Chronicle*, dostupné online: <http://www.british-history.ac.uk/camden-record-soc/vol17> [cit. 18-03-2021].

²⁴³ *Gregory's Chronicle*, dostupné online: <http://www.british-history.ac.uk/camden-record-soc/vol17> [cit. 18-03-2021].

dramaticky: po přivítání představiteli města Londýna projel městem až do Westminsteru, v paláci vešel do sálu, v němž probíhalo jednání parlamentu, šel údajně přímo k trůnu a usedl na něj.²⁴⁴ A právě v tento moment přinesla alespoň krátkodobý profit prozíravost Margaretiny frakce, pravděpodobně však Margaret samotné. Přítomní lordi totiž Yorkův nárok nepřijali s nadšením. Mnozí proto, že před nedávnou dobou složili přísahu věrnosti a brali ji zřejmě velmi vážně.²⁴⁵ Porušení přísahy spojené s odstraněním pomazaného krále byl zkrátka příliš závažný krok. Yorkovi dosavadní spojenci v čele s Warwickem zase vévodu „rozčileně“ varovali před obecnou nespokojeností, kterou mohlo takové rozhodnutí způsobit. Aspoň to tvrdí francouzský kronikář Jean de Wavrin.²⁴⁶ I přes to všechno byl Yorkův požadavek důkladně projednáván, v úvahu se brala oprávněnost jeho nároků a byly prezentovány rodokmeny.²⁴⁷ Vévoda se mezitím ubytoval v královských komnatách (Jindřich se musel spokojit s královninými) a začal se chovat jako panovník, což, jak předvídal Warwick, už nyní způsobilo všeobecnou nelibost, jak dokládá velice podrobný zápis v Registru Johna Whethamsteda.²⁴⁸

Yorkistická agenda, záměrně šířící pomluvy o královně Margaret, nabyla v této době na nebývalé síle.²⁴⁹ Šířily se zvěsti, že královna chce nechat Jindřicha abdikovat a místo něj dosadit tehdy sedmiletého prince Edwarda.²⁵⁰ Takový scénář by dal yorkistům právo na nastolení vlastní vlády, neboť by král byl odstraněn tak jako tak. V newsletterech z Brugg a Londýna z července roku 1460 se zase praví, že „*panuje přesvědčení, že [yorkisté] učiní králem syna vévody z Yorku a obejdou tak králova syna, neboť začínají říkat, že není skutečným královým potomkem.*“²⁵¹

Po třech týdnech rokování dospěl konečně parlament k rozhodnutí. Dne 25. října tak spatřil světlo světa tzv. *Act of Accord*, kterým se Richard Plantagenet, třetí vévoda z Yorku (a po něm jeho potomci), stal náledníkem trůnu. Jindřich VI., který akt schválil, měl podržet trůn

---

²⁴⁴ *Registrum Abbatiae Johannis Wheathamstede*, in: Dockray (ed.), *Henry...*, str. 181; *Brut Chronicle* (pokračování G), str. 530; *The New Chronicle of England and France in Two Parts by Robert Fabyan*, str. 637; *Croyland Chronicle*, str. 454–56; *Chronicles of London*, str. 170.

²⁴⁵ Maurer, *Margaret...*, str. 175.

²⁴⁶ *Anciennes chroniques d'Angleterre*, in: Dockray (ed.), *Henry...*, str. 183.

²⁴⁷ Kendall, *Richard...*, str. 41; *Rotuli Parliamentorum*, Vol. V, str. 377.

²⁴⁸ *Registrum Abbatiae Johannis Wheathamstede*. In: Dockray (ed.), *Henry...*, str. 182.

²⁴⁹ Maurer, *Margaret...*, str. 177.

²⁵⁰ Výčet pomluv je zde naprosto vyčerpávající. Viz *An English Chronicle*, str. 79–80.

²⁵¹ *Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618*, str. 21-37.

až do své smrti, jeho syn Edward byl dědictví zbaven.²⁵² Výsledek můžeme vnímat jako kompromis mezi špatným svědomím šlechticů a vyhrocenými Yorkovými nároky.

Margaret tentokrát víceméně pomohlo zajištění Jindřicha yorkisty, neboť měla lepší záminku k naverbování mužů do svého vojska. Osvobození právoplatného a pomazaného krále zřejmě mohli mnozí brát jako bohubibý záměr a poslání. Ne příliš překvapivě se soustředila na severní anglické oblasti, kde měla lancasterská strana tradičně největší podporu. Toto tajně naverbované vojsko následně ovládlo bojiště u Wakefieldu 30. prosince 1460. Vítězství je největším triumfem královny a její kliky ve válce růží. O život zde totiž přišel nově nastolený následník trůnu Richard Plantagenet, vévoda z Yorku, i jeho druhorozený syn Edmund. Další významný yorkista, hrabě ze Salisbury, byl popraven nedlouho poté na hradě Pontefract. Hlava Yorka, ozdobená rákosovou korunou, byla pak vystavena na městské bráně v Yorku.²⁵³

Jak se dalo očekávat, královnina pověst tím utrpěla další ránu, ačkoliv se na zabití Yorka, Rutlanda a Salisburyho přímo nepodílela. Tou dobou už totiž pobývala ve Skotsku, kde se pokoušela při jednáních s regentkou Marií z Guelders získat na svou stranu Skoty. Za podporu svých zájmů Marii přislíbila pohraniční pevnost Berwick.²⁵⁴ Vývoj událostí ji zřejmě samotnou překvapil, jen těžko ho však mohla neschvalovat – právě vítězství nad Yorkem pomohlo přesvědčit regentku, aby přislíbila potřebnou pomoc. Veškerou odpovědnost za smrt Richarda Plantageneta tedy nesli lancasterští velitelé – vévoda ze Somersetu, hrabě z Northumberlandu, vévoda z Exeteru, a Andrew Trollope²⁵⁵ – vina však zákonitě padla na ni. Ba co hůř, z Walesu do Anglie zamířil nejstarší syn zesnulého Edward, který na začátku února 1461 u Mortimer's Cross na západě Anglie porazil lancasterské síly pod vedením Owena Tudora.

V tuto chvíli se opět projevila schopnost královny jednat velmi odvážně a sebejistě pod tlakem. Následující kapitola jejího života je zřejmě tou nejzásadnější při utváření jejího obrazu v pramenech, potažmo odborné literatuře. Aby mohla vítězství u Wakefieldu využít, musela zareagovat rychle. Na začátku roku 1461 se v čele skotských, yorkshirských a velšských vojáků vydala na jih s cílem vysvobodit Jindřicha z Warwickových spárů a zvrátit *Act of Accord*. Po cestě dále sbírala bojeschopné přívržence. Seveřané a především Skoti byli obávanými bojovníky, je ale otázka, zda bylo jejich chování opravdu natolik zvrácené, jak se dočteme

---

²⁵² Pro plné znění *Act of Accord* viz *Rotuli Parliamentorum*, Vol. V, str. 373–388.

²⁵³ Maurer, *Margaret...*, str. 171. *Registrum Abbatiae Johannis Wheathamstede*, in: Dockray (ed.), *Henry...*, str. 183.

²⁵⁴ Kendall, *Richard...*, str. 42.

²⁵⁵ Hilton, *Queens...*, str. 361.

v dobových zdrojích. Tradičně nejradikálnější je *An English Chronicle*, která je popisuje jako „*Saracény a nikoliv křesťanské muže.*“²⁵⁶ I umírněnější Croylandská kronika (respektive její první pokračovatel) obsahuje zmínku, že „*vír [whirlwind] ze severu se v záchvatu běsnění pokusil zabrat celou Anglii.*“²⁵⁷ Podle Registru Johna Whethamsteda „*každé místo, kterým prošli [...] vykradli, poplenili a zničili a odnesli si vše, co našli.*“²⁵⁸

Všechnu vinu za skotské řádění musela nutně nést Margaret, která v očích lidu nebyla schopná své vojáky kontrolovat. Plenění zřejmě můžeme považovat za důsledek špatného zásobování (pochod se odehrával v zimě). Děsivé popisy jejich chování však mohly být do jisté míry výsledkem snah hraběte z Warwicku, který tehdy kontroloval Londýn, vyděsit Jižany před hrozícím nebezpečím a připojit je do svého tábora. To se mu zřejmě podařilo, jak dokládá dopis Clementa Pastona Johnu Pastonovi z 23. ledna 1461. „*Slyšel jsem, že [Margaretino vojsko] tu bude už za tři týdny. V těchto [jižních] oblastech je každý muž ochotný jít se zdejšími lordy [...], protože Seveřané přepadají a kradou a jsou dohodnuti vyplenit celou zemi a rozdělit si veškeré majetky lidí v těchto jižních zemích.*“²⁵⁹

Královnino vojsko zřejmě bylo neukázněné, na druhou stranu však dokázalo s přehledem zvítězit nad Warwickem v druhé bitvě u St. Albans 17. února 1461, což by naprosto chaotická sebranka, která je nám předkládána v pramenech, jistě nedokázala. Lancasterské vítězství bylo navíc pojištěno polapením Jindřicha VI., kterého vzal hrabě neprozřetelně s sebou. Krátce po bitvě byli popraveni dva yorkističtí zajatci baron Bonville a sir Thomas Kyriell, kteří během bitvy na krále dohlíželi. Podle slavné pasáže, předkládané *An English Chronicle*, měli být na přání královny a rozkaz teprve sedmiletého prince s'ati, ačkoliv se král zavázal, že zůstanou naživu.²⁶⁰ Takovýto popis události však můžeme dle mého opět považovat za výplod proyorkistických sympatií, respektive odporu ke královně Margaret, jež měl za cíl ukázat krvežiznivost její a jejího potomka.

Avšak i Margaret z Anjou se v této době pokusila užít stejné strategie, tedy boje slovem, ve svůj prospěch. Do Londýna, který se horečnatě připravoval na vpád jejího obávaného vojska, zaslala otevřený dopis, jež se hemží kritikou vévody z Yorku: „*Zesnulý vévoda z Yorku [...] intrikoval různými způsoby a zamýšlel zničit skvělou ctnost mého pána [Jindřicha VI.], jehož Bůh ve své laskavosti navždy zachovej, a v nedávné době se snažil nepravdivou přetvářkou*

---

²⁵⁶ *An English Chronicle*, str. 107.

²⁵⁷ *Croyland Chronicle*, str. 422.

²⁵⁸ *Registrum Abbatiae Johannis Wheathamstede*, in: Dockray (ed.), *Henry...*, str. 191.

²⁵⁹ *Paston Letters*, Vol. III, str. 250.

²⁶⁰ *An English Chronicle*, str. 108. Viz také Wolffe, *Henry...*, str. 329.

*získat nárok na korunu mého pána, královské statky a svrchovanost, v protikladu ke svému závazku věrnosti a několika slavnostním přísahám zcela volně jím složeným.*²⁶¹ Jak vidno, lancasterští také na svém nepříteli našli slabé místo, a to čest vévody z Yorku. Musíme si uvědomit, že pojmy jako věrnost a přísaha měly mnohem větší váhu, než je tomu v současnosti, a proto se vévoda jejich porušením dopustil vážného přečinu proti dobové morálce.

Spíše zděšení zrudnou pověstí vojska, nežli obměkčení dopisem, rozhodli se představitelé města s královnou vyjednávat, zcela neobvykle, avšak promyšleně, prostřednictvím tří dam: vévodkyně z Bedfordu, vévodkyně z Buckinghamu a lady Scales.²⁶² Není bez zajímavosti, že všechny tři patřily do lancasterského tábora a měly s královnou osobní styky. Jacquetta, vévodkyně-vdova z Bedfordu a Ismania, lady Scales, ji doprovázely jako mladičkou nevěstu při cestě do Anglie. Druhá řečená byla navíc dlouholetou členkou její domácnosti a oblíbenou společnicí. Anna, vévodkyně z Buckinghamu, byla kmotrou prince Edwarda.²⁶³ Přesto se rozhodly dát přednost záchraně Londýna nežli svým zájmům. Ačkoliv byl již osvobozený Jindřich osobně přítomen, dávali vysláním žen Londýňaně zcela jasně najevo, koho považují za hlavního velitele. Není jasné proč, ale na jejich naléhání převedla Margaret velkou část své armády do Dunstable.²⁶⁴ Možná tak chtěla vyjádřit svou dobrou vůli a zajistit opětovné přijetí Jindřicha a prince Edwarda, možná vojsku docházely zásoby, či jednoduše nevěděla, co dál. Když byl nyní král po jejím boku, nebylo její vedení de facto považováno za legitimní. Za každých okolností se jednalo o kardinální omyl, neboť zatímco se i se zbytkem vojska posunula o něco severněji, vstoupil 26. února 1461 triumfálně do města Edward, hrabě z March.

Jeho obyvatelé už měli dost bojů, lancasterskou frakci vedla žena v zájmu slaboduchého krále²⁶⁵ a nedospělého syna, kdežto zde se nabízel boji zocelený osmnáctiletý muž, jehož nároky na korunu minimálně dosahovaly nároků králových. Dne 4. března byl nejstarší syn vévody z Yorku prohlášen se schválením parlamentu králem jako Edward IV. Ačkoliv měl na své straně příznivce svého otce, někteří ho pořád mohli brát jako uzurpátora, a proto potřeboval mladý panovník rozhodující vítězství. I pro Margaret, která se s manželem a synem stáhla na sever, představovala bitva poslední možnost, jak znovu dosadit Jindřicha na trůn.

---

²⁶¹ Dockray (ed.), *Henry...*, str. 97.

²⁶² Castor, *She-Wolves...*, str. 384–85.

²⁶³ Maurer, *Margaret...*, str. 197.

²⁶⁴ Hilton, *Queens...*, str. 363.

²⁶⁵ O jeho povážlivém stavu nás v zápisu k roku 1460 informuje zřejmě očitý svědek, autor druhého pokračování Croylandské kroniky: „*Král byl slabého stavu myslí a dlouhou dobu zůstával ve stavu slabomyslnosti a vládl království pouze svým jménem.*“ *Croyland Chronicle*, str. 424.

Ono rozhodné střetnutí se odehrálo 29. března 1461 u města Towton v hrabství Yorkshire. Jednalo se o jednu z nejkrvavějších bitev svedených na anglické půdě. Novodobé odhady hovoří o asi 50 až 60 tisících mužů a tří čtvrtinách anglické vyšší šlechty, které se zde utkaly. Podle střízlivých propočtů zhruba pětina bojovníků přišla o život.²⁶⁶ Mezi padlými byli i významní lancasterští velitelé Andrew Trollope a hrabě z Northumberlandu. Bitva skončila vítězstvím novopečeného krále. Margaret, Jindřich a malý Edward, kteří pobývali v době bitvy v Yorku, uprchli do Skotska. Edwardovi IV. už nic nebránilo v korunovaci, která proběhla 20. června 1461.

Jedním z prvních bodů programu nové yorkistické vlády bylo vydání attainderů na „bývalý“ královský pár, přičemž na Margaret se dostalo jako první. Obviněna byla především ze zamýšlené „*destrukce království s pomocí severanů a nepřátelských Skotů a Francouzů*“ a při té příležitosti „*terorizování nevinné krve,*“ přičemž „*neušetřila ani Boží církev, ani její služebníky.*“ Jindřich byl obviněn z „pouhého“ porušení Act of Accord, když se spojil s Margaret z Anjou a souhlasil s jejím počínáním.²⁶⁷ Opět se jedná o zářný důkaz toho, že o svém pravém nepříteli měli yorkisté zcela jasno. Zcela nově však použili argument, že se Margaret dopustila skrz své vojsko zneuctění církevních svatostánek a učinili z ní tedy ženu nejen frivolní, chamtivou a dominantní, jež nezná své místo, ale navíc i bezbožnou.

2.7 OPĚTOVNÉ POKUSY O ZÍSKÁNÍ KORUNY

Poprvé od roku 1066 se tak stalo, že Anglie měla dva panovníky, z nichž každý byl v pozici, kdy mohl svolávat do zbraně a žádat podporu šlechticů. Právě díky této okolnosti politická aktivita Margaret z Anjou neustala ani po roce 1461. Pro tuto chvíli byla pokořena a zahrnána, rozhodně se však odmítala vzdát. Zbývalo jí několik posledních pomyslných es, její manžel, sympatie některých regionů a lancasterští přeživší od Towtonu: Jasper Tudor, John de Vere, dvanáctý hrabě z Oxfordu, a vévodové ze Somersetu a Exeteru. Výraznou podporu měl vyhnaný královský pár na severu Anglie, v historické Northumbrii, a také ve Walesu, kde jejich příznivci drželi silné hrady Carreg Cennen a Harlech. První jmenovaný do 1. května 1462, druhý dokonce až do roku 1468.²⁶⁸

Naději skýtala také jednání se Skotskem a Francií. Cena, kterou si za pomoc žádali Skoti, respektive královna-regentka Marie z Guelders, byla však vysoká a potenciálně zničující.

---

²⁶⁶ Wolffe, *Henry...*, str. 331; Pollard, *Wars...*, str. 89.

²⁶⁷ Celé znění attainderu viz *Rotuli Parliamentorum*, Vol. V str. 462.

²⁶⁸ Griffiths, *The Reign...*, str. 885.

V prvé řadě jim totiž samozřejmě šlo o vlastní, nikoliv Margaretiny a Jindřichovy zájmy. Mělo dojít k okamžitému vydání pevnosti Berwick a příslibu budoucího postoupení města Carlisle.²⁶⁹ Francouzskou podporu bylo zase těžké získat. Margaretin strýc Karel VII. na konci července 1461 zemřel a jeho nástupce Ludvík XI. se už jako dauphin netajil svými yorkistickými sympatiemi.²⁷⁰ I přesto se Margaret na jaře 1462 z pověření manžela vydala jako oficiální vyslanec k francouzskému dvoru, kde dokázala dojednat smlouvu o finanční pomoci, v níž ovšem figurovalo Calais jako jistina.

Ačkoli diplomatická činnost byla tou od (bývalé) královny více očekávanou, nebránila se Margaret ani opětovné vojenské výpravě. Na konci října 1462 se na severu Anglie vylodila s malou armádou, čítající pár stovek Francouzů, Skotů a Bretaňců. Jednalo se o pouhý zlomek toho, co obyvatelé očekávali.²⁷¹ I přesto se tomuto vojsku pod vedením již zmiňovaného starého Margaretina přítele Pierra de Brézé podařilo zmocnit kontroly nad velkou částí Northumbrie, včetně hradů Alnwick, Dunstanburgh a Bamburgh. Král samozřejmě okamžitě pospíšil na sever, a ačkoliv jeho samotného sklátily spalničky a musel zůstat v Durhamu, jeho vojsku se podařilo zahnat většinu Margaretiných vojáků, kteří byli buďto zajati, či se utopili. Warwick a jeho bratr John Neville, první markýz Montague, pak do ledna 1463 hrady dobyli nazpět.²⁷²

Zanechavše manžela na Bamburghu, odplula mezitím Margaret se synem zpět na kontinent. Zajímavý popis její osoby z této doby nám zanechal Georges Chastellain: „[Margaret z Anjou dorazila do Burgundska v roce 1463] *chudá a osamocená, zbavená všech statků a strádající. Neměla ani víru, ani peníze, majetek, ani šperky, kterými by se zaručila. Měla svého syna, [ale] žádná královská roucha, pozemky a žádné ozdoby hodné královny. Její tělo bylo oděno do pouhých jedněch šatů, a žádné neměla na výměnu. V jejím doprovodu nebylo víc než sedm žen a ty vypadaly stejně jako jejich paní, dříve jedna z nejskvělejších žen světa a nyní ta nejchudší. A nakonec neměla žádné jiné zaopatření a chleba k jídlu, kromě měšce jejího rytíře Pierra de Brézé. [...] Byl to dojemný pohled, doopravdy, tato vznešená kněžna takto sklíčená a sražená na kolena ve velkém nebezpečí, umírající hlady a utrpením.*“²⁷³

Usouzená, ale nevzdávající se Margaret se roku 1463 pokoušela mařit snahy diplomatů krále Edwarda z více než skromného exilového dvora v Koeur. To se jí však nepodařilo, neboť

---

²⁶⁹ Castor, *She-Wolves...*, str. 390.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ Wolffe, *Henry...*, str. 334. Události z první poloviny 60. let nejobsáhleji zachycuje *Gregory's Chronicle*, str. 223–33 a *Great Chronicle of London*, str. 199–202.

²⁷² Kendall, *Richard...*, str. 53.

²⁷³ Dockray (ed.), *Henry...*, str. 99.

v říjnu došlo k podepsání dohody mezi Anglií a Francií, jíž se účastnili také Margaretini bretaňští spojenci. Obě země se zavázaly vzájemně nenapomáhat svým nepřátelům. V prosinci pak následovala podobná smlouva se Skotskem.²⁷⁴ Všechny tři northumbrijské hrady opět na jaře 1463 padly do lancasterských rukou, zakrátko je však královny síly opět dobyly. Alespoň Jindřichovi se však podařilo utéct.

Následující měsíce pak slábnoucí, ale stále ještě nebezpeční lancasteriáni vyvolávali nepokoje, kde se dalo. Byli však dvakrát poraženi, a to 25. dubna 1464 u Hedgeley Moor a 15. května u Hexhamu, kde padl dlouholetý obránce Jindřichových nároků, vévoda ze Somersetu, a mnoho jiných lancasteriánů bylo zajato a popraveno. Kousek po kousku si pak Edward podřizoval Northumbrii a zbavoval ji nepřátel. V červenci 1465 se mu konečně podařilo polapit Jindřicha, který následujících pět let strávil v londýnském Toweru.²⁷⁵ Margaret se mezitím pokoušela navázat styky s císařem a portugalským i kastilským králem. O pomoc prosila opět i Ludvíka XI., avšak bez úspěchu.²⁷⁶ Čas hrál proti ní. Čím delší doba uplynula od osudové bitvy u Towtonu, tím víc se konsolidovala Edwardova vláda a lancasterských věrných ubývalo.

Nová naděje svítila v roce 1470. Tehdy se na bývalou královnu obrátil zhrzený hrabě z Warwicku, frustrovaný nevýhodným (a zprvu tajným) sňatkem krále Edwarda s Elisabeth Woodville, vdovou po lancasterském přívrženci siru Johnu Greyovi, jejíž rodina se stala tažnou silou anglického dvora, a následnou ztrátou vlastního politického vlivu.²⁷⁷ Warwick měl prsty v protikrálovském povstání Robina Redesdalea, jež vyústilo v bitvu u Edgcotu 24. července 1469.²⁷⁸ Vzbouřencům se podařilo zvítězit a na krátkou dobu dokonce zajmout samotného panovníka. O rok později hrabě podle všeho podnítil lincolnshirské povstání a zřejmě účelně šířil pro-lancasterský sentiment v zemi.²⁷⁹ Král jej proto poslal do exilu.

Bylo jen otázkou času, než se hrabě obrátí na svou starou nepřítelkyni. K formálnímu jednání došlo 22. července 1470 v Angers, kde podle milánského vyslance Warwick poklekl a žádal Margaret o prominutí. Následně jí složil přísahu věrnosti.²⁸⁰ Spojenectví bylo pojištěno také uzavřením sňatku prince Edwarda s Warwickovou mladší dcerou Annou. V této závěrečné kapitole boje o lancasterské nástupnictví hrála Margaret spíše pasivní roli, tu aktivní na sebe

---

²⁷⁴ Griffiths, *The Reign...*, str. 887–88.

²⁷⁵ Kendall, *Richard...*, str. 57.

²⁷⁶ Maurer, *Margaret...*, str. 207.

²⁷⁷ Více k tomu viz následující část o Elizabeth Woodville.

²⁷⁸ Maurer, *Margaret...*, str. 207; *Warkworth Chronicle*, str. 8; *Croyland Chronicle*, str. 445.

²⁷⁹ Dockray (ed.), *Henry...*, str. 256; *Warkworth Chronicle*, str. 8.

²⁸⁰ *Warkworth Chronicle*, str. 8.

vzal hrabě Warwick, kterému se příhodně přezdívá Králotvůrce (*Kingmaker*). S podporou lancasterských podnikl v září 1470 invazi do Anglie. V západní části země, tradiční lancasterské výspě, deklarovali šlechtici svou věnost Jindřichu VI., označili Edwarda IV. za uzurpátora, přijali zpět tituly ztracené Edwardovými attaindery a začali sbírat bojeschopné muže. Nejenže se dočkali velké podpory, o tři týdny později yorkistický král prchnul do Burgundska. Na trůně jej v říjnu nahradil Jindřich VI., kterému pětiletý pobyt v Toweru spojený s (podle kronikářů) nepřeliš vybíravým zacházením opět výrazně ubral na síle ducha i těla.²⁸¹

Margaret mezitím vyčkávala i se synem na kontinentě a do Anglie se vrátila až 14. dubna 1471, jen aby zjistila, že Edward se vrátil do země, znovu zajal Jindřicha a v bitvě u Barnetu (svedené taktéž 14. dubna) porazil Warwicka, který zde přišel o život. Stejně jako před desíti lety nyní musela jednat sama za sebe a to jí zřejmě dodalo potřebné kuráže. „*Mnozí považují královniny vyhlídky za nadějně, částečně protože je Warwick po smrti. Myslí si totiž, že by na svou stranu mohla dostat lordy, kteří jí zamýšleli vzdorovat, protože byli nepřáteli Warwicka, mezi nimi Northumberland,*“ psal v květnu 1471 Ital Zannotus Spinula svému otci o vyhlídkách královny.²⁸²

V Exeteru se královna setkala s Edmundem a Johnem Beaufortovými, Johnem Courtenayem, hrabětem z Devonu a dalšími přívrženci. Všichni nejspíše doufali, že se dokáží spojit s muži Jaspera Tudora, který operoval v jižním Walesu.²⁸³ Zdá se, že přitom podcenili rychlost, s jakou je Edward může dohnat. Unavené, žíznlivé a hladové vojsko dostihli Edwardovi muži u města Tewkesbury, jen pár kilometrů od místa, kde plánovala Margaret přejít řeku Severn a dostat se do Walesu, a celkem bez obtíží ho rozprášili.²⁸⁴ Stejně jako bitvu u Barnetu, i srážku u Tewkesbury nejobširněji popisuje *Historie of the Arrivall of Edward IV*. Pokud yorkistickému dílu můžeme věřit, byl na útěku z bojiště v šarvátce zabit sedmnáctiletý Edward, Margaretin syn.²⁸⁵

O tři dny později, tedy 7. května 1471, král opustil Tewkesbury, a po cestě zajal „v chudobném církevním domě“ Margaret z Anjou, o jejímž úkrytu měl již předtím „jistě znalosti“.

---

²⁸¹ John Blacman's Memoir, str. 41; Warkworth Chronicle, str. 11; Great Chronicle of London, str. 212.

²⁸² Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618, str. 145–62.

²⁸³ Griffiths, *The Reign...*, str. 892; Kendall, *Richard...*, str. 115.

²⁸⁴ Kendall, *Richard...*, str. 116; *Historie of the Arrivall of Edward IV*, str. 28.

²⁸⁵ Např. *Great Chronicle of London* na str. 220 uvádí, že mladý Edward byl po bitvě zajat a předveden před krále. „Král se ho zeptal na několik otázek [...] a on mu dal odpovědi, které jej nepotěšily, a král ho udeřil zadní stranou své plátové rukavice [...] a poté] jej královi sluhové okamžitě zbavili života.“

Sem se prý uchýlila ráno onoho dne, kdy její syn Edward odešel do bitvy.²⁸⁶ Krátce poté, co se král triumfálně vrátil do Londýna, zemřel v Toweru Jindřich VI. Podle autora díla *Arrival* „nevěda dříve o těchto záležitostech [bitvě u Tewkesbury, smrti syna a zajetí manželky], zalila ho taková nenávisť, zlost a rozhořčení, že 23. května zemřel z čistého rozmrzení a melancholie.“²⁸⁷ Je však více než jisté, že zemřel násilnou smrtí, zřejmě na příkaz samotného krále Edwarda.²⁸⁸

Bitva u Tewkesbury a události ji přímo následující jsou demonstrací největšího lancasterského problému, jímž byl nedostatek královských pretendentů. Jindřich a Margaret měli jediného syna, Jindřich sám neměl žádné vlastní sourozence, všichni jeho strýcové byli mrtví a nezanechali legitimní potomstvo.²⁸⁹ Rokem 1471 tak rod prakticky vymřel.

Margaret už tedy neměla za koho bojovat a ostatně ani nemohla – král Edward ji držel v zajetí v Toweru, Windsoru a následně v péči Alice, vévodkyně ze Suffolku,²⁹⁰ až do roku 1475, kdy ji vykoupil Ludvík XI. To však byla pouze další rána, neboť francouzský král na oplátku požadoval, aby se bývalá anglická královna zřekla v jeho prospěch veškerého dědictví po rodičích. Po zbytek svých dní pak žila ze skromné penze poskytované Francouzi. Margaret z Anjou zemřela 25. srpna 1482 na hradě v Dampierre-sur-Loire ve věku 52 let. Do dnešní doby se zachovala její závěť, z níž lze cítit hořkost chovanou k francouzskému králi: „*Já, Margaret z Anjou, čiré mysli, rozumu a myšlenky, avšak slabá tělem, činím a deklaruji mou poslední vůli a testament následovně. [...] Oněch pár statků, které mi Bůh a on [Ludvík XI.] dali, budou použity k těmto účelům [pohřbu] a také vyplacení dluhů mým ubohým sloužícím, stejně jako jiným věřitelům, kterým jsem zavázaná [...]. Pokud by oněch pár statků k tomuto nedostačovalo, ačkoliv věřím, že budou, nabádám krále, aby vyplatil ony nesplacené dluhy, jakožto jediný dědic bohatství, které jsem zdědila po svém otci a matce a mých ostatních příbuzných a předcích.*“²⁹¹

---

²⁸⁶ *Historie of the Arrivall of Edward IV*, str. 31.

²⁸⁷ Tamtéž, str. 38. Některé dobové zdroje uvádějí 21. květen, tedy den, kdy se Edward IV. vrátil do Londýna. Např. *Warkworth Chronicle*, str. 21.

²⁸⁸ Griffiths, *The Reign...*, str. 892; Maurer, *Margaret...*, str. 208; Kendall, *Richard...*, str. 120–21; Wolffe, *Henry...*, str. 347. Z dobových zdrojů domněnku potvrzuje *John Blacman's Memoir*, str. 41, *Croyland Chronicle*, str. 468, *Warkworth Chronicle*, str. 21, či dopis milánského vyslance ze 17. června (*Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618*, str. 145–162).

²⁸⁹ Griffiths, *The Reign...*, str. 885.

²⁹⁰ Vdově po vévodovi ze Suffolku, který byl Margaret přítelem v prvních letech strávených v Anglii. Maurer, *Margaret...*, str. 208.

²⁹¹ Dockray (ed.), *Henry...*, str. 99.

2.8 MARGARET Z ANJOU JAKO VELITELKA VOJSK?

V dobových zdrojích má Margaret z Anjou velmi blízko k první hrdince mé práce, Johance z Arku. Mnoho z nich vykresluje Margaret jako aktivní osobu, přímo se podílející na tazích na šachovnici války růží, a to jak na poli politickém, tak i válečném. Tak kupříkladu *A Chronicle of London* hovoří o Margaret v letech 1458 a 1459 jako o velitelce vojsk: „*A královna se mu [hraběti ze Salisbury] vyhnula, když přicházel [...], s výkvětem z Chestershire, Lancashire a Derbyshire, jež pak řečeného hraběte a jeho doprovod napadl u Blore Heath.*“²⁹² Autor dále o lancasterských hovoří jako o „*královnině straně,*“²⁹³ jako ostatně většina jiných autorů.²⁹⁴ Do extrému je tento přístup vyhnán v Gregoryho kronice, sepsané v 70. letech 15. století. Jako velitelka zde Margaret vystupuje v bitvě u Wakefieldu, ačkoliv tou dobou prokazatelně pobývala ve Skotsku. A např. druhá bitva u St. Albans vypadala podle autora takto: „*V bitevní vřavě šel král Jindřich ke královně a opustil své lordy, protože věřil více její radě, než svým vlastním lordům.*“²⁹⁵ O pár stránek dřív autor uvádí, že královna byla mnohem chytřejší než král.²⁹⁶

Podobně, avšak s výrazně negativním nádechem vykresluje královnu i *An English Chronicle*, dokončená někdy mezi lety 1461–1471. Margaret je zde především během pochodu na jih od Wakefieldu popisována jako velitelka vojska, která ovšem tuto roli očividně nezvládá a armáda tak plundruje zemi.²⁹⁷ Na druhou stranu zde není žádnou zhrzenou matkou a manželkou, nýbrž aktivní hráčkou, jejíž hra však vede k válce. Např. bitva u Blore Heath se podle autora odehrála jejím zlomyslným přičiněním²⁹⁸ a obávaným severanům dala povolení vyplnit Londýn,²⁹⁹ ačkoliv spolehlivý milánský vyslanec Gigli, který roku 1461 pobýval v centru dění, v dopise z 22. února jasně píše, že londýnský starosta a všichni obyvatelé „*byli [králem a královnou] ubezpečeni, že nedojde k žádnému plenění ani k násilí.*“³⁰⁰

V podání Polydora Vergila, písařího za vlády prvních Tudorovců, je královna bojovnicí, či spíše karikaturou bojovnice, oplývající veškerými kvalitami ceněnými u muže: „*[Byla to]*

---

²⁹² *A Chronicle of London from 1089 to 1483*, str. 140.

²⁹³ Tamtéž.

²⁹⁴ *Gregory's Chronicle, Croyland Chronicle, Benet's Chronicle* a další.

²⁹⁵ *Gregory's Chronicle*, str. 213.

²⁹⁶ Tamtéž, str. 209.

²⁹⁷ *An English Chronicle*, str. 109.

²⁹⁸ Tamtéž, str. 80

²⁹⁹ Tamtéž, str. 109.

³⁰⁰ *Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618*, str. 36–106.

žena dostatečně předvídatá, velmi toužící po slávě, plná zásad a rad, příjemného chování a všech mužských kvalit, velkého důvtipu, pracovitosti, všímavosti a opatrnosti...“³⁰¹ Nenechme se však zmást, ačkoliv dnes vyznívají taková slova velmi pozitivně, mužské kvality nebyly těmi, jež by byly v 15. a začátku 16. století u žen příliš ceněny. Jejich přemíra a naopak málo typicky ženských kvalit (stálost, mírná povaha bez sklonů k závisti) mohou dle Vergila za Margaretin pád.³⁰²

Ojedinělý popis poskytuje kronika (nejspíše chybně) připsaná Johnu Warkworthovi (1425–1500, *Warkworth Chronicle*), pokrývající roky 1464 až 1471.³⁰³ Nedá se říct, že by její autor byl příliš shovívavý k Margaret či obecně k lancasterské straně, nýbrž je spíše mírně kritický k Edwardu IV. Považuji za zajímavé, že na rozdíl od jiných dobových děl je zde královna Margaret pasivní postavou, jako např. v této pasáži: „[Lancasterští lordi] *udělili povely ve jménu královny a prince v západní části království, aby se sebralo množství lidí...*“³⁰⁴ Kronika byla napsána na přelomu 70. a 80. let 15. století, tedy krátce poté, co Lancasteři definitivně přestali být politickou alternativou. Je tedy otázkou, zdali upření centrální role odpovídalo skutečnosti, či zda pro autora s odstupem let královna již nepředstavovala natolik důležitý aspekt celého konfliktu. Samozřejmě mohl být jeho postup taktéž odrazem yorkistických sympatií, kdy mínil učinit z bojovné královny pouhého pěšáka.

Podobný přístup zřejmě zvolil i John Hardyng, již citovaný autor veršované kroniky. V její výrazněji proyorkistické druhé verzi viní Margaret ze smrti vévody z Gloucesteru a potažmo ze zavinění války,³⁰⁵ na druhou stranu ji však ukazuje jako ubohou a zoufalou ženu, stěžující si na svůj a manželův osud a prosící o pomoc.³⁰⁶

Na druhou stranu však královna vystupuje jako hlavní hybatel války růží v dochovaných dopisech, které jsou zdrojem věrohodnějším, nežli politickou agendou zatížené kroniky. Např. milánský informátor psal v roce 1461: „*Někteří [...] říkají, že královna je mimořádně obezřetná, a pokud zůstane v defenzivě, jak se říká, bude spokojená, přivede okolnosti do své podřízenosti a na kusy roztrhá útoky lidí...*“³⁰⁷ Dopisy italských vyslanců se také hemží

---

³⁰¹ Polydore Vergil's *English History*, str. 71.

³⁰² Tamtéž, str. 71–72.

³⁰³ Více k ní viz Matheson, *The Prose...*, str. 80–87.

³⁰⁴ *Warkworth Chronicle*, str. 17.

³⁰⁵ Ellis (ed.), *The Chronicle of John Hardyng*, str. 457–58.

³⁰⁶ Tamtéž, str. 458.

³⁰⁷ *Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618*, str. 37–106.

poznámkami jako např. „*Podobně [jako yorkisté] královna také spřádá velké úklady.*“³⁰⁸ Ve stejném duchu se John Bocking zmiňuje v dopise Johnu Pastonovi ze 7. června 1456: „*Můj lord York je pořád na Sandalu [Sendall] a čeká na královnu a ona čeká na něj.*“³⁰⁹

Nelze nezmínit také záznam údajné Margaretiny promluvy k vojákům v Komentářích papeže Pia II. (1405–1464), která má spíš anekdotický charakter, ale může odrážet dobové smýšlení o anglické královně. „*Mnohokrát jsem prorazila jejich bojovou linii. Pokosila jsem řady mnohem tvrdší, než jsou ty jejich. Vy, kdož jste jednou následovali vesnickou dívku [Johanku z Arku], nyní následujte královnu... Budu dobývat, nebo budu zdoána s vámi. Všichni žasli nad takovou statečností v ženě, nad mužskou kuráží v ženské hrudi, a nad její rozumnou promluvou. Říkali, že duch Panny [Orleánské], která pozvedla Karla [VII.] na trůn, byl znovuzrozen v královně.*“³¹⁰ Přirovnání k Johance se v případě Margaret z Anjou přímo nabízí. Obě Francouzsky, obě bojovnice s mužskými vlastnostmi, obě ovlivňující život a vládu anglického krále Jindřicha VI. I Johancina pověst promiskuitní ženy ji spojuje s Margaret, o jejichž mimomanželských vztazích kolovaly nejrůznější povídačky (a zřejmě na nich bylo zrnko pravdy).

Historička Nancy B. Warren je toho názoru, že Margaretina politická činnost musela Angličanům Johanku připomínat, a právě z tohoto důvodu byla v zemi mimořádně neoblíbená. Kromě anglických kronik, o nichž byla řeč v první části, se mohly vyšší vrstvy Ostrovanů dozvědět o Johanciných činech z básně *Ditié de Jehanne d'Arc* Kristiny Pisánské (1364–1430). Obliba jejího díla ve 2. polovině 15. století v Anglii výrazně narostla,³¹¹ ostatně i samotná Margaret vlastnila kopii *Livre des fais d'armes et de chevalerie* v manuskriptu, který jí jako svatební dar věnoval John Talbot, hrabě ze Shrewsbury.³¹² Ačkoli neexistují důkazy, že by se *Ditié* k anglickým čtenářům dostalo, Warren vyjmenovává možnosti, jak mohlo být importováno přes Kanál anglickými šlechtici bojujícími ve stoleté válce: výše zmíněným Johnem Talbotem, či Johnem Fastolfem.³¹³

---

³⁰⁸ *Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618*, str. 21–37.

³⁰⁹ *Paston Letters*, str. 393.

³¹⁰ *Commentarie*, Vol. III, str. 269.

³¹¹ WARREN, Nancy B., *Women of God and Arms. Female Spirituality and Political Conflict, 1380–1600*, Philadelphia 2005, str. 59. Autorka nicméně dodává, že ačkoli Kristina představuje opačný pohled na tradičně mužskou sféru politiky, angličtí překladatelé její myšlenky upravili tak, aby poukázali na jejich absurditu.

³¹² Tamtéž, str. 62.

³¹³ Tamtéž, str. 68.

Také historička Ann W. Astell se domnívá, že Margaret byla už svými současníky připodobňována k Johance. Tato představa se dle ní mj. odráží v díle Artušova smrt (*Le Morte d'Arthur*) z pera Thomase Malloryho, dokončeném v roce 1469. Ve velmi srozumitelné politické alegorii jsou Johanka z Arku a Margaret z Anjou předobrazem královny Guinevere, a to především v otázkách sexuální promiskuity.³¹⁴ Téměř jako dvojnice pak obě ženy vystupují v Shakespearově hře Jindřich VI. Margaret je zde brána jako následnice Johanky, která před svým upálením prohlásí, že je těhotná, a jako otce jmenuje mezi jinými i Reného z Anjou, otce Margaret.

Jak lze vidět, královnu Margaret považovali za válečnici a velitelku lancasterské strany už její současníci. Do jisté míry to odpovídá realitě, skutečně se totiž účastnila hned několika vojenských akcí. Jmenovitě pochodu na Londýn v roce 1461, kterým se jí podařilo osvobodit Jindřicha VI., vylození na severu Anglie s malou armádou, složenou z Francouzů, Skotů a Bretaňců v roce 1462 a návratu do Anglie a pochodu k Tewkesbury v roce 1471. Protože u všech tří akcí byli přítomni také lancasterští velitelé mužského pohlaví, je představa královny-velitelky ve zbroji vyloučená. Je ale naproti tomu dost dobře možné a dokonce velmi pravděpodobné, že se Margaret v králově nepřítomnosti aktivně účastnila válečných porad, když už ne samotných bitev. Už to bylo něco naprosto neobvyklého.

Ve skutečnosti však zřejmě nebyla tak tvrdou a silnou ženou, jak by se mohlo zdát, a role, do které se dostala, jí nemusela nutně vyhovovat. Svědčí o tom v první řadě její několikerá výrazná zaváhání, respektive stažení se do pozadí. Poprvé roku 1454, kdy vévoda z Yorku prosadil první protektorát na úkor jejího pokusu o ustavení regentství a královna to bez okolků akceptovala. Dále v roce 1456, kdy se York naopak musel úřadu protektora vzdát a Margaret, která by mohla politické situace snadno využít ku prospěchu své věci, se místo toho uchýlila daleko od Londýna, centra veškerého dění, do klidu a bezpečí Tutbury. Dalším příkladem může být jednání s třemi šlechtičkami u Londýna v roce 1461. Na jejich naléhání s vojskem ustoupila od bran města a uvolnila tak cestu Edwardovi, hraběti z March, který byl záhy prohlášen králem.

Ačkoli Margaretina pověst velitelky vojsk je zřejmě poněkud přibarvená, výrazná role v politice se jí upřít nedá. Připomeňme její vliv na předání Maine a Anjou, uskutečněné roku 1448, pokus o prosazení pěti artiklů z roku 1454, či jmenování blízkých do vysokých úřadů a nově ustanovené rady spravující záležitosti prince Edwarda roku 1456 a 1457. Za války růží to byla hlavně ona, kdo sháněl finance i spojence, stejně jako později v exilu. Dochované seznamy

---

³¹⁴ Astell, *Political...*, str. 141.

jejích výdajů, které jsou překvapivě vysoké ve srovnání s jinými anglickými královnami, odhalují velkou míru politické agitace, zejména kupování si přízně šlechticů pomocí bohatých darů.³¹⁵

Protože je většina dobových zdrojů zaměřena vůči Margaret nepřátelsky, je těžké určit, zda byla nepopulární kvůli svému cizímu původu, krutosti a panovačnosti, jak nám ukazuje Shakespeare, asociaci s Johankou, či zda byla pouze obětí stereotypů kvůli bezprecedentní koncentraci moci v rukou jako žena, která se chová jako muž. V první části mé práce, věnující se Johance s Arku, jsme mohli vidět, jak moc byli Angličané na takový model citliví. Ale ať už byla bezohledná, krutá, svéhlavá, arogantní či nikoliv, její možná až překvapivá věrnost Jindřichovi VI. zaslouží zcela jistě obdiv.

Kdyby měla jiného manžela, zřejmě by její autoritativnost a politické schopnosti zůstaly světu a následujícím generacím utajeny. Protože však Jindřich nebyl příliš obratný politik a silná osobnost, nezbylo jí, než se v zájmu zachování lancasterské dynastie chopit otěží. Záměrně používám slovo „nezbylo“, neboť se plně ztotožňuji s názorem historičky Helen Maurer, podle níž *nutnost* nejlépe vystihuje všechny královniny skutky.³¹⁶ Ačkoli se zajisté mohla inspirovat činy své matky, babičky, či dokonce Johanky z Arku, na druhou stranu byla ženou své doby, a tedy musela dobře znát své místo, včetně všech práv i povinností. Je proto dost dobře možné, že pokud by necítila potřebu prát se za nároky svého manžela a syna Edwarda, nikdy by se nevepsala do dějin jako Vlčice.

---

³¹⁵ CRAWFORD, Anne, *The King's Burden? The Consequence of Royal Marriage in Fifteenth Century England*, in: GRIFFITHS, Ralph (ed.), *Patronage and Power. The Crown and the Provinces in Later Medieval England*, New Jersey 1998, str. 50. Také Griffiths, *The Reign...*, str. 261–62.

³¹⁶ Maurer, *Margaret...*, str. 24.

3. ČARODĚJNICE: ELIZABETH WOODVILLE

Další rolí, kterou žena za války růží mohla sehrát, je čarodějnice. V současné době si anglické čarodějnické procesy spojujeme hlavně s obdobím od 17. století dále. Ve skutečnosti se odehrávaly už ve středověku, byly ale relativně ojedinělé. V 15. století se nařčení z čarodějnictví nevyhnulo hned několika ženám z nejvyšších kruhů společnosti: královně vdově Janě Navarrské, vévodkyni z Gloucesteru Eleanor, Elizabeth, manželce Edwarda IV., a její matce Jacquettě, vévodkyni z Bedfordu. Ačkoliv pozornost bude v této části diplomové práce zaměřena především na poslední dvě jmenované, nelze se nezmínit alespoň v krátkosti o Janě, jejíž obvinění vytvořilo nebezpečný precedens, i Eleanor, neboť její případ byl bez nadsázky jedním z největších skandálů své doby, soudě podle četnosti a podrobnosti zmínek v pramenech, a zároveň měl přesah až do doby mých dvou hrdinek.

3.1 ČARODĚJNICE V POZDNĚ STŘEDOVĚKÉ ANGLII

Víra v čarodějnice byla v Anglii univerzální, rozšířená jak mezi prostými lidmi, tak i vysokými, edukovanými vrstvami, nevyjímaje ani královské rody. Historik H. A. Kelly uvádí, že každý anglický panovník od Edwarda III. (1312–1377) až po Alžbětu I. (1533–1603) byl nějakým způsobem konfrontován s problematikou čarodějnictví.³¹⁷ Jak ještě uvidíme, někteří příslušníci královských rodů se dokonce neváhali obviňovat navzájem.

Protože bylo čarodějnictví vnímáno jako specifický typ hereze, spadalo pod jurisdikci církevních soudů. I přesto, že se z církevního hlediska jednalo o závažný přečin, bylo v Anglii až do začátku 15. století trestáno relativně mírně, a to nejčastěji pokutami a pokáním. Většina „malých“ čarodějnic dokonce odešla od soudu bez trestu a musela pouze slíbit, že se vzdají praktikování magie.³¹⁸ Stát do procesů s čarodějnicemi zasahoval minimálně, a to téměř výhradně v případech, že se obviněná osoba dopustila přečinu spadajícího pod světskou jurisdikci. Od roku 1401 podle nařízení *De heretico comburendo*, které prosadil anglický parlament za vlády Jindřicha IV., však mohli být heretici – a mezi nimi i čarodějnice obojího pohlaví – upalováni. Za vlády Jindřicha VIII. Tudora (1491–1547) se čarodějnictví plně stalo záležitostí světských soudů.

Počet nařčení z čarodějnictví rostl především v nestabilních časech. Proto je 15. století, ve kterém anglickou společností hýbala doznívající stoletá válka a válka růží, ne náhodou

---

³¹⁷ KELLY, Henry A., *English Kings and the Fear of Sorcery*, in: *Medieval Studies*, Vol. 29 (1977), str. 206–38.

³¹⁸ Hollman, *Royal...*, str. 18.

zároveň dobou, kdy se plně zkonsolidoval obraz čarodějnic. Ty se v lidových představách staly nebezpečnými bytostmi a měly daleko k víceméně neškodným bylinkářkám předchozích staletí. Případy se staly hojnějšími a téma diskutovanějším. S tím vznikly i první traktáty a „odborné“ spisy, na kontinentě např. Kladivo na čarodějnice (*Maleus Maleficarum*), v Anglii o něco později *The Discoverie of Witchcraft*.

Ve stejné době začala obvinění z čarodějnictví sloužit dvěma zcela odlišným účelům. Tím prvním bylo vysvětlit nevysvětlitelné, tedy všelike přírodní úkazy, nemoci a jiné pohromy. Tím druhým byla – pro nás v této části zásadní – likvidace nepřátel. Druhý účel se týká především vyšších vrstev. Ačkoliv se někteří z jejich příslušníků dozajista mohli čarodějnických praktik dopouštět, většinou lze v těchto procesech vysledovat agendu čistě politickou. Obvinění mohlo zaútočit na velmi citlivou stránku osobnosti – na reputaci dotyčného.

Pojmy jako „reputace“ či „pověst“ zněly v 15. století mnohem zvučněji než dnes a ovlivňovaly především životy žen. Jak jsme mohli vidět v případě Margaret z Anjou, osobní útoky a pomluvy byly nejsilnější zbraní proti ženě. Této techniky se ovšem užívalo i proti mužům – nebylo příliš náročné zdiskreditovat někoho pošpiněním jeho manželky. Obvinění z čarodějnictví pak bylo nejjednodušším řešením, nevyžadovalo totiž téměř žádné důkazy a bylo ho těžké vyvrátit. V průběhu 15. století se v Anglii takovýchto případů odehrálo hned několik.

Většinou byla dotyčná obviněna ze záměru ublížit jedinci pomocí olovené či voskové figurky. Víra v „projekci“ dotyčného do takovéto figurky je velmi stará a rozšířená po světě (vzpomeňme na slavné praktiky karibského voodoo). Čarodějka či mág ji museli dle dobových představ vytvořit takovým způsobem, aby aspoň vzdáleně připomínala oběť, a následně ji rituálně pokřtít jejím jménem. S použitím speciálně k tomu určené směsi bylin a láskyplných lichotek se měl dotyčný zamilovat nebo podlehnout svádění, naopak probodávání noži, jehlicemi, či dokonce pálení mělo zaručit smrt či alespoň zranění.³¹⁹

3.2 PŘEDEHRA: JANA NAVARRSKÁ A ELEANOR COBHAM

Kromě královských rádců a jejich manželek se typickými oběťmi obvinění z čarodějnictví stávaly panovníkovy macechy, tchyně a jiné urozené příbuzné, jež často měly velký politický vliv a jmění. To je také případ královny vdovy Jany Navarrské, macechy krále Jindřicha V. Není bez zajímavosti, že její otec Karel II. Navarrský byl o nějakých šedesát let

---

³¹⁹ Jones, *Political...*, str. 672.

dříve obviněn z použití magie proti dauphinovi Karlovi (budoucímu V.) a Janin případ tak mohl vzbudit velkou míru kredibility.³²⁰

V srpnu 1419 byla jejímu zpovědníku Johnu Randolphovi z blíže neurčeného důvodu zabavena velká část osobních věcí. Při zkoumání seznamu konfiskací je jasné, že většina z nich patřila ve skutečnosti Janě. On sám byl pak nějakou dobu držen na hradě Gaillard a v londýnském Toweru. V září toho samého roku Randolph vystoupil před shromážděním parlamentu, kde svou paní obvinil, že „*plánovala smrt a zničení našeho řečeného pana krále tím nejd'ábelštějším a nejhorším způsobem, jaký si lze představit.*“³²¹ Oním nejd'ábelštějším způsobem bylo zřejmě čarodějnictví, ačkoliv tento pojem žádný z oficiálních dokumentů neobsahuje a zmiňují ho pouze některé kroniky.³²² Ve zlém úmyslu měli královně vdově napomáhat i někteří další členové její domácnosti, kterým taktéž zkonfiskovali majetek. Na základě obvinění byla Jana zatčena a svěřena siru Johnu Pelhamovi, který ji měl hlídat v sídle Rotherhithe v Londýně. Později ji drželi v „domácím“ vězení na hradech Pevensey v Sussexu a Leeds v Kentu. Její ohromné bohatství bylo konfiskováno ve prospěch Koruny. A právě to je zřejmě hlavním důvodem Janina zatčení. Vlastnila totiž hned po králi druhý největší majetek v zemi, což bylo příliš velké lákadlo v situaci, kdy bylo třeba využít příznivé situace ve stoleté válce, ale zároveň k tomu scházely finance.³²³ Není ovšem úplně jasné, jestli za tímto tahem stál samotný panovník, či některý z jeho poradců.

Nejzvláštější a zároveň nejprůkaznější je fakt, že král svou macechu nikdy nepostavil před soud, který by si jako čarodějnice usilující mu o život jistě zasloužila. Zřejmě moc dobře věděl, že by tak buďto nevinnou ženu připravil o život, či v případě prokázání její nevinny přišel o nabyté bohatství, které by musel vrátit. To však udělal tak jako tak v roce 1422, tedy o tři roky později, krátce před svou smrtí. Tehdy také Jana nabyla ztracenou svobodu. Zbytek života dožila v relativním klidu na svých rozsáhlých panstvích. Aféra s Janou Navarrskou je prvním případem využití obvinění z čarodějnictví jako politického tahu proti vysoce postavené ženě a stojí tak za vznikem nebezpečného precedentu, který ovlivnil životy tří následujících žen, kterými se budu zabývat.

Podruhé byla tato poněkud zvrácená technika užita v roce 1441, kdy mělo nařčení ženy z čarodějnictví posloužit jako zbraň proti jejímu manželovi. Eleanor Cobham pocházela z

---

³²⁰ Jones, *Political...*, str. 685.

³²¹ *Rotuli Parliamentorum*, Vol. IV, str. 118.

³²² Např. *Chronicle of London from 1089 to 1483*, str. 107. Autor uvádí, že Jana podněcovala k užití „čarodějnictví [sorcerye] a nigromancie“ přímo Randolpha.

³²³ Hollman, *Royal...*, str. 75.

baronské rodiny a proto byl pro ni zájem Humphreyho, vévody z Gloucesteru, bratra Jindřicha V. a protektora království, velmi lichotivý. V roce 1425 se stala jeho milenkou, o tři roky později manželkou. Ačkoli nebyla příliš vzdělaná, sdílela s manželem lásku k literatuře a zájem o lékařské vědy.³²⁴ Podle dobových zdrojů se novopečená vévodkyně chovala velmi pyšně a nabubřele a vysloužila si tím obecnou neoblíbenost.³²⁵ Na druhou stranu však měla na ukazování svého majestátu plné právo, její manžel Humphrey byl jedním z nejvlivnějších a nejbohatších mužů té doby a těšil se mimořádné přízni svého synovce, Jindřicha VI.

Na začátku 40. let 15. století však začal vévodův vliv slábnout a kvůli podvrtné činnosti odpůrců (především kardinála Beauforta) ve Velké radě se musel uchýlit do politického ústraní. Jeho velkou slabinou byly zájmy jeho manželky, která ve své domácnosti udržovala hned několik „kněžích“, kteří se měli zabývat nekromancí.³²⁶ Ráda vyhledávala rady astrologů a v knihovně prokazatelně měla minimálně jednu knihu, jejíž obsah se pohyboval na hranici lékařské vědy, astrologie a magie. Ji i jejího manžela navíc pojily přátelské vztahy s královnou vdovou Janou Navarrskou.³²⁷ I z těchto důvodů nemůžeme říct, že by její proces byl čistě politickou záležitostí a pokud ano, byla obvinění postavena na reálném základě.

V roce 1441 byl nařčen z čarodějnictví a zatčen nejprve osobní lékař vévodského páru Thomas Southwell a následně Roger Bolingbroke, Eleanořin písař. Toho navíc posadili na křeslo ozdobené odznaky a pomůckami černokněžníka na lešení na St Paul's Cross, jednom z nejfrekventovanějších veřejných míst v Londýně té doby.³²⁸ Zde se za přítomnosti mnoha příslušníků anglické vysoké šlechty vyznal ze „*všeho, co udělal a učinil s pomocí ďábla a jeho moci.*“³²⁹ Třetím obviněným se stal Eleanořin kaplan a tajemník obou manželů John Home a poslední osobou pak byla známá postavička Marjery Jourdain, souzená za čarodějnictví už v roce 1432 a známá jako *The Witch of Eye* (Čarodějnice z Eye).³³⁰ Všichni měli pomoci čar (především výše zmiňovaného personifikování osoby do voskové podobizny³³¹) ukládat králi o život, a to na přání a rozkaz Eleanor Cobham. Pokud by totiž král, který dosud nezplodil

---

³²⁴ Hollman, *Royal...*, str. 116–17.

³²⁵ Např. *An English Chronicle*, str. 60.

³²⁶ V této době se tímto pojmem označovala nejen komunikace s mrtvými, ale užívání magie obecně.

³²⁷ GRIFFITHS, Ralph A., *The Trial of Eleanor Cobham. An Episode in the Fall of Duke Humphrey of Gloucester*, in: *King and Country. England and Wales in the Fifteenth Century*, Manchester 1969, str. 384–85.

³²⁸ Podrobně celou scény včetně všech čarodějnických instrumentů popisuje autor Bruta (pokračování F), str. 478 a *An English Chronicle*, str. 57.

³²⁹ *Brut Chronicle* (pokračování F), str. 478.

³³⁰ Griffiths, *The Trial...*, str. 386–87.

³³¹ Jones, *Political...*, str. 683.

mužského dědice, zemřel, novým panovníkem by se jako jeho nejbližší žijící příbuzný stal Humphrey. Roger Bolingbroke byl po svém vystoupení na St Paul's Cross vyslýchán ještě před Královskou radou ve Westminsteru, kde se doznal k vyvolávání mrtvých, kteří mu měli předpovědět, zdali se Humphrey stane králem.³³²

Eleanor mezitím vyhledala azyl westminsterského opatství. Avšak vzhledem k tomu, že byla obviněna ze zločinů spadajících do pravomoci církevního soudu, nebyl jí tento azyl příliš platný (byla by zde v bezpečí pouze v případě prohrěšků proti světskému právu). Ještě v průběhu července musela dvakrát předstoupit před soudní tribunál ve svatoštěpánské kapli ve Westminsteru, ve kterém zasedli canterburský arcibiskup Henry Chichele, kardinál Beaufort, arcibiskup z Yorku Kemp (oba zarytí nepřátelé vévody z Gloucesteru), biskupové ze Salisbury, Londýna, Bathu a Wells. Obžaloba se skládala z celkem osmadvaceti bodů, zahrnujících těžké zločiny zrady a čarodějnictví.³³³ Při prvním jednání trvala na své nevině, 25. července byl však znovu vyslechnut písař Roger Bolingbroke, na základě jehož výpovědi se vévodkyně přiznala k pěti bodům z osmadvaceti. Z rozhodnutí arcibiskupa Henryho Chichela a se schválením krále ji pak přemístili do hradu Leeds, kde byla o nějakých dvacet let dříve internována i Jana Navarrská.

Do Londýna se vrátila až v říjnu, kdy se mělo odehrát další soudní řízení. Vévodkyně v této fázi přiznala, že ona čarodějnická vyobrazení skutečně používala, nicméně výhradně k magii lásky, jíž usilovala o to, aby se do ní Humphrey zamiloval a pojal ji za manželku. Později si chtěla podobnou cestou zajistit početí Humphreyho dítěte. K tomu měly sloužit i lektvary, které připravovala Marjery Jourdain. Ta se ke svému podílu přiznala.³³⁴ Král poté vytvořil speciální komisi složenou z některých předních šlechticů království, která zkoumala, kterak by se daly Eleanořiny čáry napravit. Jiná, skládající se z čtyřiceti vážených londýnských měšťanů, zase sbírala a zkoumala důkazy, které hovořily proti vévodkyni.³³⁵

Marjery Jourdain, Roger Bolingbroke, Thomas Southwell a John Home byli následně obviněni ze zrady. Jejich osud byl nyní zpečetěn. Southwell se popravě vyhnul tím, že zemřel ve vězení v Toweru na konci října 1441. Marjery Jourdain byla jako heretička upálena o několik dní později v londýnském Smithfieldu. Roger Bolingbroke byl jako zrádce oběšen, utopen a

---

³³² *An English Chronicle*, str. 57.

³³³ Griffiths, *The Trial...*, str. 389.

³³⁴ Tamtéž, str. 391; *An English Chronicle*, str. 58.

³³⁵ Jones, *Political...*, str. 683; *Brut Chronicle* (pokračování F), str. 479.

rozčtvrcen. Jediného Thomase Homa soud nakonec osvobodil a ten tak unikl nejvyššímu trestu.³³⁶

Na začátku listopadu pak byla vévodkyně před tribunálem biskupů, kterému předsedal Chichele, rozvedena s vévodou z Gloucesteru v okázalém aktu, pouhé předejře k finálnímu trestu. O tři dny později vynesl tribunál rozsudek. Eleanor byla obviněna z hereze a zrady na základě užívání „obrazové magie“ (*image magic*) proti králi. Trestem měl být kající pochod jen ve spodní košilce, boso a bez pokrývky hlavy s těžkým svícem v rukou z Westminsteru do Londýna po tři dny, během kterých se v Londýně odehrával trh a mohlo ji tak vidět množství lidí z města i okolí. Stalo se tak v pondělí 13., středu 15. a pátek 17. listopadu.³³⁷ Takováto veřejná pohana byla jistě hořkým trestem pro ženu, která ještě nedávno pyšně setrvala v blízkosti samotného krále a jeho rodiny. Zbytek života pak byla Eleanor Cobham donucena strávit v domácím vězení v Chesteru, na hradě Kenilworth, na ostrovech Man a Anglesey, kde také v roce 1454 zemřela. Ačkoli měla jako zrádkyně být souzena také světským soudem, pravděpodobně se tak z nejasných důvodů nikdy nestalo a uvězněna byla na přímý rozkaz krále.³³⁸ Vlivem procesu ztratil vévoda z Gloucesteru prakticky veškerou politickou moc. V roli nejvlivnějšího politika jej ne náhodou nahradil kardinál Henry Beaufort, který jeho ženu soudil. V roce 1447 byl Humphrey sám obviněn ze zrady a zatčen, jak jsem přiblížila už v části věnované Margaret z Anjou. Zemřel o pouhé tři dny později, 23. února 1447.

3.3 NEPOPULÁRNÍ MANŽELSTVÍ A MOCNÍ NEPŘÁTELÉ

Stejně jako manželství Eleanor Cobham a Humphreyho, vévody z Gloucesteru, nebyl ani svazek Edwarda IV. s hlavní hrdinkou této části mé diplomové práce, Elizabeth Woodville, v některých kruzích příliš populární. To mělo mít v budoucnu velký vliv na obvinění Elizabeth a její matky Jacquetty z čarodějnictví.

Edward IV. usedl na trůn v roce 1461 poté, co uzmul korunu Jindřichu VI., a své politické vítězství si pojistil vítězstvím vojenským v bitvě u Towtonu. V té době mu bylo necelých devatenáct let a on i jeho poradci začínali pomýšlet na sňatek. Zatímco nejvlivnější šlechtic této doby, Richard Neville, hrabě z Warwicku, zvaný Královůrce, zajišťoval v roce 1464 pro krále svazek s Bonou, dcerou savojského vévody Ludvíka, vystoupil král

---

³³⁶ Jones, *Political...*, str. 683; *Brut Chronicle* (pokračování F), str. 480, *An English Chronicle*, str. 58–59, *Chronicles of London*, str. 154.

³³⁷ Griffiths, *The Trial...*, str. 394; *An English Chronicle*, str. 59–60.

³³⁸ *Original Letters Illustrative of English History*, str. 107. Více k tomu Griffiths, *The Trial...*, str. 399.

s prohlášením, že už je ve skutečnosti ženat. Jeho vyvolenou se stala o pět let starší a málo urozená Elizabeth Woodville, jejíž manžel ve válce růží bojoval na straně Lancasterů.

Elizabeth sama pocházela z nerovného manželství vévodkyně z Bedfordu Jacquetty (jejím prvním manželem byl strýc krále Jindřicha VI., Jan, vévoda z Bedfordu), dcery Petra I. Lucemburského, hraběte ze Saint-Pol, a pouhého rytíře Richarda Woodvilla (v roce 1448 z něj Jindřich VI. učinil prvního barona Riverse). V patnácti letech si Elizabeth, jejich nejstarší dcera, vzala Johna Greye z Groby, dědice baronského rodu Ferrersů z Groby. Porodila mu dva syny: Thomase, pozdějšího markýze z Dorsetu, a Richarda.

Válka růží zpočátku příliš rody Greyů a Riversů neovlivnila. Richard Woodville sloužil v letech 1454–1455 v Calais a nemusel se proto účastnit první bitvy u St. Albans. V roce 1459 byl on a jeho nejstarší syn Anthony pověřen obranou Kentu před invazí z Calais, kam se uchýlili Warwick, jeho otec hrabě ze Salisbury, a Edward, tehdy ještě hrabě z March, po útěku od Ludford Bridge. Ti v lednu 1460 přepadli a zajali nečekaně v Sandwichi otce a syna Woodvilly, kteří shromažďovali na příkaz krále lancasterské muže. Bez trestu je však propustili po yorkistickém vítězství v červenci 1460 u Northamptonu.

Jen o rok později padl John Grey v druhé bitvě u Saint Albans a zanechal po sobě asi třiadvacetiletou Elizabeth a dva malé syny. Po jeho smrti se musela vdova potýkat s nároky tchyně a jejího nového manžela Johna Bouchiera na tři statky Newbottle, Brington a Woodham Ferrers, které ji a jejím dětem zajišťovaly obživu. Aby zůstaly statky v jejím vlastnictví, rozhodla se Elizabeth apelovat na svého souseda, králova přítele a kancléře Williama, lorda Hastingsse. Oba se pak dohodli, že si výnos ze statků rozdělí napůl a jejich potomci se vezmou. Pro Elizabeth velmi nevýhodná smlouva byla podepsána 13. dubna 1464.³³⁹ Někdy v této době se Elizabeth setkala s králem Edwardem. Podle tradice na něj i se svými syny čekala pod rozložitým dubem v lese Whittlewood, kde byl zrovna na lovu. Když projížděl kolem, měla se mu vrhnout k nohám a prosit ho, aby podpořil její úmluvu s Hastingsem. Král se do nevšední krásky údajně okamžitě zamiloval a prvního května toho samého roku ji tajně pojal za ženu za přítomnosti její matky, kněze, jeho pomocníka a dvou nejmenovaných žen.³⁴⁰ Toto datum bude mít poměrně velký ohlas v pověsti o královně-čarodějnici, jak ještě uvidíme.

---

³³⁹ Sutton – Visser-Fuchs, *A Most...*, str. 215.

³⁴⁰ Takovouto verzi předkládá např. *The New Chronicle of England and France in Two Parts by Robert Fabyan*, str. 654, *History of King Richard III*, str. 59–62, *Warkworth Chronicle*, str. 3, či *Hearne's fragment*, str. 15–16. Podle Italů Dominica Manciniho a Antonia Cornazzana, autora spisu o životech královen *De mulieribus admirandis* z roku 1468, se Elizabeth zdráhala králi podvolit a byla ochotná raději zemřít, než se stát jeho milenkou. I to jej mělo donutit si ji vzít. Více k tomu viz FAHY, Conor,

Jednalo se o morganatický sňatek a po tom, co ho král v září 1464 odhalil, způsobil mezi šlechtici pobouření.³⁴¹ Zemi totiž připravil o výhody zahraničního sňatku: navázání prospěšné aliance a bohaté věno. Jednalo se také o urážku členů královské rady, se kterými král uzavření sňatku obvykle prodiskutoval. Tradičně se uvádí, že jedním z největších odpůrců byla králova matka Cecily Neville, vévodkyně z Yorku. Zprávy o jejím protestu jsou však zřejmě lidovou fabulací, podpořenou autory Thomasem Morem a italským klerikem Dominicem Mancinim.³⁴² Jednou z mála výhod, které naopak o pět let starší vdova poskytovala, byla fertilita. Jako od matky dvou synů se od ní dalo očekávat, že bude schopná co nejdříve porodit králi dědice. Protože její rodina patřila ve válce růží k příznivcům lancasterské strany, mohl být také sňatek s ní brán jako jisté smíření obou zneprátelených frakcí.

Šokující manželství také nebylo úplně bez precedentu. Edward z Woodstocku, přezdívaný Černý princ, syn krále Edwarda III., si v roce 1361 za podobných okolností vzal Janu z Kentu (známá jako *Fair Maid of Kent*), která byla o dva roky starší než on, Angličanka a navíc vdova se třemi dětmi. Pokud by Edward nezemřel v roce 1376, nastoupili by on a Jana po smrti Edwarda III. na trůn. Yorkističtí kronikáři často dávali mezi oba sňatky rovnítko.³⁴³

Elizabeth, korunovaná 26. května 1465, se nakonec ukázala být královnou z dobového pohledu přijatelnější, nežli byla její předchůdkyně Margaret z Anjou. Vystačila si s mnohem menšími příjmy, nepletla se do zahraniční politiky a nebyla nijak extravagantní, či alespoň o tom nemáme žádné zmínky. Kráľi navíc porodila rovnou deset dětí, z toho tři syny. Všechny body, uvedené historičkou Patricií-Ann Lee, které podle ní definují úspěšnou královnu, tedy Elizabeth splnila.

Zdá se také, že mezi lidmi nabyla značnou popularitu, zřejmě díky svému těžkému osudu a víceméně lidovému původu. Svědčí o tom například anonymní oslavný hymnus na krále Edwarda, složený po jeho návratu na trůn v roce 1471, jehož plné tři sloky jsou věnované jeho ženě: „*Ó, královna Elizabeth, požehnané stvoření, ó, dobrý Bože, jakou prožila bolest? [...] Nyní, dobrá paní, ve svém půvabu vzpomínej na stará příkoří a věci uplynulé a myslí na to, že Kristus je tady.*“³⁴⁴ V podobném duchu se nesla i hra, nacvičená obyvateli města Coventry, kteří jejím prostřednictvím uvítali jejího nejstaršího syna Thomase v roce 1474.³⁴⁵

The Marriage of Edward IV and Elizabeth Woodville. A New Italian Source, in: *English Historical Review*, Vol. 76, č. 301 (1961).

³⁴¹ Baldwin, *Elizabeth...*, str. 11–12; *Hearne's Fragment*, str. 106; *Warkworth Chronicle*, str. 3.

³⁴² Sutton – Visser-Fuchs, *A Most...*, str. 216; Hilton, *Queens...*, str. 369.

³⁴³ Hilton, *Queens...*, str. 206; Baldwin, *Elizabeth...*, str. 14.

³⁴⁴ CHAMBERLAYNE, Joanna L., *English Queenship 1445–1503*, York 1999, str. 162.

³⁴⁵ Baldwin, *Elizabeth...*, str. 128–9.

Pokračování Croylandské kroniky se o ní zmiňuje jako o „*shovívavé královně, toužící po uhašení jakékoli jiskry nespokojenosti a neklidu*“,³⁴⁶ zatímco italský informátor Dominic Mancini hovoří o „*kráse ducha a okouzlujících způsobech*“. ³⁴⁷

Za ustálenou představu královny jakožto mocichtivé a zákeřné ženy či nebezpečné femme fatale vděčíme zejména historikům pokoušejícím se o rehabilitaci vlády Richarda III., kteří potřebného „zloducha“ zákonitě našli v jeho nejvýraznějším protihráči – v Elizabeth. Řeč je zejména o Horaci Walpolovi³⁴⁸ a Paulu Murray Kendallovi.³⁴⁹ Avšak dokonce i královnin životopisec David McGibbon³⁵⁰ přispívá k tomuto tradičnímu, úzkoprsému pohledu, stejně jako životopisci Edwarda IV. Cora L. Scofield³⁵¹ a do jisté míry i Charles Ross.³⁵²

V dlouhodobém měřítku Elizabeth uškodil především spor o tzv. „královnino zlato“ v případě zrady londýnského starosty Thomase Cooka z roku 1468, ačkoliv ona sama v něm byla naprosto nevinně. Za obraz chamtivé královny, který je jeho výsledkem, je odpovědný tudorovský kronikář John Stow, který dezinterpretoval prameny při psaní svých *Annales of England*. Jeho verzi událostí pak převzalo množství pozdějších autorů.³⁵³ Podobně zneužita byla i fakta v případě popravы hraběte Desmonda roku 1468, za kterou měla údajně stát královna, ačkoli dobové zdroje se o jejím zapojení nezmiňují. Lživý narativ je ve skutečnosti fabulací Desmondova vnuka.³⁵⁴ Podobně je královna pokládána za strůjce popravы svého švagra George, vévody z Clarence, avšak ani v tomto případě nelze její vinu nijak doložit. Nejspíše je tak čistou fabulací z per Dominica Manciniho a Thomase Morea.³⁵⁵

Jistou míru nevole, byť pravděpodobně mnohem menší, než se traduje, však sňatek budil už ve své době. Primární příčinou bylo Edwardovo začleňování širokého rodu Woodvillů (Elizabeth byla nejstarší z minimálně čtrnácti sourozenců) mezi vysokou šlechtu. Jen do roku 1467 bylo podle králova přání uzavřeno sedm sňatků mezi Woodvilly a příslušníky nejmocnějších rodů té doby: Buckinghamy, Exetery, Norfolkky, Arundely, Essexy, Kenty a

---

³⁴⁶ *Croyland Chronicle*, str. 485.

³⁴⁷ *The Usurpation of Richard the Third*, str. 56.

³⁴⁸ WALPOLE, Horace, *Historic Doubts on the Life and Reign of King Richard III*, London 1768.

³⁴⁹ KENDALL, Paul M., *Richard III*, New York 1955.

³⁵⁰ MACGIBBON, David, *Elizabeth Woodville*, London 1938.

³⁵¹ SCOFIELD, Cora L., *Life and Reign of Edward IV*, London 1923.

³⁵² ROSS, Charles, *Edward IV*, New Haven 1974.

³⁵³ Sutton – Visser-Fuchs, *A Most...*, str. 217.

³⁵⁴ Baldwin, *Elizabeth...*, str. 30–31.

³⁵⁵ Sutton – Visser-Fuchs, *A Most...*, str. 220.

Herberty.³⁵⁶ Noví královi příbuzní také získali prestižní tituly, Elizabethin syn z prvního manželství Thomas Grey se tak například stal markýzem z Dorsetu, její otec povýšil z barona na hraběte Riverse, bratr Lionel se v devatenácti letech stal arciděkanem v Oxfordu a o deset let později biskupem ze Salisbury.³⁵⁷ Největší pozdvižení vzbudil sňatek dvacetiletého královnina bratra Johna Woodvilla s Katherine Neville, vévodkyní vdovou z Norfolku, která mohla být jeho babičkou. Kronikář známý jako pseudo-Worcester jej nazval „*maritagium diabolicum*“, tedy ďábelským manželstvím.³⁵⁸

Historičky Sutton a Visser-Fuchs namítají, že zatímco někteří šlechtici jistě měli proti sňatkům a protekci Woodvillů námitky, mnoha jiným tyto události zajistily příbuzenství s králem a z něho plynoucí výhody.³⁵⁹ Svědčí o tom např. Pastonovy dopisy z doby, kdy si měl John Paston vzít královninu sestřenicí Anne Haute, konkrétně entuziasmus jeho matky směrem ke sňatku s ženou „*velice blízké královnině krvi*.“³⁶⁰

Vzestup Woodvillů bývá tradičně přičítán královnině mocichtivosti, ale ačkoliv král jejím přáním dozajista dopřával sluchu, nedochovaly se o nich žádné zmínky a bylo by proto z mého pohledu neuvážené rostoucí status Elizabethiny rodiny brát jako důkaz jejího vlivu. Sám Edward IV. byl muž protřelý a zocelený mnoha politickými i válečnými sváry, a tudíž si nejspíš těmito aliancemi zajišťoval věrnost nové šlechty, která mu byla za své pozvednutí mnohem více zavázaná, nežli stará vysoká šlechta. Cambridgeský historik Thomas Westerveld uvádí, že Woodvillové do velké míry pomohli králi konsolidovat vládu i v odlehlých částech království, a tudíž si své postavení plně zasloužili.³⁶¹ Nakonec i onen svazek Johna Woodvilla s vévodkyní z Norfolku mohl být dost dobře výhodný spíše pro ni samotnou. Velmi samostatná a vynalézavá vdova si dokázala zajistit dědictví po svých dvou zesnulých manželech a je proto nepravděpodobné, že by se nyní dala chytit do osidel Woodvillů. Sňatek pro ni mohl být zabezpečením proti revizi majetku ze strany vévody z Clarence, či barona Hastingse.³⁶²

---

³⁵⁶ GRIFFITHS, Ralph, *The King's Court during the Wars of the Roses*, in: *King and Country. England and Wales in the Fifteenth Century*, Manchester 1969, str. 26.

³⁵⁷ Chamberlayne, *English...*, str. 191.

³⁵⁸ *Letters and Papers Illustrative of the Wars of the English in France during the Reign of Henry the Sixth*, Vol. II, str. 783.

³⁵⁹ Sutton – Visser-Fuchs, *A Most...*, str. 216.

³⁶⁰ *Paston Letters*, Vol. V, str. 324.

³⁶¹ Více k tomu WESTERWELD, Thomas, *The Woodvilles in the Second Reign of Edward IV 1471-83*, Cambridge 1997.

³⁶² Chamberlayne, *English...*, str. 186.

V dlouhodobějším měřítku si však král tímto počínáním zneprátil hraběte Warwicka, kterého Edward nejen zesměšnil během vyjednávání o sňatku s Bonou Savojskou a proti jeho vůli znovu nastolil proburgundské směřování,³⁶³ ale připravil jeho a rod Nevillů o velký vliv v politice a „ukradl“ mu několik vhodných adeptů na ženichy jeho vlastních dvou dcer (např. Henryho, vévodu z Buckinghamu³⁶⁴). Na konci 60. let se Warwick proti králi spojil s jeho bratrem Georgem, vévodou z Clarence, a později i se svrženou královnou Margaret z Anjou. Na krátkou dobu pak znovu nastolil Jindřicha VI.

V této době můžeme pozorovat nárůst proti woodvillovským nálad, záměrně podporovaných a šířených hrabětem z Warwicku. Odráží je mj. dopis, napsaný v roce 1469 milánským vyslancem Luchinem Dallaghiexiou. *„Od své korunovace se vždy snažila, aby navazovala vztahy, s myslí směřovanou ke svému otci, matce, bratrům a sestrám. Měla pět bratrů a stejně tolik sester a přivedla věci do takového stavu, že vládli celému království, do té míry, že zbylý počet lordů ve vládě rovnal se jednomu, hraběti z Warwicku.“*³⁶⁵ Zveličený popis však v sobě může ukrývat zrnko pravdy. Zachycuje totiž tradiční vnitřní spor královen (a žen obecně) mezi loajalitou k původní rodině a rodině, do které se dotyčná přivdala. Vzpomeňme, že i Margaret z Anjou zprvu hrála roli francouzské agentky na anglickém dvoře. Elizabethina pozice byla tím komplikovanější, že svou rodinu nenechala za Kanálem, jako dosud všechny anglické královny, ale jako rodilá Angličanka jimi byla neustále obklopená.

V roce 1469 vydali hrabě Warwick, vévoda z Clarence a arcibiskup z Yorku George Neville manifest, ve kterém si stěžovali na *„podvodnou, chamtivou vládu a vedení jistých podvratných osob, jmenovitě lorda Riverse [Elizabethina otce], vévodkyně z Bedfordu, jeho ženy, Williama Herberta, hraběte z Pembroke, Humphreyho Stafforda, hraběte z Devonshiru, lorda Scalese [Elizabethina nejstaršího bratra] a Audleyho, sira Johna Woodvilla a jeho bratrů,“* kteří *„způsobili, že náš panovník a země upadli do velké chudoby a neštěstí, narušující právní správu, zabývající se pouze vlastním prospěchem a obohacím.“*³⁶⁶ Královna v tomto výčtu chybí, zřejmě protože by bylo příliš troufalé kritizovat ji takto otevřeně. Že byla však velká část kritických hlasů namířená proti ní, svědčí výše citovaný dopis milánského vyslance a také fakt, že mezi obviněnými se v manifestu ocitlo téměř veškeré její příbuzenstvo. I přesto

---

³⁶³ Především sňatkem své sestry Margaret s Karlem smělym, vévodou burgundským, zatímco Warwick vyznával směr pro francouzský.

³⁶⁴ Chamberlayne, *English...*, str. 187; Hilton, *Queens...*, str. 371.

³⁶⁵ *Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618*, str. 128–34.

³⁶⁶ *Warkworth Chronicle*, str. 68.

se však zdá, že většina šlechty byla s novou rolí Woodvillů minimálně smířená. Podle některých historiků jim vzestup rodu buďto osobně prospěl, nebo ho alespoň očekávali, neboť bylo zcela přirozené, že se královniní příbuzní budou chtít nečekaným povýšením Elizabeth co nejvíce obohatit.³⁶⁷ O takovém uvažování svědčí relativně malá podpora, které se Králotvůrci dostalo.

3.4 OBVINĚNÍ JACQUETTY, VÉVODKYNĚ Z BEDFORDU

I přesto se hraběti z Warwicku podařilo zvítězit v bitvě u Edgecote Moor 26. července 1469 a v návaznosti na to uvěznit na asi deset týdnů samotného krále Edwarda. Během této doby zajal a popravil dva muže, které považoval za největší hrozbu: královnina otce Richarda, hraběte Reverse, a bratra Johna Woodvilla. Dostáváme se tím k domnělému čarodějnickví klanu Woodvillů, které v tuto chvíli zasáhlo ženskou hlavu rodu Jacquettu Lucemburskou, vévodkyni vdovu z Bedfordu. Ačkoli jméno samotné Elizabeth taktéž v případě figurovalo, pro královy novopečené nepřátele bylo zřejmě pořád ještě příliš brzy na to, pouštět se do přímých obvinění anglické královny. V létě 1469 si možná hrabě Warwick uvědomil, že popravy Woodvillů byly chybou, kterou je třeba ospravedlnit. Kdyby mohl přesvědčit společnost a ostatní šlechtice, že jejich matriarcha měla nekalé úmysly, konečně by vyšel najevo zhoubný vliv, který rodina na krále měla a má.

Krátce po popravách tak jistý Thomas Wake z Blisworthu, příznivec Nevillů a jejich soused v Northamptonshire, zajal Jacquettu a přivezl ji na hrad Warwick, kde ji obvinil z používání obrazové magie. „*Wake nechal na hrad dopravit olověnou podobiznu rytíře délky mužského prstu, zlomenou v půli a omotanou drátem, řka, že ji vyrobila vaše řečená předvolaná [Jacquetta] a používala ji k čarodějnickví a magii.*“³⁶⁸ Podobné figurky, jak jsem se již zmínila, mohly člověku do nich projektovanému přivodit zdravotní újmu či dokonce smrt. Není však jisté, koho tato konkrétní mohla představovat. Spekuluje se o Warwickovi či Richardovi, vévodovi z Gloucesteru, o kterém ještě bude řeč dále. Wake dále oznámil, že existují ještě další dvě podobizny, představující krále a královnu, jak může dosvědčit John Daunger, úředník ze Stoke Brewerne. Ačkoliv chybí jakýkoliv bližší popis, nepochybně se mělo jednat o vyobrazení sloužící k magickým rituálům lásky.³⁶⁹

Zajatý král v reakci na to určil komisi, skládající se z biskupa z Carlisle, hraběte z Nortumberlandu a lordů Hastings a Mountjoye, která měla obvinění prošetřit a znovu

---

³⁶⁷ Např. LANDER, John R., *Marriage and Politics in the Fifteenth Century: The Nevilles and the Wydevilles*, in: *Bulletin of the Institute of Historical Research*, Vol. XXXVI, č. 94 (1963).

³⁶⁸ *Rotuli Parliamentorum*, Vol. VI, str. 232.

³⁶⁹ Tamtéž.

vyslechnout svědky, včetně Johna Daungera. Jakmile však nabyl ztracenou svobodu, v září 1469 se opět chopil vlády a zbavil se Warwickova dohledu, byl celý proces odsouzen k zániku. V lednu 1470 Jacquetta předstoupila před královskou radu a obvinila Wakea, že je proti ní „zlomyslné naladěn“ a že měl „po drahnou dobu v úmyslu nejen jí ublížit a poškodit její dobré jméno a pověst, ale také zamýšlel ji nadobro zničit.“³⁷⁰ Následně byla zproštěna všech obvinění. Velkou roli hrála podpora vévodkyně ze strany londýnského starosty a radních, kterým napsala otevřený dopis, v němž připomínala svou službu městu během vyjednávání s Margaret z Anjou roku 1461. Jeho představení pak zaslali dopisy Warwickovi a Clarencovi, vyzývající k jejímu osvobození.³⁷¹

Jacquetta se však zřejmě poučila z osudů své bývalé švagrové Eleanor Cobham a pouhé zproštění obvinění jí nestačilo. Krále požádala, aby byl záznam o její nevině zařazen do oficiálních dokumentů opatřených Velkou pečeti. V šestém svazku Rotuli Parliamentorum se tak můžeme dočíst výpovědi Thomase Wakea i Johna Daungera, které učinili před výše zmíněnou komisí. Thomas Wake řekl, že „*tato podobizna byla zanechána ve Stoke u čestného člověka, který ji ukázal úředníkovi [clerk] místního kostela a různým sousedům a také knězi a otevřeně mužům ze Shetyllangeru a Stoke a poté byla předvedena v klášteře Sewrisley a mnoha dalším lidem, jak se povídá etc. A o tomto [Wake] nevěděl a neslyšel nic, dokud mu nebyla poslána přes Thomase Kymbella od onoho řečeného úředníka, zvaného myslím John Daunger.*“ Když už pomíneme poněkud trnitou cestu figurky do Wakeových rukou, hovořila proti němu i verze událostí nastíněná Johnem Daungerem. „*Thomas Wake za ním poslal Thomase Kymbella, který byl toho času jeho [Wakeův] správce [bailiff] a nabádal řečeného Johna, aby mu poslal řečenou olověnou podobiznu, kterou měl, a tak ji poslal, ale toho času neslyšel nic o čarodějnictví lady z Bedfordu.*“ Daunger také vysvětlil okolnosti jejího nalezení. „*Podobizna mu byla doručena jistým Harry Kyngestonem ze Stoke, který ji našel ve svém domě poté, co jej opustili vojáci.*“ Nakonec Daunger obvinil Wakea, že jej nutil do falešné výpovědi o dvou dalších figurkách zpodobňujících krále a královnu, ale on že odmítl.³⁷²

I přes to všechno není vyloučeno, že někteří mohli považovat Jacquettino obvinění za oprávněné. Mnoha lidem totiž dosud mohlo přijít nepochopitelné, že král, který si tak těžce vybojoval trůn, zahodil výhody zahraničního sňatku a vzal si dceru pouhého barona. Použití magie by takové otázky objasnilo. Nepochybně se však jednalo v prvé řadě o politický nástroj.

---

³⁷⁰ Rotuli Parliamentorum, Vol. VI, str. 232.

³⁷¹ Sutton – Visser-Fuchs, *A Most...*, str. 218–19; Hollman, *Royal...*, str. 278.

³⁷² Rotuli Parliamentorum, Vol. VI, str. 232.

Případ Eleanor Cobham, který měli mnozí v této době ještě v paměti, ukázal, že nařčení skutečně může zničit manželství i pověst aktérů. Kupodivu nebyla tato obvinění opět vytažena na světlo poté, co byl Edward IV. v září 1470 sesazen a nakrátko opět nahrazen Jindřichem VI.

Nicméně i kdyby se Jacquetta čarodějnicí skutečně dopustila, měl by možná pro ni její královský zeť pochopení. On sám se totiž údajně několikrát spolehl na pomoc mága. V roce 1470 měl mnich jménem Bungey či Bungay, astronom a nekromancer, zaklínat na královo přání počasí, aby se Margaret z Anjou a její francouzské vojsko nedostaly včas do Anglie a nemohly se spojit s Warwickovými silami. O rok později Bungay na královo přání přičaroval mlhy nad Barnetem, které Edwardovi pomohly porazit odbojného hraběte Warwicka. Alespoň to tvrdí Robert Fabyan, který podle svých slov cituje „*fámu, která tehdy kolovala*.“³⁷³

Také Edward sám byl o několik let později nařčen z čarodějnicí. Tato epizoda je součástí sporu s jeho mladším bratrem Georgem, vévodou z Clarence. Odvíjet se začala roku 1477, kdy byl obviněn jistý oxfordský úředník, astronom a domnělý nekromancer John Stacey, který se měl pomocí magie pokoušet odstranit Richarda, druhého barona Beauchampa. Ve své výpovědi (vynucené mučením) zmínil i Thomase Burdetta, člena domácnosti George, vévody z Clarence. Burdett měl šířit zrádné spisky a ukládat pomocí nekromancie králi o život. Ke konci května 1477 byli Stacey i Burdett oběšeni. Vévoda Clarence se cítil osobně dotčen a začal rozhlašovat, že naopak král je vinen nekromancí, a že na jeho příkaz byli odstraněni někteří vévodovi lidé.³⁷⁴ Zřejmě tím měl na mysli mj. svou manželku a syna, kteří byli podle jeho názoru otráveni na konci roku 1476. Smrtí za tuto domněnku doplatili vévodovi sloužící Ankarette Twynhoe a John Thursby, které nechal vévoda nelegálně po vykonstruovaném soudu pověsit.³⁷⁵ V návaznosti na to byl však sám na příkaz bratra obviněn ze zrady, uvězněn a v únoru 1478 v Toweru popraven.

3.5 KRÁLOVNA-ČARODĚJNICE?

Po smrti Warwicka na mlhou zahaleném bojišti u Barnetu v dubnu 1471 protiwoodvillovské nálady utichly,³⁷⁶ což je jen dalším důkazem, že on sám byl jejich hlavním strůjcem a zbytek šlechty neměl s vlivným rodem větší problém. Napomohl tomu i fakt, že

---

³⁷³ *The New Chronicle of England and France in Two Parts* by Robert Fabyan, str. 661. Hampton, *Witchcraft...*, str. 172; Baldwin, *Elizabeth...*, str. 152.

³⁷⁴ Hampton, *Witchcraft...*, str. 172.

³⁷⁵ Tamtéž; Jones, *Political...*, str. 686.

³⁷⁶ Sutton – Visser-Fuchs, *A Most...*, str. 219; Lander, *Marriage...*, str. 113.

hlavou rodu se stal Anthony Woodville, muž mírné, klidné a dvorné povahy.³⁷⁷ Po smrti Edwarda IV. v roce 1483 se však přesto stalo obvinění Jacquetty z čarodějnictví znovu hojně diskutovaným tématem. Rozhořel se totiž boj o moc mezi Woodvilly a královým mladším bratrem Richardem, který se nakonec v červnu 1483 prohlásil králem místo svého synovce Edwarda, toho jména pátého, jehož vláda je jen nominální.

Pro začátek je třeba okomentovat vztahy mezi Richardem, vévodou z Gloucesteru, a rodem Woodvillů a vyvrátit některá zažitá tvrzení. Tradičně se usuzuje, že nedůvěra a nepřátelství mezi nejmladším bratrem krále Edwarda IV. a rodinou jeho manželky byly dlouhodobou záležitostí, mající kořeny snad už v roce 1464, kdy král veřejně ohlásil uzavření sňatku. Faktem je, že Richard, který byl v této době ještě dítě (narodil se v roce 1452) pobýval v letech 1465 až 1468 v domácnosti Království Richarda Nevilla, jehož nechutí ke králově manželství jsem se zabývala výše, a je tedy možné, ba dokonce pravděpodobné, že některé z jeho názorů mohl přijmout za své. Na druhou stranu však není důvod si myslet, že muž, který byl v řadě nástupnictví relativně nízko, zároveň však zastával řadu výnosných úřadů a žil ve spokojeném manželství většinu času mimo královský dvůr, by měl důvod žárlit, či vnímat Elizabeth a její rodinu jako konkurenty. Svědčí o tom zejména fakt, že se nepřidal k rebelii Warwicka a prostředního z bratrů Plantagenetů George, vévody z Clarence, na přelomu 60. a 70. let 15. století, nýbrž radši svrženého krále doprovázel na nejisté cestě do vyhnanství, společně s královním bratrem Anthony Woodvillem.

Pro teorii korektních vztahů hovoří i některé další indicie. V roce 1472 královna Elizabeth svěřila svému švagrovi úřad vynášející ročně podstatnou sumu sta liber a podpořila ho ve sporu s Clarencem o dědičná území po zesnulém Warwickovi.³⁷⁸ O jedenáct let později Richard na žádost Anthonyho Woodvilla plnil funkci arbitra v jeho majetkovém sporu s jistým Rogerem Townshendem, což naznačuje alespoň malou míru kooperace či dokonce přátelství.³⁷⁹ Mezitím se Richard prokazatelně účastnil několika akcí, kde hráli Woodvillové prominentní roli, jako např. když Anthony roku 1477 králi představil svůj anglický překlad díla *The Dictes and Sayings of the Philosophers*.³⁸⁰ Oba muži jsou vedle panovnického páru zobrazeni na slavné miniatuře.

---

³⁷⁷ Sutton – Visser-Fuchs, *A Most...*, str. 219.

³⁷⁸ HIGGINBOTHAM, Susan, *The Woodvilles. The Wars of the Roses and England's Most Infamous Family*, Stroud 2013, str. 99.

³⁷⁹ Pidgeon, *Richard...*, str. 38.

³⁸⁰ Tamtéž.

Navíc mohl mít Richard sám woodvillovské konexe. Spekuluje se, že jeho milenkou byla Katherine Haute, jejíž rodina byla úzce propojena manželskými svazky s rodem Woodvillů. Svědčí o tom suma pěti liber, která jí byla pravidelně každý rok vyplácena z Richardových držav ve východní Anglii. Jejího syna (příhodně pojmenovaného Richard) pak sám vévoda z Gloucesteru pasoval na rytíře. Právě Katherine mohla být také matkou jeho nelegitimní dcery stejného jména.³⁸¹ Až do roku 1483 neexistují žádné důkazy o antagonismu královny Elizabeth a Richarda.³⁸²

V tomto světle je proto vyústění politické situace po smrti Edwarda IV. poněkud překvapivé. Na jaře 1483, kdy probíhaly přípravy na nikdy neuskutečněnou korunovaci Edwarda V., pobývala chlapcova matka se svými ostatními dětmi v azylu ve Westminsterském opatství. Dne 10. května 1483 napsal Richard, tehdy jako protektor království, dopis, jež leccos prozradí o jeho smýšlení a rozpoložení. Žádal v něm starostu a obyvatele města Yorku (kde měl silnou podporu), aby pospíšili do Londýna s tolika muži vybavenými k obraně, kolik si jen mohou dovolit postrádat, aby „*nám přispěli a pomohli proti královně, jejím pokrevním stoupencům a příbuzným, kteří zamýšleli a denně zamýšlejí zavraždit nás [Richarda] a našeho bratrance vévodu z Buckinghamu a starou královskou krev této říše, a jak je nyní otevřeně známo, kteří si [naši zkázu] předpověděli jejich nenápadnými a prokletými způsoby.*“³⁸³ Všimněme si především úseku „*předpověděli jejich nenápadnými a prokletými způsoby*“ (*their subtle and damnable ways forecasted*). Už z takovéto formulace se zdá, že vévoda z Gloucesteru podezírá, či hodlá obvinít svou švagrovou a její příbuzenstvo z používání magie za účelem poškození jeho osoby a vévody z Buckinghamu, či minimálně astrologických pomůcek pro předpověď budoucnosti. Dramatický, možná až panický tón dopisu může naznačovat, že svá obvinění myslel vévoda smrtelně vážně.

Dopis byl pouhou předehrou k událostem, které se měly podle některých zdrojů odehrát o tři dny později, 13. června 1483. Bylo svoláno zasedání královské rady, kde měl Richard pronést následující řeč: „*Mí lordi, svolal jsem vás tento den za jediným účelem, abych mohl dokázat, v jak velkém nebezpečí smrti jsem se ocitl. Protože v posledních pár dnech nemohu v noci ani ve dne spočinout, pít ani jíst, neboť mé krve po trochách ubývá, síly mě opouštějí, dech se zkracuje.*“ Načež měl vévoda ukázat přítomným svou ochablou, vychrtlou paži. „*Tato hanebnost se ve mne šíří vinou oné čarodějnice, královny Elizabeth, která svým magickým*

---

³⁸¹ Pidgeon, *Richard...*, str. 37.

³⁸² Baldwin, *Elizabeth...*, str. 134.

³⁸³ DAVIES, Robert, *Extracts from the Municipal Records of the City of York, During the Reigns of Edward IV., Edward V, and Richard III*, London 1843, str. 149–50.

umem mne tak očarovala, že touto mrzutostí jsem ničen.“ Poté k překvapení všech nechal zatknout lorda Hastingse, kancléře a blízkého přítele zesnulého Edwarda IV. „*A co když, Williame, jsem ničen tvými vlastními praktikami?*“³⁸⁴ Alespoň tak událost popisuje Polydore Vergil, písař v prvních letech 16. století. Událost obdobně předkládá čtenáři své Historie Richarda III. o něco později Thomas More.³⁸⁵

Je obecně známo, že ani jeden z nich nebyl Richardovi III. příliš nakloněný. Faktem ovšem zůstává, že baron Hastings byl skutečně zatčen a nedlouho poté v Toweru popraven. Trestu neušla ani jeho milenka Jane Shore. Oba se totiž podle protektorova oprávněného podezření paktovali s královnou vdovou a snažili se zabránit Richardovu převzetí moci.³⁸⁶ Žalostně skromný počet zmínek o procesu s Jane Shore a podoba jejího trestu – kající pochod se svícem v rukou, téměř kopírující trest Eleanor Cobham – však některé historiky vedl k domněnce, že se podle Richardova obvinění měla společně s Elizabeth Woodville podílet na čarodějnických praktikách.³⁸⁷ Takové podezření vkládá ostatně do Richardových úst i Thomas More.³⁸⁸ Skutečně soudobé kroniky podobnou řeč nezaznamenávají, pouze čtenáře informují, že byl během jednání rady zatčen baron Hastings.³⁸⁹ Přesto Vergilova a Moreova verze událostí nemusí být daleko od pravdy. Jak naznačuje vlastnoruční Richardův dopis z 10. června a dokument *Titulus Regius*, o kterém bude záhy řeč, zřejmě v čarodějnické praktiky královny vdovy skutečně věřil.

Uzurpace trůnu byla dokonána na konci června, kdy byl Richard na základě petice vyzván k převzetí vlády. Korunovace se odehrála 6. července. Nárok na trůn si Richard pojistil aktem *Titulus Regius*, schváleným parlamentem v roce 1484. Ten kromě nařčení krále Edwarda IV. z bigamie a tajení manželství s Elizabeth Woodville před lordy i církví, obsahuje celý odstavec věnovaný Elizabethinu údajnému čarodějnictví. „...*Řečené manželství mezi králem Edwardem a Elizabeth Grey bylo uzavřeno [...] bez vědomí a souhlasu lordů této země, s pomocí magie a čarodějnictví, konaným řečenou Elizabeth a její matkou Jacquettou, vévodkyní z Bedfordu, jak zní obecné mínění lidí, veřejný hlas a pověst v celé této zemi, a následně, pokud to bude potřeba, jak bude dostatečně prokázáno ve vhodném čase a na*

---

³⁸⁴ *History of King Richard III*, str. 69–70.

³⁸⁵ Tamtéž, str. 47

³⁸⁶ Kendall, *Richard...*, str. 240–44.

³⁸⁷ Hampton, *Witchcraft...*, str. 63.

³⁸⁸ *History of King Richard III*, str. 47.

³⁸⁹ *Chronicles of London*, str. 189; *Croyland Chronicle*, str. 488.

*vhodném místě.*³⁹⁰ Tento úsek bývá historiky často opomíjen ve prospěch královny bigamie,³⁹¹ ačkoliv právě on je dle mého názoru klíčový k pochopení Richardovy uzurpace trůnu. Pokud člověk čte knihu o válce růží, je většinou nemile překvapen, jak Richard, věrný a oddaný bratr a spolubojovník Edwarda IV., po jeho smrti naprosto otočí a dokáže prostřednictvím dokumentu *Titulus Regius* pošpinit vzpomínku na něj. Tím, že Richard obvinil Elizabeth a opětovně i Jacquettu z čarodějnictví, však dle mého názoru vinu svého bratra na pokoutném bigamickém svazku naopak smyl. Pod vlivem kouzla by totiž Edward potenciálně ztratil veškerou soudnost.

Jak jsme viděli v případě Eleanor Cobham, víra v magii se šířila i do nejvyšších vrstev společnosti. Eleanor se spoléhala na čarodějné lektvary, které jí měly zajistit lásku a početí, věstec jí měl zase předpovídat, zda se stane královnou. Není proto zcela vyloučeno, že se k něčemu takovému uchýlily i ženy z rodu Woodvillů, zvláště poté, co se začal o Elizabeth zajímat samotný král. V tuto chvíli se nutně musíme uchýlit na pole spekulací, jistá vodítka však poskytnou jednak *Titulus Regius*, jednak drobné zmínky v kronice Roberta Fabyana. Pokud nepoodhalí pravdu o královnině čarodějnictví, pak alespoň poskytnou vhled do dobového smýšlení o této problematice.

Titulus Regius se zmiňuje o tom, že svazek byl uzavřen „v *soukromé komnatě, profánním místě, nikoliv otevřeně před tváří církve podle Božího práva,*“ dále v utajení před lordy a bez ohlášek.³⁹² Zde se očividně jedná o narážku na nekalý původ vztahu. Sňatek byl i podle jiných zdrojů uzavřen v Graftonu, rodinném sídle Woodvillů.³⁹³ Vyhnutí se církevní půdě je velmi podezřelé a může dále podpořit výsledný dojem, že král se potajmu oženil s ženou ovládající temné čáry. Čarodějnice totiž podle lidových pověr ke svým sabatům využívaly i velké soukromé domy a pobyt v kostele špatně snášely.³⁹⁴ Absence ohlášek je taktéž problematická, neboť podle buly *Cum inhibitio*, vydané na čtvrtém lateránském koncilu v roce 1215, bylo nutné každou svatbu předem ohlásit v kostele, aby se předešlo uzavření podvodného,

---

³⁹⁰ *Rotuli Parliamentorum*, Vol. VI, str. 241.

³⁹¹ Jeho první manželkou, která bývá někdy nesprávně označována pouze jako snoubenka (zasnoubení nebylo závazné a nemohl by tak vzniknout bigamický svazek) měla být Eleanor Butler, dcera hraběte ze Shrewsbury, kterou si měl podle dokumentu Edward vzít „*dlouho předtím, než uzavřel řečené předstírané manželství s řečenou Elizabeth Grey.*“ (*Rotuli Parliamentorum*, Vol. VI, str. 241). Jelikož byla Eleanor v roce 1483 již více než dvě dekády po smrti, nemohla se k celé věci vyjádřit.

³⁹² *Rotuli Parliamentorum*, Vol. VI, str. 241

³⁹³ *Hearne's Fragment*, str. 16; *The New Chronicle of England and France in Two Parts by Robert Fabyan*, str. 654.

³⁹⁴ Hampton, *Witchcraft...*, str. 175.

bigamického či jinak závadného sňatku, a aby proti němu každý mohl vznést případnou námitku. V Anglii se v návaznosti na to ohlašovaly sňatky po tři neděle předcházející jejich uzavření.³⁹⁵

Úsek „*jak zní obecné mínění lidí, veřejný hlas a pověst v celé této zemi*“ zase naznačuje, že se dvanáct let staré obvinění Jacquetty zapsalo do kolektivní paměti, a že lidé snad vévodkyni v kontrastu k rozhodnutí soudního tribunálu pokládali za vinnou. Něco takového by bylo možné ověřit nejlépe v soukromé korespondenci, která zachytila mnoho podobných fám: např. v Pastonových, Stonorových, Celyho, či Plumptonových dopisech, případně ve zprávách italských vyslanců. Bohužel ani při důkladném čtení dopisů na žádné bližší informace nenarazíme. Sbíрка rodu Stonorů obsahuje mimořádně ceněný dopis Simona Stallwortha, který informuje o situaci před Richardovou uzurpací a zmiňuje i královnu Elizabeth, avšak nikoli ve spojitosti s obviněním z čarodějnictví. To se neobjevuje ani v žádném jiném z dopisů ve sbírce. Dopisy rodiny Cely se obecně politikou zabývají jen velmi okrajově a zmínky o čarodějnictví v nich nenajdeme. Co se týče Plumptonových dopisů, ani ony nejsou příliš nápomocné. V říjnu 1483 Edward Plumpton komentuje situaci v království s tím, že „*lidé v této zemi jsou usouzení*“, popisuje přesuny vojsk, častá poselství od krále a všeobecný neklid, o královně vdově však nepadne ani slovo.³⁹⁶ Další dopisy z pro nás klíčového rozmezí let 1470 a 1484 se zabývají především rodinnými záležitostmi a financemi. Rozsáhlá Pastonova sbírka obsahuje jen pár zmínek o královně Elizabeth a její matce, podrobněji se o nich Pastonovi rozepisují pouze v roce 1470 v souvislosti s jejich pobytem v azylu ve Westminsteru, avšak o čarodějnictví není v rozmezí let 1470 až 1484 zmínky. Největší naděje by poskytovaly dopisy italských vyslanců, obvykle plné dobových klevet, bohužel korespondence z roku 1483, kdy byla královna nařčena z čarodějnictví, se nedochovala a pouhé dva dopisy z roku následujícího taktéž nejsou nápomocné.

Jedinou zmínku tak opět poskytuje kronikář Robert Fabyan: „*Jaké zlomyslné řeči kolovaly po uzavření tohoto manželství, jak byl král očarován vévodkyní z Bedfordu [...] raději přejdu.*“³⁹⁷ Tato zmínka, jakkoliv vágní, může mít velkou výpovědní hodnotu. Není známo, kdy se Fabyan narodil. Londýnským šerifem se však stal v roce 1493, a musel tedy v té době být již dostatečně „autoritativního“ věku. Můžeme tak spekulovat, že v době, kdy se Edward oženil s Elizabeth, byl Fabyan již na světě a možná sám těmto „zlomyslným řečem“ naslouchal. Jak

---

³⁹⁵ Kelly, *English...*, str. 328–29.

³⁹⁶ STAPLETON, Thomas (ed.), *Plumpton correspondence. A Series of Letters, Chiefly Domestic, Written in the Reigns of Edward IV. Richard III. Henry VII. and Henry VIII.*, London 1839, str. 44–45.

³⁹⁷ *The New Chronicle of England and France in Two Parts by Robert Fabyan*, str. 654.

je tedy vidno, pravdivost tvrzení o „obecném hlasu“ v dokumentu *Titulus Regius* nelze zcela vyloučit, avšak bohužel ani spolehlivě dokázat.

U Roberta Fabyana ale ještě na chvíli zůstaneme, neboť je to právě on, kdo poskytuje nejpodrobnější informace o uzavření sňatku Edwarda s Elizabeth Woodville. Kde takto podrobné informace získal, není jisté, ale jakožto londýnský šerif jistě musel mít přístup mezi dobře informované osoby. Právě Fabyan píše o datu, místě uzavření sňatku i o velmi malém počtu osob, které se obřadu účastnily. Všechny tyto informace jsou podle dobových měřítek šokující, v souvislosti s královským čarodějnictvím však čtenáře zarazí následující tvrzení. Po uzavření sňatku 1. května 1464 a krátkém dýchánku s nevěstou v posteli se podle něj král „navrátil zpátky do Stony Stratfordu předstíraje, že byl na lovu. A potom šel zase spát.“³⁹⁸ David Baldwin a William Hampton spekulují, že za nevysvětlitelnou únavou teprve 22letého a atletického krále mohlo být požití drog či afrodiziak, jaké se podávaly na čarodějnických sněmech, novomanželkou.³⁹⁹

Je možné, že kromě vzpomínek na dvanáct let starý proces s Jacquettou případné věrohodnosti Richardova obvinění nahrál fakt, že Edwardovo manželství s Elizabeth Woodville bylo uzavřeno 1. května 1464. Ačkoliv je první květen tradičně považován za den lásky, jedná se také o den přímo následující po Valpuržině noci, svátku pojmenovaném po anglosaské světici 8. století a zároveň jednom z velkých čarodějnických sabatů. Rituály s ním spojené se odehrávaly od setmění 30. dubna až do kohoutího kokrhání 1. května. Zatímco prostí lidé se schovávali ve svých domech, zatloukali okna a dveře a rozvěšovali ochranné byliny, král Edward byl brzy ráno na cestě za svou nevěstou ze Stony Stratfordu do Graftonu, jak dokládá Fabyan i Hearne's Fragment.⁴⁰⁰ Také místo prvního setkání manželů může působit podezřele. Jako jedna z lokací, kde se čarodějnice podle lidových pověr s oblibou scházely, patřil mj. stín rozložitých dubů.⁴⁰¹

Připomínán v této souvislosti bývá také mýtický prapředek královny Elizabeth ze strany její lucemburské rodiny: Meluzína, kouzelná bytost, po níž měly ženy rodu podědit magické schopnosti. Jacquetta prokazatelně vlastnila kopii díla *Mélusine*, ale pouze jako součást kolekce traktátů a spisů týkajících se válek ve Svaté zemi. Dílo bylo navíc oblíbeným dobovým čtením, a proto nelze usuzovat, že by se Jacquetta či její dcera inspirovaly k praktikování magie po

---

³⁹⁸ *The New Chronicle of England and France in Two Parts* by Robert Fabyan, str. 654.

³⁹⁹ Baldwin, *Elizabeth...*, str. 153; Hampton, *Witchcraft...*, str. 173.

⁴⁰⁰ *The New Chronicle of England and France in Two Parts* by Robert Fabyan, str. 654; Hearne's *Fragment*, str. 16. Viz také Baldwin, *Elizabeth...*, str. 153.

⁴⁰¹ Hampton, *Witchcraft...*, str. 174.

jejím vzoru. Jeden z raných Elizabethiných životopisců David McGibbon napsal, že královnu nařkl z čarodějnictví už její švagr George, vévoda z Clarence, který „*narážel na starou legendu, že Elizabethini předci pocházeli z Meluzíny, vodní čarodějnice. Jelikož rodu Lucemburků doopravdy upravil rodokmen tak, aby mohl tvrdit, že je Meluzína jejich předkem, není tato verze v žádném případě tak nepravděpodobná, jak by se mohlo zdát.*“⁴⁰² Ačkoli je taková teorie lákavá, neexistuje žádný důkaz o tom, že by kdokoliv dával do souvislosti pověst o Meluzíně ve spojitosti s čarodějnictvím Elizabeth či její matky.⁴⁰³ Je také třeba zmínit, že od mýtických postav odvozovalo svůj původ mnoho anglických šlechtických rodů 15. století.⁴⁰⁴

Vraťme se ale zpět k dokumentu *Titulus regius*. Richard III., respektive Robert Stillington, biskup z Bathu a Wells, kterému bývá přičítáno autorství, se v dokumentu zavázal předložit důkazy o čarodějnictví královny-vdovy „*ve správném čase na správném místě*“. To se však nikdy nestalo a je možné, že oněmi důkazy byla pouze výpověď Thomase Wakea a stará olověná podobizna, figurující v případě Jacquetty z Bedfordu, která touto dobou byla už více než deset let po smrti. Jak jsem již zmínila v předešlé kapitole, postava rytíře zlomeného v pase může mít totiž dosah až do doby vlády Richarda III.

Historička Linda Pidgeon je toho názoru, že Richardova uzurpace trůnu možná nebyla motivovaná nenávistí k Woodvillům, nýbrž strachem z čarodějnictví.⁴⁰⁵ Jako důkaz může posloužit citovaný dopis představeným města Yorku, ale třeba také zmínka italského duchovního Dominica Manciniho, který píše, že „*přisvojení si trůnu bylo motivováno nejen ambicemi a touhou po moci, protože [Richard III.] také tvrdil, že byl obtěžován touto nepoctivou rodinou královny a napadáním ze strany Edwardových příbuzných z manželství.*“⁴⁰⁶ Ostatně tuto verzi podporují i Vergil a More, podle nichž Richard svou fyzickou slabost a deformovanost přičítal čarům své švagrové a její matky, jak je nastíněno výše.

Ačkoli se zprávy o králově tělesném postižení objevují už v některých dobových nebo téměř dobových popisech, až nedávný objev jeho kostry přinesl jasné důkazy o skolióze, kterou trpěl. V době procesu s Jacquettou mohl snadno nabýt dojmu, že ona přelomená figurka s obtočeným drátem může představovat jeho samotného, zvláště pokud se u něho skolióza vyvinula až v této době. Musíme mít totiž na paměti, že víra v magii a astrologii byla brána

---

⁴⁰² Macgibbon, *Elizabeth...*, str. 124.

⁴⁰³ Sutton – Visser-Fuchs, *A Most...*, str. 220.

⁴⁰⁴ Higginbotham, *The Woodvilles...*, str. 65.

⁴⁰⁵ PIDGEON, Lynda, *Bewitched, bothered and bewildered. Richard's charge of witchcraft against Elizabeth Woodville*, in: *Ricardian Bulletin*, dostupné online http://www.richardiii.net/downloads/bulletin/2014_06_June_bulletin.pdf [2021-22-04], str. 39.

⁴⁰⁶ *The Usurpation of Richard III*, str. 61.

s mnohem větší vážností než dnes a téměř hraničila s vědou. Podobně silné bylo také přesvědčení, že pokřivené tělo je odrazem pokřivené duše. Tělesná deformace tak člověka přímo předurčovala ke zlým skutkům a naopak. Všimněme si, že William Shakespeare úmyslně vyhání ve své historické hře Richard III. královu tělesnou stránku a zároveň jeho činy do extrému.⁴⁰⁷ Reálný Richard tak mohl chtít své postižení svést na Woodvilly, aby nevypadal jako zloduch, ale naopak jako oběť, a získat tak potřebné sympatie.

Samotná Elizabeth se k nařčením zřejmě nikdy nevyjádřila. Westminsterské opatství opustila i se svými dcerami⁴⁰⁸ až 1. března 1484 poté, co se Richard III. zavázal dbát o jejich bezpečí a najít jim vhodné ženichy.⁴⁰⁹ Na rozdíl od své matky Jacquetty nebyla Elizabeth také nikdy předvedena před soud. Možná je tomu tak jednoduše proto, že pro Richarda III. z politického hlediska po vydání obou „princů z Toweru“ Edwarda a Richarda nepředstavovala již žádné nebezpečí. Zakrátko totiž musel čelit palčivějším problémům: úmrtí jediného syna a manželky, rebelii vévody z Buckinghamu a nárokům Jindřicha Tudora, který jej pouhé dva roky po uzurpaci trůnu o něj opět připravil. Taková verze by však zároveň znamenala, že nařčení bývalé královny z čarodějnictví bylo pouze politickým nástrojem, který Richardovi pomohl se domoci vlastních politických cílů. Ty nemusely být motivovány nenávistí k Woodvillům, ale pouhým faktem, že smrt Edwarda IV. rozvázala Richardovu loajalitu k bratrově vyženěné rodině a musel nyní jednat především ve svém vlastním zájmu. Ostatně v historii se dá najít mnoho podobných případů, kdy vidina moci postavila jedince proti jeho vlastním přátelům a známým.

---

⁴⁰⁷ Pidgeon, *Bewitched...*, str. 41. Také SCHWYZER, Philip, *Shakespeare and the Remains of Richard III*, Exeter 2013, dostupné online: www.youtube.com/watch?v=bL8WiEDYPdY cit. [2021-02-05].

⁴⁰⁸ Mladšího syna Richarda vydala na naléhání arcibiskupa z Canterbury v červnu předchozího roku protektorovi, aby se připojil ke svému bratru Edwardovi v Toweru před plánovanou korunovací. Ani jeden z chlapců odsud zřejmě už nikdy nevyšel živý.

⁴⁰⁹ Hollman, *Royal...*, str. 258.

4. MECENÁŠKA: MARGARET BEAUFORT

Poslední, tentokrát již víceméně dobrovolnou rolí, ve které se urozená anglická žena na konci 15. století mohla ocitnout, je patronka či mecenáška. Svou podporu většinou směřovaly k nejrůznějším církevním a vzdělávacím institucím, umělcům, chudině i specifickým projektům, jako je např. tiskařství. Nejednalo se o roli nijak výjimečnou, zastávala ji většina pozdně středověkých urozených žen, zejména pak královen. Vzájemně se od sebe však lišily mírou aktivity. V tomto ohledu mezi nimi zcela vyniká Margaret Beaufort, matka krále Jindřicha VII. Tudora, mimořádně činná ve velmi pestré sféře aktivit.

4.1 MANŽELKA, MATKA A VDOVA

Je poněkud nešťastné, že samotná Margaret Beaufort se do dějin zapsala především jako šedá eminence anglické politiky, manželka a především pak matka. Její aktivní přínos na poli vzdělanosti a charity zůstává kvůli tomu poněkud ve stínu. Na druhou stranu je však třeba podotknout, že právě rodinné konexe jí zajistily vliv a finance tolik potřebné pro roli mecenášky.

V žilách Margaret kolovala krev králů. Byla potomkem Edwarda III. skrze jeho třetího syna Johna Gaunta. I ten si, podobně jako protagonista třetí části mé diplomové práce Edward IV., našel nerovnou partnerku. Jeho milenkou a roku 1396 třetí ženou se stala Katherine Swynford, s níž ještě před uzavřením manželství zplodil čtyři děti. Ty získaly přízvisko Beaufort po jedné z Gauntových držav v Champagne. Roku 1397 byli všichni Beauforti legitimizováni, jejich polorodý bratr, který usedl na trůn jako Jindřich IV., však později doplnil k dekretu dodatek, že žádný z nich nemá právo na trůn. I přesto se však legitimizovaný rod mohl těšit výjimečnému postavení u dvora, mnoha ekonomickým výhodám a pohodlnému životu.

Samotná Margaret byla vnučkou nejstaršího z dětí Johna, hraběte ze Somersetu, a dcera taktéž Johna, prvního vévody ze Somersetu. Její matkou byla relativně málo urozená Margaret Beauchamp z Bletsoe, v době sňatku již vdova se sedmi dětmi. Jediné dítě, dcera Margaret Beaufort, se páru narodilo 31. května, nejspíš roku 1443. O pouhý rok později John za nevyjasněných okolností zemřel a malá Margaret se tak stala dědičkou jeho rozsáhlých majetků.⁴¹⁰

---

⁴¹⁰ K Margaretinu ranému mládí a původu viz Tallis, *Uncrowned...*, str. 50–64.

Nastala tak situace ve středověké Anglii relativně obvyklá, kdy s úmrtím alespoň jednoho z rodičů a zděděním majetků dítětem přešlo poručnictví a právo rozhodnout o jeho sňatku do rukou panovníka, který jej mohl udělit jako odměnu svým věrným.⁴¹¹ Po smrti vévody ze Somersetu udělil Jindřich VI. poručnictví nad Margaret svému oblíbenci Williamu de la Pole, hraběti ze Suffolku. Dívka však poněkud neobvykle mohla zůstat v domácnosti své matky. Zde byla vychovávána po boku starších sourozenců z matčina prvního manželství. Mimořádně zbožná Margaret Beauchamp vštípila hlubokou víru i své dceři a zřejmě jí obstarala i nadstandardní vzdělání. Dámy z rodu Beauchampů to ostatně měly ve zvyku. Už Margaret Holland, babička naší hrdinky, byla velmi vzdělaná dáma.⁴¹²

V roce 1450 se však přihlásil o slovo William de la Pole, vévoda ze Suffolku, který cennou chráněnkou provdal za svého nejstaršího syna Johna. Oba byli pouhými dětmi a manželství nebylo nikdy naplněno. Po politickém pádu Suffolka a následném zchudnutí rodu bylo v roce 1453 anulováno. Následně svěřil Jindřich VI. Margaretino poručnictví svým nevlastním bratrům Edmundu a Jasperu Tudorům. Podle některých historiků hodlal král, který se dosud nedočkal vlastního potomka, učinit z Edmunda, nově ustaveného hraběte z Richmondu, svého nástupce.⁴¹³ Margaret, pocházející z královského rodu, by byla v takovém případě příhodnou partií. V roce 1455 si dvaadvacetiletý Edmund skutečně dovedl dvanáctiletou nevěstu k oltáři. Stihl s ní zplodit potomka, budoucího krále Jindřicha VII., než padl do yorkistického zajetí, a na začátku listopadu 1456 zemřel v Carmarthenu na mor.

Už v březnu 1457 předčasně dospělá Margaret a její švagr Jasper Tudor chystali novou svatbu, tentokrát se sirem Henry Staffordem, mladším synem vévody z Buckinghamu. Margaret zřejmě lákala moc potenciálního tchána a ochrana, kterou by jí i jejímu synovi mohl poskytnout. Volba rozumu nakonec vyústila v harmonické manželství, trvající dlouhých třináct let. Ani Buckingham však malého Jindřicha nechránil. Na konci září 1461 se yorkista William, lord Herbert zmocnil hradu Pembroke, kde dítě pobývalo pod ochranou svého strýce Jaspera Tudora. Tomu se podařilo uprchnout do Skotska, královským patentem však bylo svěřeno Jindřichovo poručnictví a rozhodnutí o budoucím sňatku Herbertovi. Velkou část dětství strávil Tudor na jeho hradě Raglan.⁴¹⁴

Král Edward IV. si věrnost šlechty pojišťoval svazky s Woodvilly, rodinou své manželky, a výjimkou nebyli ani Staffordové. Margaret a Henry z toho profitovali, bylo jim mj.

---

⁴¹¹ Norton, *Margaret...*, str. 25.

⁴¹² Tallis, *Uncrowned...*, str. 72–73.

⁴¹³ Jones – Underwood, *The King's...*, str. 38.

⁴¹⁴ Norton, *Margaret...*, str. 50–51.

uděleno sídlo Woking, které se stalo jejich nejoblíbenějším příbytkem. V době Warwickovy vzpoury se však Margaret jala vyjednávat s rebelujícím královým bratrem Georgem o osudu svého syna a vysloužila si tak nedůvěru panovníka, který se v roce 1471 vrátil do země a získal zpět otěže moci. Dobré jméno rodiny zachránil až Henry Stafford, který se na poslední chvíli přidal na Edwardovu stranu v bitvě u Barnetu. Na následky zranění zde utrpených zemřel na začátku října 1471. Malý Jindřich se v tomto roce dostal zpět do rukou Jaspera Tudora, se kterým po porážce lancasterských u Tewkesbury uprchl ze země. Bouře je zanesla do Bretaně, kde pod dozorem vévody Františka II. strávil hodnou část života.⁴¹⁵

Už pár měsíců po smrti třetího manžela se Margaret vdávala znovu, tentokrát za Thomase Stanleyho, prvního hraběte z Derby. Manželství bylo zřejmě uzavřeno se souhlasem panovníka, pro něhož bylo obzvlášť výhodné: mohlo připoutat mocnou vdovu zpět ke Koruně, rod Stanleyů byl totiž provázaný jak s královským rodem Plantagenetů, tak i s Woodvilly. Výhodný byl i pro samotnou Margaret, které pomohl znovu dobýt postavení u dvora.⁴¹⁶ Hraběnka se vrátila mezi ostrovní elitu v plné slávě a doložena je její prominentní role hned na několika akcích, jako např. křtu princezny Bridget, či pohřbu Richarda Plantageneta, krále otce.⁴¹⁷ Stanley krále doprovázel roku 1475 při výpravě do Francie a Richarda, vévodu z Gloucesteru, o sedm let později při tažení do Skotska. Margaret sama i skrze svého manžela neúnavně pracovala na tom, aby bylo jejímu synu dovoleno vrátit se do země. V roce 1482 vypadala situace slibně a dokonce se uskutečnily rozhovory o případném sňatku Jindřicha a královy nejstarší dcery Elizabeth. Edward IV. ale náhle zemřel a královský pardon zůstal nedokončený.⁴¹⁸

Po nástupu Richarda III. se Margaret snažila ne již o synův bezpečný návrat, ale rovnou o uzurpací trůnu. To se nakonec podařilo na sklonku léta 1485, kdy Jindřich dobyl korunu v bitvě u Bosworthu, v níž Richard III. zahynul. Margaret se tak ve svých 42 letech stala jednou z nejdůležitějších a nejvlivnějších osob v Anglii: královnou matkou.

Ačkoli z logiky věci mohla Margaret svou roli mecenášky naplno rozvinout až po nástupu svého syna na trůn, když byly turbulentní roky války růží nadobro u konce, velmi aktivní v tomto směru byla už v mládí. Dopomohla jí k tomu právě její manželství, respektive vdovství. Vdovám na jedné straně chyběl mužský ochránce, na straně druhé měly ve středověké anglické společnosti výlučné postavení a požívaly větších svobod, nežli vdané ženy, a to jak

---

⁴¹⁵ Norton, *Margaret...*, str. 77–80.

⁴¹⁶ Jones – Underwood, *The King's...*, str. 59.

⁴¹⁷ Tamtéž, str. 60.

⁴¹⁸ Norton, *Margaret...*, str. 86–92.

z právního, tak i finančního hlediska. Také měly zcela legální možnost, jak po společenském žebříčku vystoupat výš než za manželova života.

Často zůstávaly ve středu rodin zesnulého manžela, neboť se staraly o potomky a podle přání manželů se obvykle stávaly vykonavatelkami jejich závěti. Tak tomu bylo např. i po smrti Henryho Stafforda, Margaretina třetího manžela, jehož závěť obsahuje větu „*zbytek svého majetku odkazují své milované ženě Margaret, hraběnce z Richmondu, kterou taktéž ustanovují svou vykonavatelkou [executris]*“.⁴¹⁹ Zatímco jsou zdokumentovány i případy majetkových sporů mezi ženou a rodinou jejího zesnulého manžela, jak jsme mohli vidět na příkladu Elizabeth Woodville v předchozí části diplomové práce, Margaret Beaufort byly z ekonomického a společenského hlediska úmrtí jejich tří manželů – Edmunda Tudora, Henryho Stafforda a Thomase Stanleyho – ku prospěchu. Všichni choti (až na Johna de la Pole) jí zanechali rozsáhlé movité i nemovité majetky a tituly.

Z právního hlediska měla totiž každá vdova nárok na vdovský podíl (*dowry*). Jak se píše ve středověkém anglickém traktátu zabývajícím se obecným právem *De legibus et consuetudinibus regni Angliae*, který je spíše znám jako *Glanville*: „*Vdovský podíl je to, co každý svobodný muž v době svatby předá své nevěstě u kostelních dveří*“.⁴²⁰ Ideálně se mělo jednat o třetinu mužova majetku, kterým disponoval v době uzavření sňatku. Pokud dotyčný během svého života získal další majetky, mohl ho po libosti navýšit. „*Budiž srozuměno, že žena nemůže se svým vdovským podílem disponovat za života manželova*“⁴²¹ stojí v úvodu kapitoly III. Zmínky o vdovském podílu bychom našli i v Magně Chartě: podle sedmé kapitoly ho měla žena obdržet nejpozději čtyřicet dní po manželově smrti, přičemž za něj nemusela nic platit.⁴²² Kromě toho měla žena nárok také na *legitim*, což byla třetina manželova movitého majetku v době jeho smrti.⁴²³ Jelikož měly ženy právo na vdovský podíl i po uzavření jiného sňatku,⁴²⁴ podařilo se některým z nich nakumulovat nezanedbatelné bohatství, se kterým mohly svobodně nakládat a zvyšovat tak svůj status, zejména pokud přišly hned o několik manželů – a přesně takto tomu bylo v případě Margaret Beaufort, ale třeba také Margaret, vévodkyně z Norfolku, Bess z Hardwicku, hraběnky ze Shrewsbury, Isabely Beauchamp, hraběnky

---

⁴¹⁹ Norton, *Margaret...*, str. 48.

⁴²⁰ *A Translation of Glanville*, str. 93–94.

⁴²¹ Tamtéž, str. 97.

⁴²² *English Translation of Magna Carta*, dostupné online: <https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-english-translation> cit. [2020-04-23].

⁴²³ WALKER, Sue S., *Wife and Widow in Medieval England*, Ann Arbor 1993, str. 62.

⁴²⁴ Leyser, *Medieval...*, str. 168.

z Warwicku a mnoha dalších. Vdovy byly také díky tomu vyhledávanou „komoditou“ na sňatkovém trhu.

Margaret Beaufort si ale své bohatství dokázala uchránit, neboť v roce 1472, před sňatkem s Thomasem Stanleym, nechala sepsat předmanželskou smlouvu. Jejím prostřednictvím se snažila zabránit tomu, aby její majetek přešel na nového manžela, pokud by zemřela před ním. Ačkoliv by Stanley v takovém případě dostal část výnosů z jejích pozemků, drtivá většina majetku by se stala vlastnictvím Jindřicha Tudora. Smlouvu nechala Margaret v roce 1485 schválit parlamentem.⁴²⁵

Kromě ekonomického projevila Margaret také politický cit, když se vždy snažila zůstat zadobře s rodinami všech svých manželů. Zejména po nástupu Jindřicha VII. je jeho prostřednictvím zahrnovala přízní – ať už materiální, tak i všemožnými úřady.⁴²⁶ Takto se obklopila věrnou a jí osobně zavázanou sítí agentů. Ostatně i díky tomu se její syn mohl stát králem.

Kromě toho požívala rozsáhlých svobod. Zatímco prvního a druhého manžela jí de facto vybral král Jindřich VI., třetího Stafforda vybírala společně se svým švagrem Jasperem Tudorem. Thomase Stanleyho si už, jak se zdá, vybrala úplně sama. V té době byla naprosto nezávislá – bez otce, bratrů, či jiných blízkých mužských příbuzných, kteří by ji mohli do svazku dotlačit. V roce 1485 se navíc od manžela ze své vlastní vůle velmi neobvykle distancovala, když v parlamentu dokázala prosadit deklaraci, že bude požívat stejných práv jako vdova. Tím se zprostila jakékoliv kontroly, na kterou měl Stanley nárok. S jeho svolením též přijala slib čistoty.⁴²⁷

Jako jediná žena v zemi mohla také bez králova souhlasu najímat lidi do královské domácnosti a přijímat jejich přísahy. Díky tomu dvůr vyplnila lidmi, které znala, a kterým důvěřovala. Toto neobvyklé privilegium jí syn nejspíš udělil proto, že sám jako dlouholetý vyhnanec neznal konkrétní osoby, pohybující se v nejvyšších kruzích, tak dobře jako jeho matka, a ze stejného důvodu zřejmě nebyl tak protřelým politikem a diplomatem. Pokud se tedy někdo chtěl dostat ke králi, často v dopisech a peticích adresoval jeho matku.⁴²⁸ Sítí agentů ve všech vyšších kruzích společnosti, včetně těch církevních, Margaret dopomohla k posílení

---

⁴²⁵ *Rotuli Parliamentorum*, Vol. VI, str. 312.

⁴²⁶ SMOLDERS, Pauline V., *Ties of the Tudors. The Influence of Margaret Beaufort and her Web of Relations on the Formation and Preservation of Tudor Rulership*, Leiden 2016, str. 28.

⁴²⁷ Norton, *Margaret...*, str. 80.

⁴²⁸ Smolders, *Ties...*, str. 34.

synovy i své vlastní moci. Prokazatelně také ovlivnila volbu biskupů z Rochestru, Lincolnu a Exeteru.⁴²⁹

4.2 PODPORA CÍRKEVNÍCH INSTITUCÍ A CHUDINY

Všechny tyto kroky zajistily Margaret zcela výjimečnou nezávislost, díky které se mohla věnovat svým oblíbeným činnostem. I na svou dobu byla mimořádně zbožná. Zřejmě jí v tomto ohledu ovlivnila matka, jež taktéž proslula svým religiózním záparem. Na její popud se Margaret v roce 1465 stala laickou členkou konfraternity croylandského opatství v hrabství Lincolnshire, jednoho z nejbohatších klášterů na Britských ostrovech, jak dokládá Croylandská kronika. „*Lady Margaret, vdova Johna, proslulého vévody ze Somersetu, jenž se vždy prokázal býti milostivý a příznivě nakloněný našemu klášteru, [...] byla dychtíva v duchu nesmírné zbožnosti být připomínána v našich modlitbách. V návaznosti na to byla přijata jako sestra naší kapituly. Ovlivněna zbožnými úvahami, přiměla také svou dceru, lady Margaret, hraběnku z Richmondu [...], aby se spolu s ní stala sestrou, a v podobném duchu i ona prospívala z našich modliteb.*“ Anonymní kronikář jedním dechem přiznává, že dobré vztahy s matkou a dcerou by zároveň byly prospěšné i pro jejich instituci. „*Toto bylo učiněno, protože skrze tyto svazky by nám mohla být [Margaret Beaufort, hraběnka z Richmondu] příznivě nakloněna a spokojena v každém ohledu.*“⁴³⁰ Z jeho slov je jasné, že opatství za své modlitby očekávalo náležitou odměnu. Té se jí dostalo především v podobě podpory ve sporech s obyvateli oblasti Deeping, která patřila k vdovskému podílu její matky.⁴³¹

To ovšem nebyla jediná církevní instituce, do které Margaret vstoupila. Ještě ve stejném roce, tedy 1465, se stala se svým manželem Staffordem a synem Jindřichem členkou bratrstva řádu Svaté trojice v Knaresborough.⁴³² O rok později se ona a Stafford stali členy konfraternity nemocnice pro nemocné leprou v Burton Lazars v Leicestershire. Její třetí manžel nejspíše trpěl kožní nemocí známou jako oheň sv. Antonína, která byla ve středověku považována za druh lepry. Margaret chovala zřejmě právě kvůli tomu sv. Antonína v obzvláštní úctě, horlivě ho uctívala a podporovala církevní instituce s jeho jménem.⁴³³ Ona i rodina Beaufortů navíc tradičně podporovali řád kartuziánů. V roce 1478 se i s manželem Stanleyem připojila ke

---

⁴²⁹ Smolders, *Ties...*, str. 50.

⁴³⁰ *Croyland Chronicle*, str. 440.

⁴³¹ Tamtéž.

⁴³² Tallis, *Uncrowned...*, str. 153.

⁴³³ Tamtéž, str. 121.

konfraternitě kláštera v Chartreuse. Čestnou laickou sestrou byla také v Durhamu, Westminsteru, či Greenwichi a dokonce i v klášteře u nemocnice Svatého ducha v Římě.⁴³⁴

Podpora církve a chudých patřila v 15. a na začátku 16. století ke zcela samozřejmým aktivitám šlechty. U Margaret Beaufort však zjevně přerostla v celoživotní poslání, o čemž hovoří její dochované účty, které jsou součástí archivů St. John's College v Cambridge.⁴³⁵ Margaret založila a nechala postavit celou řadu církevních institucí a staveb, především zádušních nadací a menších kaplí (jmenovitě např. ve Wimbornu, Guildfordu, Westminsteru, Windsoru, Hollywellu atd.),⁴³⁶ které zásobovala lidmi ze své domácnosti nebo svých držav. Na své náklady pak nechala dostavět impozantní kostely v Sampford Peverell, Cambridge a Martocku, které stojí dodnes. Svou zakladatelskou a mecenášskou činnost financovala z výnosů pozemků v Richmondu, Lincolnshire a beaufortských rodinných držav v Devonu, Somersetu a Northamptonshire, později z královských statků v Colywestonu a Tattershall, které jí byly svěřeny v roce 1487.⁴³⁷

Z účtů také můžeme vyčíst, že Margaret Beaufort v její církevní patronaci silně ovlivnila rodina. Stejně jako babička Margaret Holland např. finančně podporovala klášter Syon řádu Brigitek nedaleko Londýna. Účty za lodní dopravu napovídají, že ho hraběnka také často osobně navštěvovala.⁴³⁸ V minimálně stejné oblibě měla opatství Bourne, které založili Hollandové, rodina babičky, a kde byli tradičně pohřbíváni jejich rodinní příslušníci. Jedním z Margaretiných prvních činů poté, co Jindřich VII. nastoupil na trůn, bylo garantování převorství Wilford této instituci, jak už učinil Richard II., ale jak se dosud v praxi nestalo. Ona a Henry Stafford v počátcích manželství, tedy na přelomu 50. a 60. let 15. století, dleli v nedalekém sídle Bourne Park a opatství často navštěvovali. Margaret na něj pamatovala i po manželově smrti a ve své závěti mu odkázala jednu ze svých liturgických knih.⁴³⁹ Dalšími církevními institucemi, požívajícími Margaretinu dlouhodobou přízeň, byly kláštery v Sheen, Peterborough, Westminsteru, ale i již zmiňovaná nemocnice sv. Ducha v Římě. Finančně podporovala biskupa z Rochesteru Johna Fishera a biskupa z Lichfieldu a později z Lincolnu

---

⁴³⁴ Jones – Underwood, *The King's...*, str. 181.

⁴³⁵ *The Records of Lady Margaret Beaufort*.

⁴³⁶ Např. pouze jediný patent roll vydaný královskou kanceláří 1. března 1497 obsahuje svolení k založení dvou zádušních kaplí: u sv. George ve Windsoru a v chrámu ve Wimbornu. Obě měly být štědře dotovány z hraběnčina osobního majetku. *Calendar of the Patent Rolls 1494–1509*, str. 79.

⁴³⁷ Smolders, *Ties...*, str. 35.

⁴³⁸ *The Records of Lady Margaret Beaufort*.

⁴³⁹ Jones – Underwood, *The King's...*, str. 173–74.

Williamama Smithe.⁴⁴⁰ Vysoce postaveným církevním hodnostářům byla ráda na blízku, jak svědčí zřízení rezidence v Hatfieldu, sídle biskupa z Ely, a Croydonu, náležejícímu biskupu z Canterbury.

Margaretiny dary byly velmi často mimořádně štědré. Např. v roce 1506 jí král udělil povolení udělit v držbu „*opatu Johnovi, převorovi a konventu sv. Petra ve Westminsteru [...] tři statky [messuages], 120 akrů půdy, 4 akry luk, 20 akrů pastvin, 4 akry lesa, 1d [penci] z nájmu v Great Chesterfordu, Waldenu a Litelbery, hrabství Essex, právo pást 300 ovcí svých nájemců na svých pozemcích, volné rybaření [...], sídlo West Drayton, 12 statků, 7 zahrad, 340 akrů půdy, 20 akrů luk, 20 akrů pastvin, 10 akrů lesa a 10 šilinků z nájmu ve West Draytonu, Illyngtonu, Collamu, Woxbridge, Nesedamu [etc.]*“⁴⁴¹

Margaretiny účty obsahují úctyhodný počet výdajů nejen ve formě půdy a peněz či výnosů z nájmu, ale také materiálních, jako třeba jednu tunu vína věnovanou z vlastních sklepů kláštera v Saint Albans, či celý mlýn, který svěřila převorství v Deepingu.⁴⁴² Velmi obvyklou dobročinnou činností byl také nákup oblečení pro chudé. Účty s popiskem jako „*punčochy pro chudý lid*“ jsou zde běžné. Drobné částky za almužníky jsou pak dokonce na každodenním pořádku.⁴⁴³ Chudina se však ze strany hraběnky dočkala i větších počinů, jako je založení chudobince pro třináct žen ve Westminsteru, či vydržování dvanácti chudých v Hatfieldu. Nepřímo se pak Margaret podílela i na mnoha dalších dobročinných projektech. Např. biskup z Lincolnu William Smith, který za svou pozici vděčil v první řadě hraběnce, založil školu a chudobinec nesoucí její jméno.⁴⁴⁴

Velmi podrobné vzpomínky na Margaret, její náboženský zápal i dobročinnost obsahuje pohřební kázání již zmíněného biskupa Fischera, který se někdy ke konci 15. století stal jejím kaplanem a zpovědníkem a pojily ho k ní přátelské vztahy. „*Její oči [byly často] v slzách, někdy ve zbožnosti, někdy v lítosti; Její uši poslouchaly slovo Boží a bohoslužbu, která byla denně sloužena v její kapli s velkým počtem kněžích, úředníků a dětí, přes velkou finanční zátěž; Její jazyk zaměstnán odříkáváním modliteb většinu denního času; Její nohy a chodidla [zaměstnána] navštěvováním oltářů a jiných svatých míst [...]; Její ruce rozdávaly almužny chudým a potřebným, které taktéž šatila a dohlížela na rozdávání jídla a pití.*“ Dále Fischer přibližuje, jak tak hraběnka činila i přes velké bolesti. Z jeho popisu se zdá, že zřejmě trpěla

---

⁴⁴⁰ *The Records of Lady Margaret Beaufort.*

⁴⁴¹ *Calendar of the Patent Rolls 1494–1509*, str. 517.

⁴⁴² *The Records of Lady Margaret Beaufort.*

⁴⁴³ Tamtéž.

⁴⁴⁴ Smolders, *Ties...*, str. 50.

artritidou. „*Tyto soucitné a šlechetné ruce, které musely snášet ty nejvíc bolestivé křeče, tak žalostně ji soužící a nutící ji plakat a volat ,Ó, požehnaný Ježíši, pomoz mi!*“⁴⁴⁵

Z inventáře Margaretiných knih se dá vyvodit, že ji zajímala témata jako rytířství a křížové výpravy.⁴⁴⁶ Tomu odpovídá i velkorysá suma, kterou v roce 1476 přispěla na výpravu proti Turkům a vysloužila si tím odpustek od papeže. Biskupu Fischerovi o mnoho let později řekla, že by nejradši „*šla s křižáky sama a prala jim prádlo.*“ V roce 1507 dala Fischerovi peníze pro mnichy kláštera na hoře sv. Kateřiny, aby vykoupili křesťany v pohanském zajetí.⁴⁴⁷

I přes svou náboženskou zanícenost měla Margaret daleko k ideálu askeze. Ačkoli se někdy můžeme dočíst o hrubých spodních košilích, které nosila, na drahé šaty a především šperky si potrpěla obzvlášť. V pozůstalosti její dvorní dámy byl nalezen soupis šperků, které Margaret vlastnila. Mnohé z nich měly náboženské motivy: zlaté kříže, smaltovaný přívěšek se sv. Janem Křtitelem a sv. Jeronýmem, drahocenný růženec posvěcený papežem... Historička Maria Hayward vyčíslila hodnotu šperků a dalších cenných věcí, které hraběnka prokazatelně vlastnila, na neuvěřitelných 15 tisíc liber, což by se dnes rovnalo 10 milionům liberám.⁴⁴⁸ Dochované portréty z 16. století takovému bohatství dozajista neodpovídají. Margaret je na nich výhradně v černém hávu, připomínajícím řeholnický oděv, na některých je vyobrazena s náboženskou knihou, či se sepjatýma rukama v modlícím se gestu. Ve stejném duchu se nese i její podobizna na náhrobku ve Westminsterském opatství, zhotoveném italským sochařem Pietrem Torrigianem. Latinský nápis, jehož autorem je Erasmus Rotterdamský,⁴⁴⁹ hlásá: „*Margaret, hraběnka z Richmondu, matka Jindřicha VII., babička Jindřicha VIII., která darovala finance třem mnichům tohoto opatství, škole ve Wimbornu, kazatelům v celé Anglii, dvěma přednášejícím z Písma, jednomu z Oxfordu, druhému z Cambridge, kde taktéž založila dvě koleje, jednu dedikovanou Kristu, druhou sv. Janu Evangelistovi. Zemřela A.D. 1509, o III. kalendách v červenci [29.7.]*“ Jak je vidno, její role mecenášky a patronky byla po její smrti tou nejvíce zdůrazňovanou.

---

⁴⁴⁵ *The Funeral Sermon of Margaret Countess of Richmond and Derby*, str. 120.

⁴⁴⁶ Jones – Underwood, *The King's...*, str. 191.

⁴⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁴⁸ HAYWARD, Maria, *Dress at the Court of King Henry VIII*, Leeds 207, str. 84.

⁴⁴⁹ Erasmus Rotterdamský patřil mezi „Margaretin“ okruh blízkých akademiků, působil na Queen's College v Cambridge a přátelil se i s Johnem Fischerem, po kterém také převzal profesuru bohosloví v Cambridge. Viz GULIK, Egbertus van, *Erasmus and his Books*, Toronto 2018.

4.3 PATRONKA VZDĚLÁVÁNÍ

V epitafu jsou zmíněny také škola ve Wimbornu a dvě koleje v Cambridge. První jmenovaná se nachází v Dorsetu v jihozápadní Anglii na panství Kingston Lacy, které v 15. století patřilo Johnu Beaufortovi, prvnímu vévodovi ze Somersetu a Margaretinu otci. Ten je i s manželkou pohřben ve zdejší farní kostele, ve kterém jejich dcera na památku v roce 1496 nechala postavit malou zádušní kapli.⁴⁵⁰ V tom jí opět napomohl jeden z jejích blízkých duchovních jménem William Smyth, který byl v roce 1485 jmenován wimborským děkanem. Kaple byla svěřena knězi, který měl u hrobu rodičů sloužit mše. V roce 1497 Margaret pojala záměr zbudovat veřejnou školu u chrámu ve Wimbornu. Plán v dalších letech ustoupil nákladnějším projektům v rámci univerzity v Cambridge, nebyl však ani zdaleka zapomenut. V poslední vůli z roku 1508 Margaret stanovila, že dotyčný kněz od wimborské kaple má „učit mluvnici [grammar] volně všem příchozím.“⁴⁵¹ Pro jeho vydržování rovněž vyhradila 10 liber ročně z výtěžků svých pozemků, na což měli dohlédnout vykonavatelé závěti. To byl zárodek wimborské školy, dnes Školy královny Alžběty. V účtech Henryho Hornbyho, děkana wimborského kostela a jednoho z vykonavatelů, můžeme k roku 1510 najít výdaj na půlroční plat pro sira Williama Cokkese, mistra svobodné základní školy (*Free Grammar School*).⁴⁵²

Podpora vzdělání v pozdně středověké Anglii rozhodně nebyla čistě mužskou doménou. Dá se ovšem říct, že mezi ženami byla téměř výhradní výsadou členek královské rodiny a týkala se především univerzit. Už v roce 1340 založil díky podpoře královny Philippy její kaplan Robert Eglesfield *Queen's College* (Královninu kolej) v Oxfordu. Elizabeth, lady Clare, vnučka krále Edwarda I. v roce 1338 přetvořila kolej *University Hall* v Oxfordu na dobře udržovanou a financovanou *Clare College*. O století později založila Margaret z Anjou *Queen's College of St Margaret and St Bernard* (Královninu kolej sv. Margaret a sv. Bernarda) v Cambridge, která se těšila i přízni a podpoře královen Elizabeth Woodville a Anne Neville.

Margaret Beaufort tedy nebyla jedinou patronkou univerzit, zdaleka však ostatní předčila svým vlivem a štedrostí. Stejně jako podporu církevních institucí, i tuto oblast jejího zájmu mohla ovlivnit rodina, které leželo blaho univerzit v Cambridge a Oxfordu na srdci

---

⁴⁵⁰ Norton, *Margaret...*, str. 23; Tallis, *Uncrowned...*, str. 296.

⁴⁵¹ CORNISH-DALE, Charles, *A History of the Collegiate Church of Wimborne Minster and the Parish Corporation Written in 1657*, dostupné online: https://www.academia.edu/17666246/A_History_of_the_Collegiate_Church_of_Wimborne_Minster_and_the_Parish_Corporation_Written_in_1657 [cit. 30-05-2021].

⁴⁵² *The Records of Lady Margaret Beaufort*. Sir v tomto případě neznačí titul šlechtice, nýbrž akademika.

dlouhodobě, o čemž svědčí např. rozsáhlá zakladatelská činnost krále Jindřicha VI. (jenž je zodpovědný za vznik Etonu, *King's College* v Cambridge a *All Souls College* v Oxfordu), či obnos dvou set liber, které odkázal Thomas Beaufort pro potřeby chudých studentů v roce 1426.⁴⁵³

Oxford si získal Margaretinu pozornost, když v roce 1493 nabídl úřad univerzitního vysokého stewarda⁴⁵⁴ jejímu příteli a zaměstnanci, siru Reginaldu Brayovi. O čtyři roky později královská kancelář vydala dokument, jež Margaret opravňoval k založení trvalé docentury teologie (*lectureship of sacred theology*) na obou univerzitách.⁴⁵⁵ Oxfordská jí v návaznosti na to napsala dopis, v němž nešetřila chválou. „*Ti nejuznávanější králové, preláti a velitelé a muži téměř všech společenských vrstev vždy dbali o naše blaho a pokrok vzdělání, ale pouze jedna kněžna postavení nejvznešenějšího a skvělé povahy učinila to, co nikdo před ní. Nic nemůže být ušlechtilějšího než poskytnout, jako jsi to udělala ty, neptána, učení teologie.*“ Dále univerzitní představení píše, že „*nemůžeme učinit jinak, nežli tě uznat jako jednu ze zakladatelek naší univerzity.*“⁴⁵⁶ Několik dopisů hraběnky oxfordské univerzité se dochovalo do dnešní doby. Zajímavá je především její odpověď na dopis, v němž ji univerzitní zástupci zpravují o tom, že uvolněné místo docenta teologie bylo obsazeno. Volba hraběnku zřejmě potěšila: „*Tímto bereme na vědomí, že jste zvolili a vybrali jistého mistra Roopera, doktora teologie, aby zprostředkoval naše přednášky. Z čehož se velmi těšíme a věříme, že s Boží přízní se tak děje k velké slávě a blahobytu vaší řečené univerzity.*“⁴⁵⁷ Už pouhý fakt, že univerzita měla potřebu oznámit svou volbu hraběnce, svědčí o jejím mimořádném vlivu. Ve druhém dopise naopak hraběnka univerzitu žádá, aby dosadila jistého Richarda Wottona na uprázdněné místo pedela.⁴⁵⁸ Univerzita jí krátce na to zaslala dopis, který zde pro zajímavost přikládám celý: „*Cicero nám říká, že bychom měli co nejštědřeji odměnit ty, od nichž jsme dostali největší důkazy náklonnosti. Byla by to skutečně hanebná věc, kdybychom nebyli připraveni udělat cokoli, jakkoli obtížného, pro vás, která díky mnoha a velkým výhodám, které jste nám udělila, má nejsilnější nárok na naši poslušnost. Tak se tedy stalo, že po obdržení vašeho dopisu jsme téměř jednomyslně zvolili kandidáta, kterého jste doporučila pro funkci pedela bohosloví [Bedell of Divinity]. Zároveň však máme důvod se obávat, že jsme se tím dostali do nelibosti*

---

⁴⁵³ Jones – Underwood, *The King's...*, str. 204.

⁴⁵⁴ *High Steward*, jednalo se o zástupce univerzitního kancléře, který měl na starost rozsuzování sporů či řešení studentských stížností.

⁴⁵⁵ *Calendar of the Patent Rolls 1494–1509*, str. 79.

⁴⁵⁶ *Epistolae Academicae Oxon*, Vol. II, str. 614.

⁴⁵⁷ Tamtéž, str. 665.

⁴⁵⁸ Tamtéž, str. 667–668.

biskupa z Lincolnu, našeho kancléře; prosíme vás proto, abyste nás bránila, pokud dojde k potížím, protože vzdorovat jeho hněvu bude nad naše síly.⁴⁵⁹ Z psaní přímo číší velká míra servility, s níž univerzitní hodnostáři jednomyslně a okamžitě zvolili kandidáta své patronky. Jak lze tedy vidět, štědrost měla pro Margaret své výhody. Jaký dozvuk měl hněv biskupa z Lincolnu, se již zřejmě nedovíme, o leccčems ovšem vypovídá fakt, že univerzita žádala o ochranu opět hraběnku z Richmondu.

Margaretinou srdcovou záležitostí se však stala univerzita v Cambridge, zřejmě především díky malé vzdálenosti od jejího oblíbeného sídla Collyweston a vlivu jejího kaplana Johna Fischera, jak ještě uvidíme dále. Tradičně bývá hraběnka z Richmondu označována za zakladatelku zdejší *Christ's College* (Kristovy koleje). Ve skutečnosti ji jen znovu založila, přičemž původní institucí byla malá kolej známá jako *God's House*. Ta vznikla v roce 1437 z popudu Williama Bynghama, vlivného vikáře od londýnského kostela Sv. Jana Zachariáše jako kolej pro budoucí vyučující v *grammar schools*. Jen o pár let později ji obklopily nové budovy *King's College* (Královy koleje), založené Jindřichem VI., a musela být přesunuta. Původně zde mělo působit šedesát členů (vyučujících a studentů), kolej se však neustále potýkala s nedostatkem financí, vlivem čehož jich v praxi nikdy nebylo více než čtyři.⁴⁶⁰ Z poměrně neutěšené pozice instituci pozdvihla Margaret Beaufort, která ji po smrti svého třetího manžela Henryho Stafforda v roce 1471 začala finančně podporovat. V roce 1505 na základě královského povolení nechala rozšířit její kapacitu na původně zamýšlených šedesát studentů a přejmenovat na *Christ's College*. Král ji ve výnosu z 1. května 1505 také oprávnil obdarovat kolej pozemky s tučným ročním výnosem 107 liber.⁴⁶¹ O pouhé čtyři dny později dal matce svolení, aby instituci ve své závěti odkázala držbu panství Malton, kam se měli studenti i vyučující uchýlit v případě moru.⁴⁶² V červenci 1507 jí král udělil klášter *St. Mary de Pratis* v Creyke v Norfolku, který byl jejím jménem ještě v rámci té samé listiny předán, včetně všech výnosů, koleji.⁴⁶³ Nakonec ještě v listopadu 1507 jí darovala pozemky s výnosem dalších šesti liber a ve své poslední vůli s výnosem 16 liber ročně.⁴⁶⁴ I díky všem těmto donacím byly postaveny nové kolejní budovy, ve kterých vznikl i příbytek pro samotnou Margaret. Přes jeho

---

⁴⁵⁹ *Epistolae Academicae Oxon*, Vol. II, str. 668.

⁴⁶⁰ LLOYD, Alan H., *The Early History of Christ's College. Derived from Contemporary Documents*, Cambridge 2010, str. 44–45.

⁴⁶¹ *Calendar of the Patent Rolls 1494–1509*, str. 415. Výčet těchto pozemků viz strana 519.

⁴⁶² Tamtéž, str. 433.

⁴⁶³ Tamtéž, str. 543.

⁴⁶⁴ Tamtéž, str. 552.

okna mohla hraběnka shlížet přímo do kolejni kaple, což je zřejmě zpodobněno i na obraze malíře Rowlanda Lockeyho.

Hraběnka stála (pravděpodobně s pomocí Fischera) i za vznikem kolejních statut, která zůstala v původním znění až do roku 1860. Jeden ze tří originálních exemplářů, s Margaretiným vlastnoručním podpisem, se dochoval do dnešních dní. Kolej měla podle nich mít 60 členů, z toho jednoho mistra (*master*, dříve se užívalo titulu proktor – *proctor*), 12 postgraduálních studentů (*fellows*) a 47 regulérních studentů (*scholars*).⁴⁶⁵ Dále je v nich stanoveno, v kolik se zavíraly brány, platy jednotlivých členů a přídavky na oblečení. Mistr tak kupříkladu dostával ročně plat 6 liber, 13 šilinků a 4 pence a jednu libru navíc na šaty.⁴⁶⁶ Musel být doktor nebo bakalář teologie a do úřadu jej volili ostatní vyučující. Dále Margaret stanovila rozsah náboženských povinností a také pokuty za nedodržování povinností studijních. Na pořádek měli dohlížet dva děkani. Dvanáct fellows mělo být voleno z řad žáků, přičemž preferováni měli být chudí a obyvatelé devíti severních hrabství. Stejná zásada platila i v případě scholars. Adepti museli být chudí chlapi, hovořící latinsky, kteří měli v úmyslu zvolit si církevní dráhu. Pokud byli přijati, neměli kromě studia žádné povinnosti, až na občasné obsluhování fellows u stolu a pomáhání s přípravou mše v kapli. Některá pravidla jsou pak poněkud kuriózní. Vždy dva fellows nebo čtyři scholars měli spát v jedné místnosti, nikdo kromě doktorů neměl mít pokoj sám pro sebe. Studenti byli pokutováni, pokud mezi sebou v rámci koleje mluvili anglicky. Psi, sokoli a stejně tak hra v kostky či karty byli přísně zakázáni kromě Vánoc. Vyučující si měli obstarat jednobarevnou uniformu na trhu ve Sturbridge. K dispozici měl být všem členům lazebník a zaměstnanec, který jim pral prádlo. Mistr a fellows měli k dispozici dvacet dní dovolené. Studenty měl ve čtyři hodiny ráno budit zvon, aby se mohli věnovat studiu. V neposlední řadě je třeba také zmínit, že zakladatelka si vyhradila právo zvolit mistra i fellows.⁴⁶⁷

Tím však zájem Margaret o cambridgeskou univerzitu zdaleka neopadl. V roce 1508 obrátila svou pozornost směrem k chátrajícímu augustiniánskému špitálu sv. Jana Evangelisty, který pocházel ještě z dob Jindřicha II. (1133–1189). Její idea přeměnit ho z církevní instituce

---

⁴⁶⁵ Fellows byli zároveň také vyučujícími a dále se dělili na juniory a seniory. Pro větší přesnost jsem se rozhodla ponechat oba termíny (*fellows* a *scholars*) v originálním anglickém znění. Viz COOPER, Charles H., *Memorials of Cambridge*, Cambridge 1866.

⁴⁶⁶ Tato částka odpovídá zhruba dnešním 4 419 librám (cca 130 tis. Kč). Za takový plat si mohl pořídit např. 4 koně nebo 17 krav či 380 kg ovčí vlny. Nezdá se to mnoho, avšak musíme vzít v úvahu, že se ho netýkaly náklady za ubytování ani stravu. Viz *Currency Converter*, in: *National Archives*, dostupné online: <https://www.nationalarchives.gov.uk/currency-converter/#currency-result> [cit. 17-06-2021].

⁴⁶⁷ Cooper, *Memorials...*, str. 2–57.

na sekulární univerzitní kolej se ukázala být zdlouhavým procesem i pro královu matku, nyní, po smrti královny Elizabeth z Yorku, první ženu v zemi. Se svolením krále a biskupa z Ely, které z neurčitého důvodu nebylo zaneseno oficiálně do státních dokumentů, měla Margaret v plánu vybudovat kolej pro padesát studentů. Když bylo jasné, že se již jejího založení nedožije, pověřila úkolem vykonavatele své poslední vůle. „*Budiž pamatováno, že bylo taktéž poslední vůlí řečené kněžny zrušit špitál sv. Jana v Cambridge a pozměnit ho a poté založit kolej pro osoby světské [...] a zaopatřit ji půdou a statky obdobně, jako tomu bylo u jiných kolejí v Cambridge. A vybavit ji, včetně kaple, knihovny, spižírén a kuchyně, knihami a vším potřebným. [...] A řečená kněžna si přála, aby výnosy řečených pozemků [v Devonshire, Somersetshire, Northamptonshire] posloužily k tomu, aby špitál byl zbaven všech starých dluhů a aby pozemky a statky jemu náležející byly dostatečně opraveny a udržovány.*“⁴⁶⁸ Náročný úkol na sebe vzal John Fischer. Jak zaznamenal vlastní rukou, po Margaretině smrti sice získal povolení od papeže špitál zrušit, to však z právního hlediska nebylo platné a muselo být vystaveno znovu v pozměněném znění. Problém představoval i nový panovník Jindřich VIII., Margaretin vnuk, který se příliš neměl k tomu potvrdit pouze ústní souhlas svého otce. Od hraběčiny smrti uběhly dva roky, než mohla být *St John's College* (Svatojánská kolej) oficiálně založena, respektive přeměněna ze špitálu sv. Jana. Slavnostně otevřena byla v roce 1516. Stejného roku byla vydána i její statuta, která se velmi podobají těm z Christ College. Podle nich měla být vždy alespoň polovina z celkem 28 postgraduálních studentů (*fellows*) ze severních anglických hrabství.⁴⁶⁹ Obdobné pravidlo platilo i v případě regulérních studentů (*scholars*). Apanáž pro fellows činila jeden šilink týdně, pro scholars sedm pencí týdně.⁴⁷⁰

Nebyly to však jen koleje, nýbrž také profesury, které Margaret na univerzitách založila. V roce 1502 tak v Cambridge vznikla profesura bohosloví (*Professorship of Divinity*), vůbec nejstarší profesura v rámci celé instituce. Obdobná vznikla z jejího popudu i v Oxfordu, kde existuje dodnes. Nové pozice obsadil John Fischer v Cambridge a John Roper v Oxfordu. Oba profesori měli za úkol přednášet hodinu každý vyučovací den. Zprvu měla zřejmě hraběnka v úmyslu dotovat a podporovat obě univerzity podobně, nicméně když v roce 1504 položila základy kazatelství (*preachership*) v Cambridge, stejný krok již nevykonala v případě Oxfordu. Kazatel měl být volen každé tři roky ideálně z řad fellows a měl kázat alespoň šestkrát ročně i

---

⁴⁶⁸ *The Act or Instrument of Opening St John's College*, in: HYMERS, John (ed.), *The Funeral Sermon of Margaret Countess of Richmond and Derby*, Cambridge 1940, str. 252.

⁴⁶⁹ Cooper, *Memorials...*, str. 72.

⁴⁷⁰ Tamtéž, str. 73.

na St. Paul's Cross v Londýně. Mimo to se měl modlit za duše Margaret, jejích manželů, předků i potomků.⁴⁷¹

Margaretin zájem o Cambridge nebyl pro univerzitu výhodný jen z finančního, ale také z hlediska prestiže. Jako nejbližší králův člověk byla jejím vlivným obhájcem u dvora a do služeb svých, ale i do služeb státu (pomocí králova speciálního svolení zaměstnávat lidi bez jeho souhlasu, nastíněného výše) často najímala jeho absolventy. Jejího příkladu následovali i další šlechtici. Historikové Jones a Underwood uvádějí např. rody Percyů a Stanleyů, kteří navíc podle dochovaných účtů akademiky ve svých službách velmi dobře platili.⁴⁷² Jelikož byly univerzity hraběnce osobně zavázané a na významná místa ve své hierarchii často dosazovaly lidi podle jejího výběru, vzdělávali se jejich studenti v ovzduší nakloněném Margaret Beaufort i mladé královské dynastii Tudorů. Takto Margaret promyšleně sebe i syna obklopovala sítí věrných agentů.

Margaretinu podporu univerzit samozřejmě zmiňuje i smuteční kázání Johna Fischera: „*Ona, která trvale zaměstnala dva vyučující na obou univerzitách, aby učili svaté teologii Kristově; Ona, která najala trvale kazatele, aby zprostředkovali nauku a víru Ježíše Krista; Ona, která postavila královskou kolej k uctění jména Ježíše Krista a nabádala vykonavatele [poslední vůle], aby nechali postavit novou, aby byla uchována jeho víra a nauka.*“⁴⁷³ Neustále zmiňování skutků ve jméně Ježíšově není náhodné. Od konce 80. let pracovala Margaret společně s Thomasem Rotherhamem, arcibiskupem z Yorku, na tom, aby byl do církevního kalendáře zařazen svátek Ježíšova jména. Stalo se tak rozhodnutím papeže Alexandra VI. v roce 1494 a svátečním dnem byl určen 7. srpen. Ježíšův kult se díky tomu nebyvale rozmohl po celé zemi a mnoho kaplí i oltářů bylo nově zasvěceno jeho jménu.⁴⁷⁴

Biskup John Fischer hrál v patronační činnosti Margaret Beaufort velkou roli, ačkoli skromně ve slavném kázání své zásluhy nezmínil. Rodák z Beverley v Yorkshiru, pocházející z relativně majetné obchodnické rodiny, sám vystudoval Cambridge, konkrétně kolej *Michaelhouse*, kterou později pohltila *Trinity College*. Někdy v letech 1494 a 1495 byl v rámci univerzitního úřadu proktora vyslán ke královskému dvoru do Greenwiche. Jeho pověst vzdělance a nesmírně inteligentního muže jej předcházela, neboť ho při té příležitosti vyhledala samotná Margaret Beaufort. Fischer ji očividně velmi zaujal, neboť hned na to se stal jejím

---

⁴⁷¹ *Margaret Beaufort. Patron of Learning*, dostupné online: <https://tudortimes.co.uk/people/margaret-beaufort-patron-of-learning> cit. [2020-06-16].

⁴⁷² Jones – Underwood, *The King's...*, str. 204.

⁴⁷³ *The Funeral Sermon...*, str. 129.

⁴⁷⁴ Jones – Underwood, *The King's...*, str. 176.

kaplanem a zpovědníkem. Jak píše historici Patrick Collinson a Richard Rex, jistě není náhoda, že její mimořádný zájem o univerzity se začal projevovat krátce poté.⁴⁷⁵ Důvěra, kterou v něj Margaret vkládala, se odrazil v četných univerzitních postech, které Fischer během svého života zastával. V roce 1501 se stal doktorem teologie (*Doctor of Sacred Theology*), což byl na začátku 16. století na univerzitách v Cambridge a Oxfordu nejvyšší titul v rámci studií teologie. Jen pár dní na to byl zvolen vicekancléřem v Cambridge. O rok později se stal prvním profesorem bohosloví v Cambridge, tedy úřadu, který založila jeho patronka. V letech 1505 až 1508 zastával úřad prezidenta Queen's College tamtéž. Jmenován byl téměř určitě z úcty k hraběnce. Ta ostatně univerzitu v roce 1505 sama navštívila a byla přijata s velkou slávou. O rok později návštěvu opakovala, tentokrát v doprovodu syna Jindřicha VII., kterého John Fischer přemluvil, aby instituci daroval finance potřebné k dokončení kaple u King's College.⁴⁷⁶ Po Margaretině smrti sepsal John Fischer již zmiňované smuteční kázání a byl u slavnostního otevření St. John's College, která byla založena především jeho sverpým trváním na vůli své dobrotitelky, přičemž vysvětlil zdejší kapli.⁴⁷⁷ Raný Fischerův životopisec Richard Hall (1537–1604) napsal, že se „*prosazoval tak přímo, tak zdrženlivě a tak moudře, že jak ona [Margaret Beaufort], tak i celá její domácnost byly ovládnány jeho velkou moudrostí a úsudkem.*“⁴⁷⁸

4.4 PROPAGÁTORKA TISKU

Margaret Beaufort měla zájem o vzdělávání i v soukromé sféře. Jako dítě se učila angličtině a francouzštině a velmi ráda četla. Během manželství s Henrym Staffordem si často půjčovala knihy od své tchyně Anne Neville, vévodkyně z Buckinghamu, jak dokazují účty za odměny pro služebné, kteří knihy chodili vracet. Vévodkyně proslula svou neobyčejně rozsáhlou sbírkou knih, z nichž některé odkázala snaše ve své poslední vůli: „*Své dceři z Richmondu [odkazují] anglickou knihu s legendami o světcích; francouzskou knihu, zvanou Lucun; další francouzskou knihu s epištolami a evangelií; a modlitební knihu s postříbřenými sponami, pokrytou purpurovým sametem.*“⁴⁷⁹ Také biskup Fischer ve svém smutečním kázání

---

⁴⁷⁵ COLLINSON, Patrick – REX, Richard, *Lady Margaret Beaufort and Her Professors of Divinity at Cambridge. 1502 to 1649*, Cambridge 2003, str. 20–21.

⁴⁷⁶ Norton, *Margaret...*, str. 146.

⁴⁷⁷ Více k biskupu Fischerovi viz BRADSHAW, Ben – DUFFY, Eamon, *Humanism, Reform and the Reformation. The Career of Bishop John Fisher*, Cambridge 1989.

⁴⁷⁸ BAYNE, Ronald (ed.), *The Life of Fischer transcribed from ms. Harleian 6382*, London 1921, str. 10.

⁴⁷⁹ BALLARD, George, *Memoirs of Several Ladies of Great Britain, who have been celebrated for their writings or skill in the learned Languages Art and Sciences*, Oxford 1752, str. 13.

vzpomínal, že Margaret Beaufort vždy prahla po vzdělání a vlastnila velký počet knih v angličtině a francouzštině. Zároveň však přiznal, že si hraběnka „často stěžovala, že se v mládí nenaučila latině, již rozuměla velmi málo.“⁴⁸⁰ Francouzštinou naproti tomu vládla dokonale a dokonce přeložila do angličtiny dvě díla, náboženské spisy *The Mirroure of Golde for the Sinful Soule* (v originále *Speculum Aureum peccatorum*) a čtvrtou knihu pojednání *Treatise of the Imitation and following the Blessed Life of our Most Merciful Saviour Christ*. První tři knihy série na její příkaz přeložil William Atkinson, akademik cambridgeské univerzity.⁴⁸¹ Obě díla, jak *Mirroure*, tak i *Imitation*, byla přeložena nejprve z latiny do francouzštiny, než se jich ujala Margaret.

Margaretina láska ke knihám a zvědavá povaha ji předurčily k zájmu o zbrusu nový vynález: knihtisk. V roce 1476 si ve Westminsteru zřídil tiskařskou dílnu William Caxton, který se záhy na to začal těšit podpoře královského páru Edwarda IV. a Elizabeth Woodville, královnina bratra Anthonyho Woodvilla, Margaret z Yorku, vévodkyně burgundské a také hraběnky z Richmondu. Podle některých zdrojů i samotná dílna vznikla díky úsilí hraběnky.⁴⁸² Ať tak či onak, díky Margaretině vlivu si Caxton udržel své prominentní místo i po nástupu Jindřicha VII. na trůn. Ona sama Caxtonovi radila, co má vytisknout a zásobovala ho díly z vlastní knihovny, aby tak mohl učinit.⁴⁸³ Jeho vděk je patrný z věnování na přední straně romance *The Hystorye of Kinge Blanchardyne and Queen Eglantyne his Wyfe* vytištěné na Margaretino přání roku 1489, kde nazývá svou patronku vévodkyní ze Somersetu, tedy titulem, na který si mohla alespoň v mysli jako nejstarší ze své generace Beaufortů dělat nároky. V dedikaci tiskař nešetří chválou i ponížením sebe sama před velkými osobnostmi Jindřicha VII. a jeho matky. „[Tato kniha je věnována] *spravedlivé, vznešené, mocné kněžně, obávané paní, mé lady Margaret, vévodkyni ze Somersetu...*“ O kus dále se pak dočteme: „*Já, William Caxton, nejnuznější a nejskromnější služebník, předkládám tuto malou knihu, kterou jsem*

---

⁴⁸⁰ *The Funeral Sermon...*, str. 110.

⁴⁸¹ DEMERS, Patricia, *God may open more than man maye understande. Lady Margaret Beaufort's Translation of the De Imitatione Christi*, in: *Renaissance and Reformation / Renaissance et Réforme*, Vol. 35, č. 4 (2012), str. 46. Jako autor byl dříve uváděn francouzský učenec Jean Charlier de Gerson, dnes však již mezi odborníky panuje shoda, že se jednalo o německo-nizozemského autora Thomase z Kempenu.

⁴⁸² Např. ROUTH, E. M. G., *Lady Margaret: a Memoir of Lady Margaret Beaufort, Countess of Richmond and Derby, Mother of Henry VII*, Oxford 1924.

⁴⁸³ Norton, *Margaret...*, str. 148.

nedávno dostal ve francouzštině od její milosti, jakožto i její příkaz, abych ji přeložil do naší rodné angličtiny; kteroužto knihu jsem dávno prodal mé řečené paní [Margaret].“⁴⁸⁴

Margaret si u Caxtona objednala hned několik knih pro svou vlastní sbírku, kromě výše zmíněné romance *The Hystorye of Kinge Blanchardyne and Queen Eglantyne his Wyfe* třeba také knihu modliteb *The Fifteen Oes* společně se svou snachou, královnou Elizabeth z Yorku. Její autorkou je podle tradice sv. Brigita Švédská, již měla Margaret ve velké úctě. Věnování je v tomto případě určené oběma vznešeným dámám.

Nejen William Caxton si vysloužil přízeň mocné hraběnky. Druhým takto poctěným tiskařem byl Wynkyn de Worde, který se ujal tiskařské dílny ve Westminsteru po Caxtonově smrti v roce 1491.⁴⁸⁵ O tři roky později vytiskl na Margaretin popud teologické dílo Waltera Hiltona *Scala Perfectionis*, v anglickém překladu *The Ladder of Perfection* (Žebřík dokonalosti). I zde můžeme nalézt věnování: „*Tato nebeská kniha cennější než zlato, / byla objednána s velkou pokorou, / pro zbožné potěšení k nahlédnutí, / spravedlivé a vznešené Margaret, / matce skvělé štědrosti krále Jindřicha sedmého, Ježíš ho ochraňuj. / Tato mocná kněžna mi rozkázala, / abych vytiskl tuto knihu, již si její milost zaslouží.*“⁴⁸⁶ Celkem Wynkyn de Worde hraběnce zasvětil pět knih. Další pět jí bylo věnováno jinými tiskaři včetně Caxtona (dvě knihy), Richarda Pynsona (dvě knihy), ale i Inghelberta Hague, kterého nejspíš nikdy osobně nepoznala.⁴⁸⁷ Jak dokazují Margaretiny účty, de Worde zásobil hraběnku mnoha různými výtisky a zřejmě právě ona jej propojila s opatstvím Syon, kterému taktéž dodával knihy.⁴⁸⁸ Pro knihovnu opatství objednala hraběnka v roce 1505 také neuvěřitelných sto svazků od Richarda Pynsona.⁴⁸⁹ Tiskem vyšly i její vlastní překlady: *Imitation of Christ* vydali mezi lety 1502 až 1504 Wynkyn de Worde i Richard Pynson a *Mirror of Gold for the Sinful Soul* roku 1506 Richard Pynson.⁴⁹⁰

Matčina láska ke knihám zřejmě ovlivnila i samotného krále. V roce 1503 zřídil novou pozici královského tiskaře, kterou svěřil Williamu Faquesovi a následně Richardu Pynsonovi.

---

⁴⁸⁴ AMES, Joseph – HERBERT, William – DIBDIN, T. Frognall, *Typographical Antiquities. Or the History of Printing in England, Scotland and Ireland*, Vol. I, London 1810, str. 346.

⁴⁸⁵ SCHUTTE, Valerie, *Royal Tudor Women as Patrons and Curators*, in: *Early Modern Women*, Vol. 9, č. 1 (2014), str. 81.

⁴⁸⁶ SITWELL, George (ed.), *The Ladder of Perfection*, London 1953.

⁴⁸⁷ Tallis, *Uncrowned...*, str. 310.

⁴⁸⁸ Schutte, *Royal...*, str. 81.

⁴⁸⁹ Tallis, *Uncrowned...*, str. 311.

⁴⁹⁰ CROCE, Flora, *Women and Power during the Wars of the Roses 1444-1509*, Sorbonna 2019, str. 87.

Od roku 1492 také fungoval úřad královského knihovníka, který Jindřich VII. obsadil rodákem z Lille Quintinem Pouletem.⁴⁹¹

Na tomto místě lze spekulovat, že pro svou oblíbenost mezi pozdně středověkou anglickou šlechtou se mohla v Margaretině knihovně dost dobře vyskytovat i kronika Brut, konkrétně Caxtonovo vydání obsahující pasáže o Johance z Arku. Vezmeme-li v úvahu její vztah s tímto tiskařem, je něco takového více než pravděpodobné. Příběh o rolnické dívce se mohl k Margaret dostat i skrz jiná díla. Hraběnka totiž prokazatelně vlastnila minimálně dvě díla Christiny Pisánské – *Epitre d'Othéa*, které jí odkázala její snacha Anne Stafford, a *Livre de Faits d'armes et de chevalerie*, vytištěné Caxtonem, jež jí věnoval syn Jindřich VII.⁴⁹² Vzpomeňme, že známá autorka přitom napsala také báseň věnovanou Johance z Arku *Le Ditié de Jehanne d'Arc*. Jak už jsem detailněji rozebírala v kapitole o válečnici Margaret z Anjou, neexistují bohužel žádné důkazy, že by se *Ditié* už během 15. a začátku 16. století dostalo do Anglie, avšak zcela vyloučeno to není.

4.5 POSLEDNÍ VŮLE

Mnohé o Margaretině povaze a dobročinných záměrech prozradí její poslední vůle. Vzhledem k několika manželstvím a kolísání na společenském žebříčku je možné, ba dokonce velmi pravděpodobné, že jich původně bylo hned několik, do dnešní doby se však dochovaly pouze dvě. Zatímco první, napsaná na jednom listu, má formu *post orbit*, tedy před (očekávanou) smrtí narychlo sepsaného a většinou velice prostého dokumentu s pouhými pár dědici, druhá je příkladem dokumentu, který má kořeny už v anglosaské době, kdy se nazýval *cwide*, a je tedy širokou sbírkou odkazů velké a rozmanité skupině lidí.⁴⁹³ De facto se jedná o smlouvu, na jejíž vyplnění dohlížejí určení vykonavatelé (*executors*). I pro vdané ženy bylo obvyklé sepisovat závěti, dělo se tak většinou se souhlasem manžela. Vdovy měly právo rozdělit svůj majetek podle vlastního přání.⁴⁹⁴

První dochovaná verze nese letopočet 1472, ve skutečnosti ji však hraběnka psala o něco dříve, v turbulentní době, kdy byla její pozice oslabená po vyjednávání s Georgem, odbojným královým bratrem, a po smrti třetího manžela Henryho Stafforda. Podle tohoto jediného skromného pergamenu měl téměř veškerý její majetek zdědit syn Jindřich, v té době v exilu.

---

⁴⁹¹ Tallis, *Uncrowned...*, str. 308.

⁴⁹² MEALE, Carol, *Women and Literature in Britain*, Cambridge 1993, str. 143.

⁴⁹³ Smolders, *Ties...*, str. 51. Také SHEENAN, Michael M., *The Will in Medieval England. From the Conversion of the Anglo-Saxons to the End of the Thirteenth Century*, Toronto 1963, str. 1.

⁴⁹⁴ Sheenan, *The Will...*, str. 70–71.

Dokument odkazoval na závěť Stafforda, který se zavázal neklást si nároky na Margaretiny majetky nabyté před svatbou. Není bez zajímavosti, že Margaret dále zmínila Edmunda Tudora jako prvního manžela, nedbaje na dětský nenaplněný svazek s Johnem de la Pole. Jako hlavní vykonavatele určila svého přítele a služebníka Reynolda Braye, kaplana Johna Mortona a nevlastního bratra Johna St. Johna. Jak vidno, v této době neměla Margaret čas, chuť a zřejmě ani možnost přemýšlet nad dobročinností, ačkoliv její záliba v pomoci chudině a církvi se v době války růží projevila mnohokrát. Z hlediska mého výzkumu je opravdu velká škoda, že se nedochovala žádná z jejích dalších závětí (jejichž existenci můžeme předpokládat) z doby, kdy ještě nebyla královou matkou. Jednalo by se zcela jistě o velmi nápomocné srovnání, jak se měnila role ženy-mecenášky s rostoucí mocí.

Jak již bylo zmíněno, druhá závěť s letopočtem 1508 je velmi obsáhlým dokumentem o padesáti listech s mnoha různými dědici. Téměř s jistotou můžeme říci, že vznikala delší dobu a některé úpravy byly provedeny ještě v roce 1509, tedy těsně před smrtí. Poslední z pěti verzí již neobsahuje Margaretina syna Jindřicha, neboť ten zemřel pár měsíců před svou matkou.

První část závěti (zhruba její pětina) je věnovaná instrukcím týkajícím se pohřbu, zádušním mším a modlitbám. Je zřejmé, že hraběnka kladla velký důraz na posmrtný život – pokyny jsou velmi komplexní a obsáhlé. Obsahují mj. také štědré odměny pro duchovní i laický personál v kostelech (včetně zpěváků i nosičů loučí) za vykonávání zádušních obřadů. Mše za její spásu se měly sloužit i na univerzitách v Cambridge a Oxfordu. Na tomto místě se hraběnka odchýlila od svých vlastních zájmů a stanovila, že na každé má být založen nový úřad vyučujícího teologie a v Cambridgi mimo to má ještě přibýt nový kazatel slova Božího. Ve Wimbornu měl podle jejího přání kněz učit příchozí mluvnici (viz kapitola Patronka vzdělávání). Následuje přání a konkrétní pokyny k založení nové koleje na místě zchátralého God's House v Cambridge, která se jednou stane St. John's College. Univerzitám taktéž odkázala množství nemovitého majetku i peněz a nezapomněla připojit ani větu, že si přeje, aby byla dokončena stavba všech budov. Všechno náčiní z jejích kaplí, které neodkázala někomu jinému, má být navíc rozděleno mezi obě koleje v Cambridge, které založila.

Dále se Margaret věnovala jednotlivým církevním institucím, kterým odkázala četné majetky. Nejvíce si bezpochyby polepšil klášter ve Westminsteru, který nabyl kostely ve Swynneshe v Lincolnshire a Cheshunt v Hertfordshire, dále panství West Drayton, Hillyngdon, Colham, Woxbrig a Drayton a množství knih, nádobí a obřadních rouch. Peníze odkázala Margaret také svému oblíbenému klášteru Syon, kde byla abatyší její sestřenice Anna de la Pole. Další majetky zdědili církevní představitelé, např. biskup z Rochesteru John Fischer, londýnský biskup Richard FitzJames, winchesterský biskup Richard Foxe či „Robert, biskup

z Bath a Wells“. Stojí za povšimnutí, že biskup Robert Stillington byl v této době již sedmnáct let po smrti a věta tak může být neodhaleným pozůstatkem některé z nedochovaných Margaretiných závětí.

Nechybí ani odkazy služebníkům a dalším oblíbeným osobám. Mezi nimi zaujme především kus půdy v rámci panství Maxey, odkázaný k doživotnímu užívání poustevnici Margaret White, která byla hraběnkou dlouholetou chráněnkou. Další půdu i s jejími nájemci svěřila svým věrným sloužícím Elizabeth Massey, Richardu Stukleymu a jeho ženě Margaret, Henrymu Ludleymu, či dokonce Edith Fowler, vdově po jednom ze sluhů, a mnoha dalším. Samozřejmě nesměla chybět připomínka, aby vykonavatelé závěti zaplatili všechny případné dluhy na mzdě a jiných pohledávkách. Další majetky měly být prodány a výtěžek měl jít obecně na „*dobročinnou věc slitování a milosti pro dobro naší duše*.“ Slovní spojení „pro spásu naší duše“ se v závěti objevuje velmi často a naznačuje, že Margaretiny úmysly nebyly tak úplně nezištné. Na druhou stranu je třeba říci, že se jednalo o klasickou dobovou praxi a formulaci. Chudíně se hraběnka věnuje obsáhleji na dalších stranách závěti. Dvanáct obyvatel jejího chudobince v Hatfieldu tak má například být až do konce svých životů vydržováno z peněz z její pozůstalosti. Almužny měly být rozdávány ve výročí její smrti každoročně „*dokud trvá svět*“.⁴⁹⁵

Jako vykonavatele hraběnka z Richmondu zvolila svého přítele Johna Fischera, dále osobního kancléře a správce Christ College Henryho Hornbyho, biskupa z Winchesteru Richarda Foxe, králova komořího lorda Herberta, kancléře lancasterského vévodství sira Henryho Marneyho, svého komořího sira Johna St. Johna a správce domácnosti sira Hughha Ashtona. Ti měli vzít na sebe pracný úkol dohlédnout na vyplnění všech jejích přání, z nichž nejnáročnější bylo založení St. John's College v Cambridge, jak již bylo řečeno.

Zatímco současné poslední vůle jsou většinou „pouhým“ rozdělením majetku, závěti na konci středověku kladly mnohem větší důraz na duchovní aspekt. Jelikož byla Margaret velmi zbožná, dosahuje u ní tento aspekt extrému, jak dokazují modlitby, náročné instrukce k zádušním rituálům i mimořádné sumy peněz směřované k lidem a institucím, kteří se měli o tyto rituály postarat, ale také na charitativní účely a církevním institucím i hodnostářům. Také rozsahem je dokument mimořádný ve srovnání s jinými závěťmi šlechticů té doby, např. s testamentem Humphreyho Stafforda, hraběte z Devonu, jehož pětistránkový odkaz se řadí

---

⁴⁹⁵ Celé znění závěti viz *Funeral Sermon...*, str. 230–253.

k těm nejobsáhlejším.⁴⁹⁶ Závěť Margaret Beaufort je tak zcela jistě příhodnou tečkou za celým jejím dlouhým a bohatým životem, nabitým záslužnými skutky i politickým manévrováním.

---

⁴⁹⁶ Smolders, *Ties...*, str. 57.

ZÁVĚR

Práva žen v Anglii byla už od dob normanské invaze značně omezená a prosadit se dokázaly většinou jen v rámci své domácnosti. Formálně byly závislé na mužích: manželech, otcích, ba i synech. Jejich postavení však záviselo na různých faktorech, zejména na sociální vrstvě, ze které pocházely, zdali byly svobodné, vdané, nebo vdovy či kterou část království obývaly.⁴⁹⁷ Královny mezi nimi zaujímaly výsadní místo, vyhrazené jim korunovací, která si po dlouhou dobu udržela punc sakrality.⁴⁹⁸ Avšak ani ony neměly mnoho příležitostí vybočit ze své primární role manželky a matky. Ve své práci jsem se zabývala vznešenými ženami ve druhé polovině 15. století, které ve svém životě sehrály – ať už dobrovolně, zčásti dobrovolně či z donucení – roli pro ženu té doby spíše atypickou.

První mnou zkoumaná žena, Margaret z Anjou, manželka anglického krále Jindřicha VI., se političkou a válečnicí stala dobrovolně pouze zčásti. Nedá se říci, že by k politickému pletichaření a účasti na válečných taženích byla přímo donucena, při svém výzkumu jsem však došla k závěru, že své počínání zřejmě pokládala za nutnost, která měla udržet jejího manžela na trůně a zachovat lancasterské nástupnictví. Ačkoli se tradičně usuzuje, že politické ambice projevovala už krátce po svém příjezdu do ostrovní země, kromě poněkud naivní aktivity ve prospěch svého strýce, francouzského krále Karla VII., se příliš politicky neprojevovala. Alespoň její přičinění v záležitosti uvěznění a smrti Humphreyho, vévody z Gloucesteru, a potlačení Cadeovy rebelie není dostatečně prokázáno. I ona role francouzské agentky na anglickém dvoře však mohla být z jejího pohledu pouhým naplněním role mírotvůrkyně, kterou od ní obě znesvářené strany očekávaly.

Veškeré Margaretino počínání bylo přitom podmíněno jejím svazkem s panovníkem, respektive synem Edwardem. Jejich osoby zaštiťovaly veškerou aktivitu anglické královny – v jejich jméně bylo za války růží svoláváno vojsko, navazována spojenectví a vydávána nařízení. Jakmile oba krátce po sobě přišli o život, neměla již Margaret z Anjou komu plnit funkci prostředníka. Nedostatek lancasterských pretendentů tak i přes veškerou královninu snahu odsoudil linii k zániku. Její obraz v pramenech a z části v odborné literatuře pak byl utvářen yorkisticky naladěnými autory, kteří nám zanechali obraz chamtivé, agresivní a téměř krvelačné ženštiny, která tyto své vlastnosti předala i svému synovi. Jako nejlepší příklad tohoto výkladu poslouží poprava barona Bonvilla a sira Thomase Kyriella roku 1461, které yorkistům posloužily jako „důkaz“. Margaret však jen těžko mohla popravy obou šlechticů u syna

---

⁴⁹⁷ Leyser, *Medieval...*, str. 107.

⁴⁹⁸ Hilton, *Queens...*, str. 14–15.

vyjednat, neboť v přítomnosti nově osvobozeného Jindřicha VI. přišla o svou nezávislost. O tom, že si plně uvědomovala tento limit své moci, svědčí fakt, že v Jindřichově přítomnosti leckdy velmi překvapivě ustoupila (např. od Londýna roku 1461) a plnila spíše roli diplomatky, která byla tou od královny více očekávanou a podle dobových měřítek vhodnou.

Margaretina nástupnice na postu anglické královny Elizabeth Woodville se ve své roli čarodějnice ocitla nedobrovolně. Byť mezi odborníky kolují spekulace o tom, že se ona a její matka mohly podobně jako vévodkyně Eleanor Cobham uchýlit k čarodějnickým praktikám, jejich obvinění bylo především politickým nástrojem. Ten mohl dotyčnou potenciálně obrát o postavení, majetek, manžela, svobodu i život. Případ Jany Navarrské vytvořil nebezpečný precedens, zákrok vůči Johance z Arku a Eleanor Cobham pak pouze potvrdil, jak moc je tato metoda účinná.

Elizabeth i její matka Jacquetta z Bedfordu závažnějšímu trestu unikly díky nestálé politické situaci. V roce 1469 se král Edward IV. vymanil ze zajetí a svou tchýni nejen osvobodil, ale záznam o její nevině nechal zanést mezi oficiální dokumenty opatřené Velkou pečeti. Obvinění Elizabeth Woodvile dopomohlo jejímu švagrovi Richardu III. na trůn, nový panovník však musel záhy čelit palčivějším problémům: úmrtí manželky a syna, rebelii vedené blízkým spojencem a nárokům Jindřicha Tudora. Elizabeth tak nakonec mohla opustit úkryt ve Westminsterském opatství a nejenže nebyla trestána, v roce 1486 se stala tchýní prvního panovníka z rodu Tudorů Jindřicha VII. a její případ už nikdy nebyl vytažen na světlo.

Výzkum mě však zároveň dovedl k názoru, že ačkoli bylo obvinění Elizabeth Woodville z čarodějnictví především politickým nástrojem, není zcela vyloučeno, že Richard III. v magické schopnosti své švagrové skutečně věřil. Svědčí o tom zejména jeho panický dopis zástupcům města Yorku, dobová svědectví Dominica Manciniho i Roberta Fabyana i pozdější, byť zřejmě přikrášlené záznamy Thomase Morea a Polydora Vergila.

Až Margaret Beaufort, která sice nebyla královnou, minimálně po roce 1503 však nejmocnější ženou v zemi, se do své role mecenášky ponořila zcela dobrovolně a zřejmě i s nadšením. Ačkoli byla jako potomek příslušníků královské dynastie zrozena na vysoké příčce sociálního žebříčku, dále jí po něm šplhat pomohla tři řádná manželství a zejména pak fakt, že se její jediný syn stal v roce 1485 anglickým králem. Jeho nezkušenost zajistila Margaret nebývalou míru vlivu, avšak na rozdíl od Margaret z Anjou byly její činy a vliv veřejným tajemstvím. Díky tomu se mohla pyšnit výtečnou reputací a věnovat se roli mecenášky a patronky.

Dobročinná činnost byla společenskou i morální povinností šlechtičen, Margaret ty ostatní však zdaleka předčila. Finančně i přímluvou u krále podporovala církve a její hodnostáře

i chudinu, ale také univerzity v Oxfordu a Cambridge a rané tiskaře. Ačkoliv jí šlechtné úmysly nelze upřít, činila tak z části pro spásu vlastní duše, jak naznačuje její rozsáhlá a propracovaná poslední vůle.

Ač byla primárně zaměřena na role urozených žen v Anglii ve druhé polovině 15. století, celou práci nás provázela Johanka z Arku. Překvapivá válečnice podobně jako Margaret z Anjou, obviněná čarodějnice jako Elizabeth Woodville, s potenciálem stát se nezávislou ženou jako Margaret Beaufort. Mnou zkoumané ženy se s jejich osudy mohly relativně snadno seznámit. Margaret z Anjou z vyprávění své babičky Jolandy Aragonské, která Johanku podporovala. Všechny tři pak prostřednictvím díla Kristiny Pisánské, či především oblíbené kroniky Brut, která v pokračování CV-1461, napsaném v letech 1464-1470, obsahuje pasáže o Johančiných hrdinských skutcích. Vzpomeňme, že Elizabeth Woodville byla sestrou Anthonyho Woodvilla, který byl jedním z vůbec prvních mecenášů knihtisku a přítel Williama Caxtona,⁴⁹⁹ který Bruta vytiskl a onu slavnou pasáž o Panně Orleánské možná i sám napsal. Margaret Beaufort ráda četla a vlastnila rozsáhlou knihovnu, která kroniku s největší pravděpodobností obsahovala. S Caxtonem se taktéž osobně znala.

To všechno jsou pouze nepřímé důkazy, se kterými se však musíme spokojit, dokud se neobjeví nějaká další vodítka. Že se něco takového stane, není zcela vyloučeno. Dosud neprozkoumaný rukopis či výtisk se čas od času vynoří na jedné z uprášených půd či knihoven některého z četných anglických panství, jak jsem přiblížila v poznámce č. 96. Některý z nich třeba bude opatřen poznámkami či podpisem některé z žen, jako se tomu stalo relativně nedávno s překladem díla *Livre de Faits d'armes et de chevalerie* Kristiny Pisánské, uloženém v Huntingtonově knihovně v Kalifornii, kde byla objevena vlastnoruční poznámka a podpis Margaret Beaufort: „*Tuto knihu mi daroval král. M. Rychemound.*“⁵⁰⁰

Na úplný závěr přidám smělou domněnku, že všechny zkoumané ženy vydláždily cestu velkým panovnicím 16. století: Marii I. Tudorovně, ale především pak Alžbětě I. Silné ženské postavy s politickými ambicemi se samozřejmě v anglických dějinách vyskytovaly už předtím, avšak dle mého názoru se jednalo spíše o výjimky a až 15. století je svědkem nebývalé koncentrace takovýchto žen. Zejména řada Johanka z Arku⁵⁰¹ – Margaret z Anjou – Margaret Beaufort – Alžběta I. by mohla posloužit jako ukázka, jak se proměňoval přístup k ženám na

---

⁴⁹⁹ Pidgeon, *Richard...*, str. 38.

⁵⁰⁰ Tímto stylem se Margaret podepisovala minimálně do roku 1498. Viz NALL, Catherine, *Margaret Beaufort's Books. A New Discovery*, in: *Journal of the Early Book Society for the Study of Manuscripts and Printing History*, Vol. 16 (2013).

⁵⁰¹ Přijmeme-li za pravdivou teorii, že zmínky o ní, obsažené v anglických kronikách, mohly do určité míry formovat přístup Ostrovanů k ženám.

přelomu středověku a novověku. První byla pro většinu dobových autorů nebezpečným úkazem, čarodějnici, deformovanou ženštinou a falešným prorokem. Činnost druhé byla v ostrovním království stále ještě přijímána s nevolí, ba i odporem k přemrštěným ambicím. Třetí schraňovala v rukou moc podobnou, ne-li větší, lidé k ní však nově hleděli s úctou a mnozí jedinci a instituce si ji předcházeli. Domnívám se, že všechny tři posloužily, aniž by to samy věděly, jako průkopnice ženského elementu v politice a umožnily tím relativně hladké nástupnictví dvěma tudorovským královnám.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

a) prameny

ANSTEY, Henry (ed.), *Epistolae Academicae Oxon*, Vol. II, Oxford 1898, str. 614.

ARMSTRONG, A. Jones (ed.), *The Usurpation of Richard the Third*, New York 1936.

BAYNE, Ronald (ed.), *The Life of Fischer transcribed from ms. Harleian 6382*, London 1921.

BEAMES, John (ed.), *A Translation of Glanville. A Treatise on the Laws and Customs of the Kingdom of England*, London 1900.

BLANCHARD, Joel (ed.), *Mémoires*, Vol. I, Geneva 2007.

BLYTH, Charles R. (ed.), *The Regiment of Princes*, dostupné online:
<https://d.lib.rochester.edu/teams/text/blyth-hoccleve-regiment-of-princes>, [cit. 2021-14-01].

BRIE, Friedrich W. D. (ed.), *The Brut, or the Chronicles of England*, London 1908.

BRUCE, John (ed.), *Historie of the Arrivall of Edward IV, in England and the Finall Recouerye of His Kingdomes from Henry VI*, London 1838.

Calendar of Patent Rolls preserved in the Public Record Office, London 1906.

DAVI, Norman – BEADLE, Richard – RICHMOND, Colin (eds.), *Paston Letters and Papers of the Fifteenth Century*, Oxford 2004.

DAVIES, John S. (ed.), *An English Chronicle of the Reigns of Richard II., Henry IV., Henry V., and Henry VI. Written before the Year 1471*, Oxford 1856.

DAVIES, Robert (ed.), *Extracts from the Municipal Records of the City of York, During the Reigns of Edward IV., Edward V, and Richard III*, London 1843.

DE VIRIVILLE, Vallet (ed.), *Chronique de la Pucelle, Ou Chronique de Cousinot*, Paris 2018.

ELLIS, Henry (ed.), *Polydore Vergil's English History*, London 1846.

ELLIS, Henry (ed.), *The Chronicle of Iohn Hardyng*, London 1812.

ELLIS, Henry (ed.), *The New Chronicle of England and France in Two Parts by Robert Fabyan*, London 1811.

English Translation of Magna Charta, dostupné online: <https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-english-translation> cit. [2020-06-23].

FENN, John (ed.), *Original Letters written during the Reigns of Henry VI., Edward IV. and Richard III. by Various Persons of Rank or Consequence*, London 1787.

FLEMING, Abraham (ed.), *Chronicles of Englande, Scotlande, and Irelande*, London 1586–1587.

FLENLEY, Ralph (ed.), *Bales's Chronicle*, in: *Six Town Chronicles of England*, Oxford 1886.

GAIRDNER, James (ed.), *A Short English Chronicle*, London 1880.

GAIRDNER, James (ed.), *The Historical Collections of a Citizen of London in the Fifteenth Century*, London 1876.

GILES, John A. (ed.), *Incerti Scriptoris Chronicon Angliae de Regis trium Regum Lancastrensiū, Henrici IV, Henrici V, et Henrici VI*, London 1848.

GILES, John A. (ed.), *The Chronicles of White Rose of York. A Series of Historical Fragments*, London 1845.

GRAFTON, Richard, *A Chronicle at Large and Meere History of the Affayres of Englande and Kinges of the Same etc.*, London 1569.

GRISCOM, Acton – JONES, Robert E. (eds.), *The Historia Regum Britanniae of Geoffrey of Monmouth*, Geneve 1977.

HALL, Edward, *Hall's Chronicle*, London 1809.

HALLIWELL, James O. (ed.), *Warkworth's Chronicle of the first thirteen years of the reign of King Edward the Fourth*, Cambridge 1839.

HANHAM, Alison (ed.), *John Benet's Chronicle, 1399-1462. An English Translation with New Introduction*, London 2016.

HEAD, Constance (ed.), *Archivum Historiae Pontificae*, Vol. VIII (1970).

HINDS, Allen B. (ed.), *Calendar of State Papers and Manuscripts in the Archives and Collections of Milan 1385-1618*, London 1912.

HYMERS, John (ed.), *The Funeral Sermon of Margaret Countess of Richmond and Derby*, Cambridge 1940.

KINGSFORD, Charles L. (ed.), *Chronicles of London*, London 1905.

LITT, James (ed.), *Henry the Sixth. A reprint of John Blacman's Memoir*. Dostupné online: <https://www.gutenberg.org/files/29689/29689-h/29689-h.htm> [cit. 25-2-2021].

MONRO, Cecil (ed.), *Letters of Margaret of Anjou and Bishop Beckington and Others. Written in the Reigns of Henry V. and Henry VI.*, London 1863.

MORE, Thomas, *History of King Richard III*, London 1557.

NICOLAS, Harris N. – TYRRELL, Edward (eds.), *A Chronicle of London from 1089 to 1483*, London 1827.

Pii Secundi Pontificis Max. Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contigerunt, Roma 1584.

QUICHERAT, Jules (ed.), *Procès de condamnation et de réhabilitation de Jeanne d'Arc, dite la Pucelle*, Vol. I–V, Paris 1841–49.

RILEY, Thomas (ed.), *Registrum Abbatiae Johannis Wheathamstede, Abbatis Monasterii Sancti Albani*, London 1872.

Rotuli Parliamentorum, Vol. IV–VI, London 1767–77.

RYMER, Thomas, *Foedera, conventiones literae et cujuscunque generis acta publica, inter reges angliae et alios quosuis imperatores, reges, pontifices, principes, vel communitates*, London 1745.

SIMPSON, James – Peverley, Sarah (eds.), *John Hardyng Chronicle. Edited from British Library MS Lansdowne 204*, Kalamazoo 2015.

SITWELL, George (ed.), *The Ladder of Perfection*, London 1953.

STAPLETON, Thomas (ed.), *Plumpton correspondence. A Series of Letters, Chiefly Domestic, Written in the Reigns of Edward IV. Richard III. Henry VII. and Henry VIII.*, London 1839.

STEVENSON, Joseph (ed.), *Letters and Papers Illustrative of the Wars of the English in France During the Reign of Henry the Sixth*, London 1861.

The Records of Lady Margaret Beaufort, in: *St John's College Cambridge Institutional Archives*, dostupné online: <https://www.sjcarchives.org.uk/institutional/index.php/the-records-of-lady-margaret-beaufort> [cit. 27-06-2021].

THOMAS, A. H. – THORNLEY, Isobel D. (eds.), *The Great Chronicle of London*, London 1938.

TUETEY, Alexandre (ed.), *Journal d'un bourgeois de Paris*, Paris 1881.

b) literatura

ABBOTT, Jacob, *Margaret of Anjou*, Frankfurt 2019.

AMES, Joseph – HERBERT, William – DIBDIN, T. Frognall, *Typographical Antiquities. Or the History of Printing in England, Scotland and Ireland*, Vol. I, London 1810.

ASTELL, Anne W., *Political Allegory in Late Medieval England*, Ithaca 1999.

BALDWIN, David, *Elizabeth Woodville. The Mother of the Princes of the Tower*, Stroud 2010.

BALLARD, George, *Memoirs of Several Ladies of Great Britain, who have been celebrated for their writings or skill in the learned Languages Art and Sciences*, Oxford 1752.

BAYNES, Thomas Spencer (ed.), *René, Duke of Anjou*, in: *Encyclopædia Britannica*, Vol. II, New York 1878.

BEAUNNE, Colette, *Jana z Arku*, Praha 2018.

BERNAU, Anke, *Saint, Witch, Man, Maid or Whore? Joan of Arc and Writing History*. In: EVANS, Ruth – SALIH, Sarah – BERNAU, Anke, *Medieval Virginites*, Toronto 2003.

BOGDAN, Henry, *La Lorraine des ducs. Sept siècles d'histoire*, Paris 2005.

BRADSHAW, Ben – DUFFY, Eamon, *Humanism, Reform and the Reformation. The Career of Bishop John Fisher*, Cambridge 1989.

CASTOR, Helen, *She-Wolves. The Women Who Ruled England Before Elizabeth*, New York 2011.

CLARK, Christine G., *Women's Rights in Early England*, in: *BYU Law Review*, Brigham 1995.

CLERMONT-FERRAND, Meredith, *Joan of Arc and the English Chroniclers*, in: DRESVINA, Juliana – SPARKS, Nicholas (eds.), *The Medieval Chronicle VII.*, Amsterdam 2011.

COLLINSON, Patrick – REX, Richard, *Lady Margaret Beaufort and Her Professors of Divinity at Cambridge. 1502 to 1649*, Cambridge 2003.

COOPER, Charles H., *Memorials of Cambridge*, Cambridge 1866.

CRAIG, Taylor, *Joan of Arc. La Pucelle*, Manchester 2006.

CRAWFORD, Anne, *The King's Burden? The Consequence of Royal Marriage in Fifteenth Century England*, in: GRIFFITHS, Ralph (ed.), *Patronage and Power. The Crown and the Provinces in Later Medieval England*, New Jersey 1998.

CROCE, Flora, *Women and Power during the Wars of the Roses 1444-1509*, Sorbonna 2019.

- DARMESTER, James, *English Studies*, London 1896.
- DEMERS, Patricia, *God may open more than man maye understande. Lady Margaret Beaufort's Translation of the De Imitatione Christi*, in: *Renaissance and Reformation / Renaissance et Réforme*, Vol. 35, č. 4 (2012).
- DEVIRES, Kelly, *Joan of Arc*, in: *Military History*, Vol. 24, č. 10 (2010).
- DOCKRAY, Keith (ed.), *Henry VI, Margaret of Anjou and the Wars of the Roses. From Contemporary Chronicles, Letters and Records*, Brimscombe 2016.
- DUPARC Pierre (ed.), *Procès en nullité de la condamnation de Jeanne d'Arc, 1455-1456*, Vol. I, Paris 1977.
- DUPARC Pierre (ed.), *Procès en nullité de la condamnation de Jeanne d'Arc, 1455-1456*, Vol. II, Paris 1979.
- FAHY, Conor, *The Marriage of Edward IV and Elizabeth Woodville. A New Italian Source*, in: *English Historical Review*, Vol. 76, č. 301 (1961).
- GOLDSTONE, Nancy, *The Maid and the Queen. The Secret History of Joan of Arc*, New York 2012.
- GRIFFITHS, Ralph A., *The King's Court during the Wars of the Roses*, in: *King and Country. England and Wales in the Fifteenth Century*, Manchester 1969.
- GRIFFITHS, Ralph A., *The Reign of King Henry VI. The Exercise of Royal Authority 1422–1461*, Los Angeles 1981.
- GRIFFITHS, Ralph A., *The Trial of Eleanor Cobham. An Episode in the Fall of Duke Humphrey of Gloucester*, in: *King and Country. England and Wales in the Fifteenth Century*, Manchester 1969.
- GULIK, Egbertus van, *Erasmus and his Books*, Toronto 2018.
- HAMPTON, William E., *Witchcraft and the Sons of York*, in: *The Ricardian Bulletin*, dostupné online: <http://www.thericardian.online/downloads/Ricardian/10-129/03.pdf> cit. [2021-22-04].
- HAYWARD, Maria, *Dress at the Court of King Henry VIII*, Leeds 207.
- HIGGINBOTHAM, Susan, *The Woodvilles. The Wars of the Roses and England's Most Infamous Family*, Stroud 2013.
- HILTON, Lisa, *Queens Consort. England's Medieval Queens*, London 2010.
- HOLLMAN, Gemma, *Royal Witches. From Joan of Navarre to Elizabeth Woodville*, London 2019.

- CHAMBERLAYNE, Joanna L., *English Queenship 1445–1503*, York 1999.
- JONES, Michael K. – UNDERWOOD, Malcolm G., *The King's Mother. Lady Margaret Beaufort, Countess of Richmond and Derby*, Cambridge 1992.
- JONES, William T., *Political Uses of Sorcery in Medieval Europe*, in: *The Historian*, Vol. 4 (1972).
- KELLY, Henry A., *English Kings and the Fear of Sorcery*, in: *Medieval Studies*, Vol. 29 (1977).
- KENDALL, Paul M., *Richard the Third*, New York 2002.
- KENDALL, Paul M., *Warwick the Kingmaker*, New York 2002.
- KENNEDY, Edward D., *A Manual of the Writings in Middle English 1050-1500. XII. Chronicles and Other Writing*, Hamden 1989.
- KENNEDY, Edward D., *Romancing the Past: A Medieval English Perspective*, in: KOOPER, Erik (ed.), *The Medieval Chronicle: Proceedings of the 1st International Conference on the Medieval Chronicle*, Amsterdam 1999.
- KINGSFORD, Charles, *English Historical Literature in the Fifteenth Century*, Oxford 1913.
- LANDER, John R., *Marriage and Politics in the Fifteenth Century: The Nevilles and the Wydevilles*, in: *Bulletin of the Institute of Historical Research*, Vol. XXXVI, č. 94 (1963).
- LEE, Patricia-Ann, *Reflections of Power. Margaret of Anjou and the Dark Side of Queenship*, in: *Renaissance Quarterly*, Vol. 39, č. 2 (1986).
- LEYSER, Henrietta, *Medieval Women. A Social History of Women in England 450–1500*, London 2002.
- LLOYD, Alan H., *The Early History of Christ's College. Derived from Contemporary Documents*, Cambridge 2010.
- MACGIBBON, David, *Elizabeth Woodville*, London 1938.
- MATHESON, Lister M., *The prose Brut: the Development of a Middle English Chronicle*, Tempe 1998.
- MAURER, Helen E., *Margaret of Anjou. Queenship and Power in Late Medieval England*, Woodbridge 2003.
- MORGAN, David A. L., *Hearne's 'Fragment' and the Long Prehistory of English Memoirs*, in: *The English Historical Review*, Vol. CXXIV, č. 509 (2009).
- MYERS, Alexander R., *The Household of Queen Margaret of Anjou 1452–3*, Liverpool 1957.

- NALL, Catherine, *Margaret Beaufort's Books. A New Discovery*, in: *Journal of the Early Book Society for the Study of Manuscripts and Printing History*, Vol. 16 (2013).
- NEILLANDS, Robin, *Válka růží*, Praha 2011.
- NORTON, Elizabeth, *Margaret Beaufort. Mother of the Tudor Dynasty*, Stroud 2011.
- PIDGEON, Lynda, *Bewitched, bothered and bewildered. Richard's charge of witchcraft against Elizabeth Woodville*, in: *Ricardian Bulletin*, dostupné online http://www.richardiii.net/downloads/bulletin/2014_06_June_bulletin.pdf [2021-22-04].
- PIDGEON, Linda, *Richard and the Wydeviles*, in: *The Ricardian Bulletin*, dostupné online: http://www.richardiii.net/downloads/bulletin/2008_12_winter_bulletin.pdf cit. [2021-21-06].
- POLLARD, Anthony J., *Wars of the Roses*, London 2013.
- RAJSIC, Jaclyn – KOOPER, Erik – HOICHE, Dominique T. (eds.), *The Prose Brut and Other Late Medieval Chronicles*, York 2016.
- ROGERS, James Thorold E. (ed.), *Loci e Libro Veritatum. Passages Selected from Gascoigne's Theological Dictionary. Illustrating the Condition of Church and State 1403–1458*, Oxford 1881.
- ROHR, Zita E., *Yolande of Aragon (1381–1442). Family and Power. The Reverse of a Tapestry*, Sydney 2012.
- ROSS, Charles, *Edward IV*, New Haven 1974.
- ROSS, James, *Henry VI. A Good, Simple and Innocent Man*, London 2017.
- ROUTH, E. M. G., *Lady Margaret: a Memoir of Lady Margaret Beaufort, Countess of Richmond and Derby, Mother of Henry VII*, Oxford 1924.
- SCOFIELD, Cora L., *Life and Reign of Edward IV*, London 1923.
- SHEENAN, Michael M. M., *The Will in Medieval England. From the Conversion of the Anglo-Saxons to the End of the Thirteenth Century*, Toronto 1963.
- SCHUTTE, Valerie, *Royal Tudor Women as Patrons and Curators*, in: *Early Modern Women*, Vol. 9, č. 1 (2014).
- SCHWYZER, Philip, *Shakespeare and the Remains of Richard III*, Exeter 2013, dostupné online: www.youtube.com/watch?v=bL8WiEDYPdY cit. [2021-02-05].
- SMITH, Anthony R., *Aspects of the Career of Sir John Fastolf (1389–1459)*, Oxford 1982.
- SMOLDERS, Pauline V., *Ties of the Tudors. The Influence of Margaret Beaufort and her Web of Relations on the Formation and Preservation of Tudor Rulership*, Leiden 2016.

SUTTON, Anne F. – VISSER-FUCHS, Livia, *A Most Benevolent Queen. Queen Elizabeth Woodville's Reputation, her Piety and her Books*, in: *The Ricardian Bulletin*, dostupné online: <http://www.thericardian.online/downloads/Ricardian/10-129/03.pdf> cit. [2021-21-06].

TALLIS, Nicola, *Uncrowned Queen. The Fateful Life of Margaret Beaufort Tudor Matriarch*, London 2019.

TAYLOR, John, *English Historical Literature in the Fourteenth Century*, Oxford 1987.

WALKER, Sue S., *Wife and Widow in Medieval England*, Ann Arbor 1993.

WALPOLE, Horace, *Historic Doubts on the Life and Reign of King Richard III*, London 1768.

WARNER, Marina, *Joan of Arc: The Image of Female Heroism*, Oxford 2013.

WARREN, Nancy B., *Women of God and Arms. Female Spirituality and Political Conflict, 1380–1600*, Philadelphia 2005.

WAUGH, William T., *Joan of Arc in English sources of the fifteenth century*, in: J. G. EDWARDS – V. H. GALBRAITH – E. F. JACOB (eds.), *Historical Essays in Honour of James Tait*, Manchester 1953.

WESTERWELD, Thomas, *The Woodvilles in the Second Reign of Edward IV 1471-83*, Cambridge 1997.

WOLFFE, Bertram, *Henry VI*, London 1983.

c) webové zdroje

BATEMAN, Mary, *A Newly Discovered Latin Prose Brut Manuscript at Downside Abbey*, dostupné online: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0012580619889606> [cit. 2021-12-01].

CORNISH-DALE, Charles, *A History of the Collegiate Church of Wimborne Minster and the Parish Corporation Written in 1657*, dostupné online: https://www.academia.edu/17666246/A_History_of_the_Collegiate_Church_of_Wimborne_Minster_and_the_Parish_Corporation_Written_in_1657 [cit. 30-05- 2021].

Currency Converter, in: *National Archives*, dostupné online: <https://www.nationalarchives.gov.uk/currency-converter/#currency-result> [cit. 17-06- 2021].

Margaret Beaufort. Patron of Learning, dostupné online: <https://tudortimes.co.uk/people/margaret-beaufort-patron-of-learning> cit. [2020-06-16].

STAFFORD, Pauline, *Women in Domesday*, dostupné online: https://www.reading.ac.uk/web/files/GCMS/RMS-1989-04_P_Stafford_Women_in_Domesday.pdf cit. [2021-06-24].

The Brut Chronicle, dostupné online:

<https://collections.dartmouth.edu/content/deliver/inline/ocn312771386/pdf/brut-dartmouthsm.pdf> [cit. 2021-12-01], Dartmouth 2014.

WIRTH, Robert (ed.), *Primary Sources and Context Concerning Joan of Arc's Male Clothing*, 2006. Dostupné online: <http://primary-sources-series.joan-of-arc-studies.org/PSS021806.pdf> [cit. 2021-14-01].